

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

MÜFİDE FERİT TEK

Permaneler

TÜRKİYE BANKASI

Kültür Yayınları

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 86

“... Bütün İstanbul’un incelikten, ahenkten, asaletten, renk ve ayrıntı zenginliğinden oluşan şairane manzarası ortasında, Marmara’nın mavi ipek sularından saçlı bir baş gibi yükselen adanın tepesinde *Byzance College*, büyüklüğe ve servete ibadet eden yeni görmüş bir memleketin zevkiyle yapılmış kibirli ve muazzam binalarını, çevresini küçümseyen edasıyla yükseltiyordu...”

Müfide Ferit Tek, işgal kuvvetlerinin İstanbul’u terk etme sahnesiyle başlayan *Pervaneler*’i, 1924 yılında yazmıştır. Yeni ilan edilen Cumhuriyet’in temellerinin atıldığı bu yıllarda eğitim politikalarının belirlenmesi, milliyet ve milli kimlik oluşumu gibi meselelerin öne çıktığı görülmektedir. *Pervaneler*, böyle bir zeminde ülkedeki yabancı okullar ve yabancı evlilikler hususunu çeşitli yönleriyle irdeleme gayretiyle kaleme alınmış bir romandır. Müfide Ferit’in yakın çevresini gözlemleyerek kurguladığı romanda kişiler aile hikâyeleri, toplumsal ve sınıfsal aidiyetleri, hevesleri, düş kırıklıkları ve psikolojik motivasyonlarıyla ele alınmaktadır.

Fotoğraf: Tek-Esin Vakfı Arşivi

Müfide Ferit Tek (1892-1971)

Kastamonu’da dünyaya gelen Müfide Ferit Tek’in çocukluğu Bağdat ve Trablusgarp’ta geçti. Trablusgarp’taki Saint Joseph okuluna giderken bir yandan da babası Şevket Bey’den tarih, felsefe ve dil dersleri aldı. Paris’te Versailles Lisesini bitirdikten sonra Mısır’da Ahmet Ferit Tek’le evlenerek İstanbul’a geldi.

1920-22 yılları arasında Ankara’da Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yazılar yazdı, eşinin görevi sebebiyle Paris’te bulunduğu sırada Milli Mücadele, Türk Tezi, Türk kadını ve feminizm konularında konferanslar verdi, makaleler kaleme aldı. Müfide Hanım, Paris

Siyasal Bilgiler Bölümü’nde sürdürdüğü yükseköğrenimini 1928 yılında tamamladı. 1948 yılında arkadaşlarıyla birlikte Türkiye Soroptimist Kulübü’nü kurdu ve 1971 yılında vefatına dek bu kulübün gelişmesi için çalıştı. İlk yazıları Şehbal ve Türk Yurdu dergilerinde çıkan Müfide Ferit Tek’in ilk romanı Aydemir 1918’de basıldı. Ardından Pervaneler, Leyla ve Affolunmayan Günah (Almanca çevirisi) romanları yayımlanan yazarın seçme eserlerine Türk Edebiyatı Klasikleri Dizimizde yer vermeyi sürdüreceğiz.

9 786254 298172

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

TEK-ESİN
VAKFI

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ DİZİSİ

MÜFİDE FERİT TEK
PERVANELER

UYARLAMAYA KAYNAK ALINAN ÖZGÜN ESER
MATBAA-İ ÂMİRE, İSTANBUL
1340 [1924]

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2022
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
ÖMER ASLAN

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

ESKİ YAZIDAN ÇEVİREN
SENA ALPARSLAN

DÜZELTİ
IŞIK M. ERDAL

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM: HAZİRAN 2024, İSTANBUL

ISBN 978-625-429-817-2

BASKI
MATSİS MATBAA ANONİM ŞİRKETİ
TEVFİKBEY MAH. DR. ALİ DEMİR CAD. NO: 51 KOBİ, İŞMERKEZİ SEFAKÖY
KÜÇÜKÇEKMECE/İSTANBUL
Tel. (0212) 624 21 11
Sertifika No: 75309

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.

Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek
metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz,
yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
e-posta: info@iskultur.com.tr
www.iskultur.com.tr

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE UYARLAYAN: ALİ BİLGİN

St. Benoît Lisesi ve Galatasaray Üniversitesi Felsefe Bölümünü bitirdi. Lisans yılları
süresince Paris VIII ve Paris-Sorbonne üniversitelerinde de birer yıl öğrenim gördü.
Galatasaray Üniversitesi'nde felsefe yüksek lisansına devam etti. Öğrencilik yılları
boyunca ve sonrasında felsefe, sosyoloji, psikoloji ve sanat tarihi alanlarında çeviri,
redaksiyon ve editörlük yaptı. 2011-12 yıllarında TEDA projesi kapsamında Kültür
Bakanlığı ile Fransız CNL'in düzenlediği edebi çeviri atölyelerine katıldı. 2016 yılından bu
yana çalıştığı Tek-Esin Vakfı bünyesinde arşiv tasnifi, çeviri, çeviriyazı, yayın hazırlama ve
editörlük işlerini üstlendi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Roman

Pervaneler

MÜFİDE FERİT TEK

Günümüz Türkçesine Uyarlayan: Ali Bilgin

Sunuş

Müfide Ferit romanlarının her biri, yazarın yaşamının birbiri izleyen, kimi zaman iç içe geçen kesitlerine yerleşir. Hepsinde olay örgüsünün arka planında o dönemin siyasal, toplumsal olayları, duygu dünyası yer alır.

İlk romanı *Ay Demir* 1908-1918 yılları arasını, II. Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı yıllarını kapsar. İşgal yıllarında yazılan *Leyla* romanı ise Mondros Mütarekesi'nin hemen sonrasında başlar, dönem İstanbul'unu tasvir eder ve Ankara'daki Milli Mücadele'ye uzanır. *Pervaneler*'den birkaç ay sonra tefrika edilir.

Pervaneler ise yazarın *Ay Demir*'den sonra basılan ikinci fakat olasılıkla, yazılış sırasına göre üçüncü romanıdır. Roman, Müttefik donanmalarının İstanbul'u terk ettiği gün başlar ve günün meselesi olan milli kimlik inşası sorununa eğilir. Kitap olarak 1925 yılı başlarında okurla buluşur.

Eşinin Varşova büyükelçiliği sırasında, 1932'de, büyük olasılıkla Fransızca olarak kaleme aldığı son romanı ise 1933 yılında Almanya'da *Die unverzeihliche Sünde* başlığıyla yayımlanır.¹ İşgal altındaki İstanbul'da başlayan bu roman da Milli Mücadele yıllarının Ankara hayatını anlattıktan sonra 30'lu yılların başında diplomat bir sevgiliyle tatile gidilen –yazarın da aynı yıllarda sıklıkla ziyaret ettiği–Güney Fransa'da sona erer.

1 Bu romanın henüz yayımlanmamış Fransızca metni [Le péché impardonnable (Affolunmayan Günah)] Tek-Esin Vakfı arşivinde bulunmaktadır.

Pervaneler, yazarın ilk baskısını gönderdiği, eniştesi Yusuf Akçura'nın da dediği gibi, “*Ay Demir*’e nispetle daha roman”-dır. Kişiler aile hikâyeleriyle, toplumsal ve sınıfsal aidiyetleri, hevesleri, düş kırıklıkları, psikolojik motivasyonlarıyla ele alınır; anlatı, odağına aldığı çeşitli kişilerin perspektiflerine yerleşerek gelişir.

Romanın kişileri belirli bir tarihsel dekorda, belirli bir sorunsal etrafında bir araya getirilirler. İtilaf kuvvetlerinin İstanbul’dan ayrılışı sırasında başlayan roman, Osmanlı İmparatorluğu’nun son yıllarındaki yabancı kültür tesirinin, yerli kültüre nüfuz çalışmalarının arkasında siyasal ve stratejik hesaplar yatığına işaret eder. Yazar, romanı Cumhuriyet’in eğitim politikalarının biçimlendiği dönemde kaleme almıştır. Milliyetin, millet olma duygusunun ne olduğu, milli aidiyetin nasıl kurulduğu sorunsalı çerçevesinde milletlerarası evlilikleri, bu evliliklerden dünyaya gelen çocukların milli kimlik oluşumunu, yabancı kolejlerde okuyan genç kızların kültürel aidiyet duygularının biçimlenişini ele alır.

Müfide Ferit, bütün romanlarında olduğu gibi, yine kendi yakın çevresindeki kişilerin yaşamından, deneyiminden faydalanarak kurgular romanını. Romandaki karakterler, yazarın ailesinden, arkadaş çevresinden insanlara, dönemin kimi tanınmış kişilerine göndermeler içermektedir. Romanın bu bakımdan, yine Akçura’nın tabiriyle, “polemik” hatta “satirik” bir roman olduğu bile söylenebilir. Şöyle yazıyor Akçura, Ankara’dan gönderdiği bir mektupta:

Pervaneler, *Ay Demir*’e nispetle daha roman. Fakat ötekisi daha hisli, daha güzel, daha -iyi manasıyla- edebi idi; bu biraz polemik ve *publicistique* [fikir gazeteciliği tarzında]. Cemile Hanım epey açık, bir iki tül örtmemeli miydiniz? Hele Leman ismi, şüphesiz düşünülmezsizin intihap olunmuş [seçilmiş]. Geçen gün Yakup Kadrilerde Ruşen’e, “Nasıl buldunuz?” dedim... Soğuk bir sükût içinde sualim cevapsız kaldı; sonra Ferid’den meseleyi anladım.¹

1 Yusuf Akçura’dan Müfide Ferit Tek’e 11 Nisan 1341 [11 Nisan 1925] tarihli mektup. (Tek-Esin Vakfı Arşivi)

Yakup Kadri Bey’in eşi Leman Hanım, kendisi de Amerikan Lisesi mezunu olduğundan, Amerikan kültürüne çocukça bir hayranlık besleyen Leman adlı roman karakterini bir biçimde üzerine alınmış olabilir. Cemile Hanım’ın kim olduğunu tahmin etmeyi ise okuyucuya bırakacağız.

Romanın hemen başında da bir ithaf bulunuyor: “Doktor Osman Şerafettin Beyefendi’nin refikaları hanımefendiye... Ki-reçburnu hatırası, hürmet ve muhabbet nişanesi...” Burada sözü geçen Osman Şerafettin Bey, yazarın kız kardeşi Fahire Hanım’ın eşi Zühtü [İnhan] Bey’in kuzeni Bakteriyolog Osman Şerafettin Çelik’tir. 8 Nisan 1945’te İstanbul’da vefat eden Osman Şerafettin Bey hakkında *İstanbul Seririyatı*’nda şu satırları okuyoruz:

“... Zevcesi sanat ve edebiyatta temayüz etmiş, psikoanalizdeki ihtisasile tanılmış, aslen Cermen ırkından yüksek aileden muhterem bir bayandır. Osman bahtiyardı, hayat ona daima gülüyordu, o dünyaya âşık, hayata şevk ile sarılmış, ölüm düşünmeyen, hastalık ve ölüm arasında yaşadığı halde adeta ebedi hayatı benimseyen çok nikbin [iyimser] bir adamdı. Kalbi temiz, merhametli, alicenap bir insandı.”¹

Osman Şerafettin Bey, romandaki hayat dolu Doktor Burhan’a, yabancı eşi ise bir biçimde hem Sami’nin eşi Andrée’ye hem Burhan’ın eşi Claire’e ilham kaynağı olmuşa benziyor. Aileden kişilerin anımsadıklarına göre, Osman Şerafettin Bey’in bu Cermen ırkından eşi “psikolojiye meraklı”dır, eşi öldükten sonra Amerika’ya yerleşir ve psikoloji ile meşgul olur. Nitekim Akçura da mektubunun devamında, “Andrée’yi şöyle böyle bir hayli çimdikledikten sonra ona kitabı *dédier* [ithaf] edişinizdeki ironi hoşuma gitti,” diyor.

Romanda geçen başka kişiler de yine dönemin bilinen figürlerine göndermeler içeriyor. Örneğin “J.C. Cemiyeti” Başkanı Mr. Cox, Efzayiş Yusuf’a² göre, o yıllarda Amerika’ya Türk

1 *İstanbul Seririyatı*, sayı 4, 1945, s. 19.

2 Emine Efzayiş Yusuf veya Efzayiş Suat Yalçın (1894-1954): Notre Dame de Sion Lisesi ve Arnavutköy Amerikan Kız Koleji’nde okuyan Efzayiş Yusuf, Bonn’da yüksek tahsile devam etmiş, Türk Kadınlar Birliği idare heyetinde yer almış, 1929 Berlin Uluslararası Kadın Kongresi’nde Türkiye’yi temsil etmiştir.

öğrenciler gönderen, Halide Edip'in anılarında da “Müslüman gibi anlayışlı bir yüze”¹ sahip olduğu aktarılan Amerikalı hayırsever milyoner Charles Crane’i² andırmaktadır.³ Cox ismi de belki 1885-86 yıllarında Osmanlı Devleti nezdinde Amerikan Büyükelçisi olan ve ülkesine döndükten sonra yayımladığı anılarıyla tanınan Samuel Cox’tan mülhemdir.⁴

Gerçek yaşama az çok aşikâr göndermeleri bulunmakla birlikte, roman örgüsü içinde kişiler toplumsal ve sınıfsal arka planları, aile hikâyeleri, kültürel aidiyetleri, kişisel heves ve hırs-ları, karakter özellikleri, iç çelişkileri içinde ele alınır ve birer roman kişisi olarak kurgulanırlar. Romanın odağında yer alan milletlerarası evliliklerin hangi tarihsel ve toplumsal koşullar-da, hangi insanlar arasında, ne gibi psikolojik motivasyonlarla doğduğu, ne yönde geliştiği ve nereye evrildiği irdelenir. Kişilere, kimi karakter özellikleri eleştirilmekle birlikte, temelde duygu-daşlıkla yaklaşılır.

Milletlerarası evliliklerde, ülkelerini terk etmiş eşler yadırga-dıkları, kendilerini ait hissedemedikleri yeni bir çevre ve dil için-de yalnızlık çekmektedirler. Bu evliliklerden doğan çocukların milli aidiyet duygusu, anne babalarına karşı besledikleri bağ-lılık, şefkat, sevgi ve acıma hisleri bileşkesinde krize dönüşür. Amerikan lisesine devam eden kızlar, bir biçimde bu mektebin zenginliği yahut başka özellikleriyle baştan çıkar, doğdukları muhite yabancılaşıarak farklı bir kültüre has hevesler edinip mutsuz olurlar. Bütün bunlar, romanı baştanbaşa kat eten ku-

1 “Moslem-like understanding face”, Amerika Büyükelçiliği’nde katıldıkları bir toplantı sonrasında Süleyman Nazif’in Charles Crane için kullandığı tabir. *The Turkish Ordeal*, Halide Edib, John Murray, Londra: 1928, s. 60.

2 Charles Richard Crane (1858-1939): Amerikalı iş insanı, hayırsever, diplomat. 1919 Paris Barış Konferansı’nda kurulan, savaş sonrası Osmanlı Ortadoğu topraklarının mandalara bölünmesi üzerinde çalışan Müttefikler Arası Mandalar Komisyonu’nun [Inter-Allied Commission on Mandates in Turkey] eş başkanı.

3 “Pervaneler Münasebetiyle Birkaç Söz”, Efzayiş Yusuf, *Türk Kadın Yolu*, no 3, 30 Temmuz 1925, s. 3-5.

4 Samuel Sullivan Cox (1824-1889): 1885-86 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu nezdinde Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi. *Bir Amerikan Diplomatinin İstanbul Anıları* ile *Prens Adaları ve Prinkipo’da Tatlı Yaşam* kitapları Türkçeye çevrilmiştir.

ramsal gerilimi de gözler önüne serer: Milli karakteri kan ve soya dayandırma eğilimindeki milliyetçi söylem, her ne kadar roman kişilerince yer yer telaffuz ediliyorsa da anlatının genel örgüsü içinde milliyet, esasen edinilen bir özellik gibidir; aile içi terbiye, görgü, görenek, ebeveyne yönelik duygular, anadilde dinlenen masallar, destanlar ve özdeşleşilen tarih anlatılarıyla kurulmaktadır.

Romanda yirminci yüzyıl başı Osmanlı toplumunun gayrimüslimlerine aynı duygudaşlık ve sempatiyle yaklaşılmadığını da belirtmek gerekir. Tüm roman kişileri gibi, bu kişiler de aile hikâyeleri, toplumsal konumları, psikolojik motivasyonlarıyla ele alınmakla birlikte, yer yer karikatürleştirmeye varan satirik bir tonda işlenirler. Fiziksel özellikleri alaya alınır, genellikle küçük görülecek duyguların, hırsların pençesindeki kişiler gibi betimlenirler. Bu durumu yazarın empati zaafı olarak değil, romanda da ifade edildiği gibi, Balkan Savaşları ertesinde yoğunlaşan milliyetçi duyguların bir yansıması olarak değerlendirerek, romanı bu anlamda yazıldığı dönemin duygularını yansıtan bir belge niteliğiyle de okumak, yerinde olsa gerek.

Bununla birlikte, milli aidiyet duygularının ve görenek farklılıklarının üzerine çıkılarak başka bir seviyede iletişim kurmanın olanaklı olduğu teması da işlenir *Pervaneler*'de. Yazarın ilk romanı *Ay Demir*'de hümanist değerlerle Türkçülük idealinin bir araya gelmesi, Orta Asya Türklerine bilinç götürmek isteyen idealist genç doktorun bir nevi Mesih figürünü andırması, hikâyeye kurgusunun ortaçağ romanslarına benzemesi, yazarın tanıklık ettiği dönemi, içinde büyüdüğü çevreyi ve beslendiği edebiyatı gözler önüne sermektedir. *Pervaneler*'de de romantik dönemin deha estetiği ile roman kişilerinin kurgulanışındaki psikolojik ve toplumsal çözümlemeler, romanın yazıldığı dönemdeki milliyetçiliğin özcü arayışlarına eşlik eder. Nitekim romanda Türklüğün özgün karakterini kan ve soya bağlama eğilimindeki dönemin hâkim milliyetçi söylemi, benliği muhit, eğitim ve psikolojik motivasyonlar bileşkesinde yorumlayan bir entelektüel formasyonun esas olarak gölgesinde kalır. Evrensellliği estetik deneyim üzerinden yakalayan, sanatkâr yaratımı mistik deneyime yakınlaştıran deha estetiği ise aydınlanmacı in-

sanlık kavrayışının teması olarak, esasen milli aidiyet duygularının ötesine yerleştirilir. Bununla birlikte, romanda o ilahi ahengi duyan, güzellikten başka ibadet bilmeyen, kültürel farklılıkların ötesinden birbirini işitebilen kişiler, dünya gailelerinden elini eteğini çekmiş bir Mevlevi dedesi ile vatansız büyümüş, ait olduğu kültür çevresinden ayrı düşmüş bir genç piyanisttir. Bu ideal buluşma, romanda ister istemez toplum ve tarih dışı bir hal, ancak toplum dışı kayıp ruhların duçar oldukları bir nevi meczupluk veya mahzun bir sürgün hali gibi durmaktadır.

Müfide Ferit, romanını aslen tasavvuf şiir geleneğine ait “pervane” remzi çevresinde inşa eder. Ancak divan edebiyatında mistik ilhamı duyan dervişler için kullanılan *pervane* benzetmesi, romanda Amerikan okulunun aldatıcı ısıtılarına kanıp bu uğurda *telef olan* saf genç kızlar için kullanılmaktadır. Buna karşılık romanda, denize nazır bir dergâhta mehtaplı bir gece vakti tasvir edilen Mevlevi ayinindeki semazenler, ay ışığı altında dönerken kanatlar gibi havalanan beyaz entarileriyle, aşk içinde kendilerinden geçerek yükselip bir müddet Hak’la hemhal olduktan sonra kanaatkârlıkla yavaşça tekrar yeryüzüne inerler. Geleneksel kültür içinde terbiye görmüş bir iştiyakla benliklerinden sıyrılan bu “âşıklar”, yönlerini kaybetmeden ayaklarını yeniden toprağa basarlar. Geleneğin nefis terbiyesi, onları hem maşuklarına yaklaştırır hem telef olmadan dünyevi yaşamlarına iade eder. Romandaki “Pervaneler” ise ahir zamanın maddi dünyasında yanıltıcı bir çekim merkezinin cazibesine kapılıp mahvolan biçarelerdir. Bir Mevlevi şeyhinin kızı olan Nesime, romanın sonunda babasının dergâhından kaçır, kendisini Amerika’ya götürecek gemide asırlık dergâhın asude ay ışığını da “medeniyet ibadetinin” aldatıcı fenerini de göremez olur ve karanlık, ufuksuz denizlerde yitip gider.

Romanda geleneksel değerlere, geçmiş devirlere duyulan bir nostaljiden ziyade, kültürel kimlik vurgusunun bulunduğu söylenebilir. Medeniyet fenerinin karşısında geçmiş devirlerin dergâh hayatının güzelleme yapılmaz ancak onun özgün, başka kültürden olanlara kapalı kalan ruh zenginliğinden söz edilir. Milli karakterin çeşitli sanatlara niçin kısıtlı yansıyabildiği üzerine düşünceler geliştirilir. Fakat dönemin önemli meselelerinden

olan adabımuaşeret ve eğitimde modernleşme konuları, yazarın evvelki yıllarda üzerine düşündüğü konular olmakla birlikte bu romanda yabancı okullar perspektifi dışında ele alınmaz.

Gelenek odaklı milli karakter arayışı kapsamında, toplumun geleneksel değerleri çerçevesinde ifade edilemeyen cinsel yönelimlere kolejin serbestlik sağladığı, böylece bu yönelimdeki kişiler için çekim merkezi olabildiği de eleştirel, satirik bir dile ima edilmektedir. Bununla birlikte yazarın bu yönelimdeki roman kişilerini konuştururken karikatürleştirmeye başvur-maması da dikkat çekicidir. Bu kişilerin kendilerine özgü dil ve söylemleriyle romana dahil olmalarına özen gösterilmiş gibidir. Bundan hareketle yazarın o dönemde uluslararası feminist literatürü takip ettiği düşünülebilir.

Pervaneler'i okurken, Müfide Ferit'in, kendi fikirlerini olduğu gibi roman karakterlerine söylediği düşüncesine de temkinle yaklaşmak gerekir. Bazı roman kişilerinin söylemleri esasen kız çocuklarının tahsil görmektense evlenmeleri gerektiğini, kendi ayakları üzerinde durabilen bağımsız bireyler haline gelmekten-se geleneksel değerlere bağlı, aile çerçevesinden çıkmayan "*hanım hanımcık ve itaatkâr*" yetişmeleri gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşler dönem insanların genel geçer yaklaşımlarını yansıtıyor olmalıdır. Ancak yazarın kadınların toplum hayatına katılması meselesinde pek de gelenekçi düşünmediğini "Hayat Hanım"¹ adlı hikâyesinden ve 3 Nisan 1919'da Türk Kadını Dershanesi'nde verdiği "Feminizm" başlıklı konferanstan biliyoruz.² Müfide Ferit ayrıca pek az bilinen *Leyla* ve *Affolunmayan Günah* romanlarında da toplumun dayattığı evlilik sorumlulukları ile aşkları arasında kalan kadınları konu alarak toplumsal kurum ve geleneksel aile bağlarının karşısında kadının ekonomik bağımsızlığını, duygusal özgürlüğünü savunur. Dolayısıyla yazarın, *Pervaneler*'de yabancı okulların etkilerini eleştirirken kadınların ev hanımı olarak kalmalarını savunduğu zannedilmemelidir. Yazarın kadınlar için toplumun kültürel ve

1 "Hayat Hanım", Sevim Bike [Müfide Ferit], *Türk Yurdu*, yıl 2, sayı 14, 18 Nisan 1329 [1914].

2 "Feminizm", Müfide Ferit Tek, *Toplumsal Tarih*, sayı: 46, Ekim 1997.

demografik özelliklerini göz önüne alan farklı bir eğitim tasarladığını düşünmek daha akla yatkındır. *Pervaneler*'i doğrudan doğruya tezli bir roman olarak okumak yerine, ele aldığı meseleyi çeşitli bileşenleri ve yönleriyle betimleyen bir metin olarak görmek daha yerinde olur.

Pervaneler'in yazarın içinde bulunduğu milliyetçi çevrenin etkisindeki ideolojik boyutu kuşkusuz göz ardı edilemeyecek, ancak o çerçeveye de indirgenemeyen, siyasal bağlamı, kişileri, duygu renkleri, az çok çözümlenen ve çokça tasvir edilen karakterleriyle bir dönem kesiti olarak okuyucuya zengin bir okuma deneyimi sunacağına inanıyoruz. Eser yazarın üslubuna sadık kalınarak günümüz Türkçesine uyarlanmıştır. Metinde (E. E.) kısaltmasıyla verilen dipnotlar, yazarın kızı Emel Esin'e aittir.

Ali Bilgin

*Doktor Osman Şerafettin Beyefendi'nin
refikaları hanımefendiye,
Kireçburnu hatırası, hürmet ve muhabbet nişanesi*

Bir Aile?..

“Hay Allah, nereden tramvaya binmek aklıma geldi. Bu ne hücum!..”

Doktor Burhan Ahmet, bir kale fetheder gibi, Bebek tramvaya atılan halk akını içinde itilerek, kakılarak tramvayın arka platformuna sürüklenirken, hiddetinden durmaksızın mırıldanıyordu: “Meğer burası kahramanlık gösterme yeriymiş! Nereden tramvay aklıma geldi!..”

İçeriden birisi seslendi:

“Beyefendi, Burhan Beyefendi, buraya teşrif ediniz...”

Genç asistanı Cemil, ona yerini veriyordu. Bu kalabalığın arasından yol bulup geçmek de zor. Fakat Burhan, açık pencerenin önüne yerleşip büyük bir nefes aldıktan ve kocaman beyaz mendiliyle alnının terini sildikten sonra, altın dişlerini gösteren geniş tebessümle yanında ayakta duran Cemil’e döndü:

“Sen nereye? Bu mahşer arasında işin ne? Nasıl yer bulabildin?..”

Bütün bu soruları sıraladıktan sonra cevabını beklemeden Boğaz’a doğru baktı ve tekrar memnun bir kahkahayla Cemil’e döndü:

“Ne dersin azizim? Gidiyorlar, gidiyorlar,” dedi.

“Tabii değil mi, hocacığım?”

“Tabii mi, doğrusu onlar için tabii değil; ama neyse gidiyorlar ya, mesele orada.”

Gidenler “Müttefikler”di. Müttefik ordularının telaşı sokaklara kadar dökülmüştü. İşgal ettikleri büyük binaların önüne sandıklar yığılmış, kapılarında daha şimdiden Türk as-

kerleri nöbet bekliyor. Denizin üstü savaş gemileriyle, rıhtım arasında karınca gibi işleyen kayıklar, mavnalar, istimbotlarla kaynıyordu.

Fakat tuhaftır, kaçmaya çok benzeyen bu heyecanlı hareketlerinin en bariz eseri, yollarda karşılaşılan yabancı askerlerin asıl yüzlerinde okunuyordu. Nerede o eski tahakküm ve gurur neşeleri? Şimdi hallerinde uyuşuk ve korkak bir zavallılık, umulmadık yerden kafasına yumruk yiyenlerin yüzüne çöken aptal, hayrete benzer miskinlik vardı.

Buna karşın Türkler, taşan, dökülen, sokakları dolduran bir sevinç tufanı, bir zafer sarhoşluğu içindeydiler. Her taraf al bayraklarla donanmış. Herkes birbirine sarılıyor. Adeta sokaklarda akan halkın sevinçten çarpan kalplerinin sesi duyulacak.

Cemil, bir müddet Burhan Ahmet'in gösterdiği yerlere baktıktan sonra yavaşça sordu:

“Hocacığım, siz nereye, Bebek’e mi?”

“Evet. Leman’ı göreceğim.”

Cemil, yüzüne hücum eden kanı göstermemek için başını çevirerek ilave etti:

“Leman Hanım’ın sıhhati nasıl, mektebe devam için ısrar ediyor mu?”

Burhan Ahmet’in yüzü ekşidi. Bütün iyi ve doğru insanlar gibi, onun da çehresi, duygularını ayna gibi yansıtıyordu.

“Sorma,” dedi, “inat ediyor.”

“Niçin?”

Doktor cevap olarak omuzlarını silkmekle yetindi. Öbürü, artık alakasını gizlemeyen bir ısrarla:

“Siz kati surette men etmiştiniz, değil mi?”

“Evet, ettim. Fakat dinleyen nerede? Mektebi bitirecekmiş, diploma alacakmış. Meselenin esası, eğlence! Bu Amerikan mektebine girenler artık aileleri, muhitleri ve memleketleri için yabancı oluyorlar. Leman da böyle olacak...”

“Nasıl olur, hocacığım?”

“Şüphesiz, şüphesiz!”

“Yani ne oluyorlar?”

“Bize yabancı!”

“Nasıl?”

“Nasıl olacak, o mektebe gidenlerin hepsi ahlakına ve mektepte geçirdiği müddete göre bir metamorfoza uğruyor. Fakat çocukluktan itibaren orada büyüyenler, kesinlikle Türklükten sıyrılıyorlar ve Amerika taklitçisi oluyorlar. Bu muhakkak...”

“O kabahat de bizim. Eğer onlarınki gibi rahat mektepleri-miz olsaydı, kimse onları tercih etmezdi.”

“Bu da şüpheli!”

“Fakat yine de hocacığım, bahsettiğiniz tesirden Leman Hanım’a ne? Sizin evinizde terbiye alan bir hanım, Amerika taklitçisi olabilir mi?”

Burhan, sadece içini çekti. İstemeyerek, asistanı onu en ince yerinden yaralamıştı: Kendi evi; evinin tesiri! Hangi, hangi ev; babasının evi mi? Çocuklarına hizmet etmeyi zevk bilen sessiz ve idaresiz annesini düşündü. Arada bir yüksek sesle emir ver-meyi hâkimiyetine yeterli sanan nüfuzsuz babasını hatırladı. Orada hangi tesir alınabilirdi.

Ya kendi evi! Fransız karısı ve ne oldukları belirsiz çocukları gözünün önüne geldi. Leman hangi tesirle Amerika nüfuzundan kurtulacak?..

“Aile? Terbiye? Ah Cemil, nerede o eski Türk ailelerinin sert terbiyesi, tesirli anneliği ve babalığı?” dedi.

Başka bir şey ilave etmedi fakat yüreği sızladı.

Cemil bir türlü Leman Hanım’a kusur bulamıyordu:

“Herhalde Leman Hanım başkadır.”

“Göğsü zayıf; hiç olmazsa bir sene kesin istirahate muhtaç. Bütün aile kendisine yalvardık, ısrar ettik. Annem ağladı, ba-bam bağırды, ben darıldım; hiçbirisi tesir etmedi. Amerikalılar hepimizi mağlup ettiler, Cemil.”

Yavaş konuşmalarına rağmen etraftaki adamların hepsinin kulak kesilerek kendilerini dinlediklerini fark edince Burhan Ahmet sustu. Biraz sonra:

“Cemil, sen de Bebek’e mi gidiyorsun?”

“Evet hocacığım, Şükrü Bey’in evine.”

Cemil, her gün Leman’ı görme ümidiyle Bebek’e kadar gi-dip döndüğünü hocasına itiraf etmedi.

“Tekrar İstanbul’a¹ dönecek misin?”

“Evet!”

“O halde bana uğra, beraber dönelim. Ben de döneceğim.”

Cemil, bu teklife pek sevindi. Fakat belli etmek istemedi.

Tramvay deniz kıyısından koşuyordu. Burhan ile Cemil, bayrakları inmiş, müdavimleri kovulmuş Müttefik askerlerinin barlarını birbirlerine gösterirlerken ikisi de o acı bahsi unutmuş gözüksüler. Fakat Cemil’in aklından Leman’ın hastalığı; Burhan’ın kalbinden kardeşinin üzüntüsü bir türlü çıkmıyordu. Neydi yarabbi, bu Amerikalıların sihri!

Bebek’teki evlerine giderken Burhan Ahmet lakayt gözükmeye çalışıyordu. Babası bahçede güllerini sulamakla meşguldü. Oğluna yeni karanfillerini gösterdi. Bu sırada Burhan Ahmet’in gözü tekrar denizin üstünde gezinen, donanmış Türk kayıklarına ve şirket vapurlarına ilişti ve neşeyle:

“Baba ne dersin, gidiyorlar, defoluyorlar,” dedi.

Babası, beyaz pala bıyıklarını büktü ve eski miralaylığını² hatırlatan bir sesle cevap verdi:

“Mehmet’in süngüsü bu, oğlum!..”

Burhan gülererek içeri girdi.

Sokakların, denizlerin sevinç gürültüleriyle, atılan silahların aralıksız patırtısıyla tam bir tezat teşkil eden sessiz ev... Burhan beyaz mermer taşlıkta durdu. Ve çocukluğundan beri kaybetmediği laubali bir alışkanlıkla, “Anne!” dedi.

Annesi bir gölge gibi sessiz, onu karşılamaya çıktı. Gözünde gözlük, parmağında yüksük vardı.

“Anne, böyle geç vakit ne yapıyorsun?”

Annesi, ufak bir tereddütten sonra yavaş ve korkak bir sesle cevap verdi:

“Leman’ın çamaşırlarını gözden geçiriyorum; bu hafta mektep açılıyor da...”

Aşağıdaki oturma odasına girdiler. Zamanında burası tertemiz bir Türk odasıydı. Hâlâ uzun kereveti,³ beyaz ve tenteneli⁴

1 20. yüzyılın ortalarına kadar İstanbul denildiğinde Suriçi olarak da adlandırılan Tarihi Yarımada, yani günümüzdeki Fatih ilçesi kastedilirdi.

2 Osmanlı ordusunda albay rütbesi.

3 Üzerine minder ve şilte konularak oturulan tahta sedir.

4 Dantelli.

örtüsüyle duruyor. Kerevetin karşısında konsol ve ayna. Üstünde sürahi ve bardaklar. Ortada yuvarlak ve örtülü masa... Fakat zaman, bu Türk odasına onu gülünç bir vaziyete sokan teferruatlar ilave etmişti: Duvarlara ufaklı büyüklü İngiliz gravürleri, gazetelerden kesilmiş renkli manzaralar, güzel, Anglosakson kadın resimleri asılmıştı. İki pencere arasında pembe lake bir etajer vardı: İçinde birkaç mektep kitabıyla birkaç roman ve üzerinde kırmızı yün saçlı, yüzü boyalı iki bezden bebek.

Burhan, Leman'ın tesirini düşünüyor, onun zihniyetini tahlil etmeye çalışıyordu.

Annesi sordu:

“Claire nasıl, çocuklar iyi mi?”

Burhan, karısının ismini duyar duymaz kaşlarını çattı. Çünkü annesinin bir gün olsun kendisini de anlayamamış olduğunu hatırladı. Hâlâ sesinde o iğnelemeyi hissediyordu. Fakat çocuklar deyince her şeyi unuttu. Burhan, çocuklarını çıldırasıya se-verdi. Bütün huyları gibi, evlat sevgisindeki mübalağalı zaafı da annesine benzerdi.

“Afacanlar her gün büyüyorlar. Anne, görsen Cevat ne güzel bir oyma çerçeve yaptı. İçine *granmaman*'ın¹ resmini koyacağım,” diyor.

“*Gramama* mı?”

“Canım, sen.”

“Aman oğlum, ben haminneyim.² Resmim de çıkmaz. O, Avrupa'daki *gramama*'sınıninkini kosun!”

“Leman nerede?”

Annesi yaklaştı ve yavaş bir sesle:

“A Burhan, neden bu kız böyle soluyor,” dedi.

Bunu söylerken annesi dönerek gözlerini sildi ve orada, dikiş makinesinin önünde yayılı duran beyaz çamaşırları toplamaya başladı.

“Leman nerede?”

“Matmazel Hayganuş ve Güzin Hanım'la biraz gezmeye çıkmışlardı...”

1 (Fr. *grand'maman*) Büyükanne. (E. E.)

2 Büyükanne.

“Bu Hayganuş da kim?”

“Mektep arkadaşı, İnekçiyan Efendi’nin kızı.”

“Bugün bu kalabalık arasında ne işleri var?”

“Canım, tenis oynamaya mektebe gittiler, uzağa değil...”

“Bebek Koleji’ne mi?”

“Evet...”

“Fakat anne, bu kızı böyleserbest bırakmanı hiç anlamıyorum.”

“Oğlum, Leman çok ciddidir, ne çıkar?”

“Bir kere, yorulmasını katiyen men ettim. Sonra, bu Ermeni ve Rum delikanlılarının arasında ne işi var? Evet öyle, gidip birlikte oynadığı Rum ve Ermeni çocuklarıdır. Başka bir şey zannetme.”

“Mektep arkadaşları...”

“Mektep filan bilmem. Bu kız, sizin ihmaliniz yüzünden ölecek. Mektebe gitmesin derim, dinlemezsiniz; tenis oynamasın, kürek çekmesin, dans etmesin, göğsü zayıf derim, dinlemezsiniz. Ben de artık karışmıyorum...”

Annesi ağlamağa başladı:

“Ah oğlum! Beni dinliyor mu? Zaten hanginiz dinlersiniz? Babası ayrı bir aksi, yalnız bağırır çağırır; siz hepiniz ayrı aksilersiniz. Aranızda ezilen ben. Sen en usularıydın; sana, Claire’i alma dediğim zaman dinledin mi? Nadire’ye, Hasan’a varma dediğimiz zaman dinledi mi? Hâlâ da pişman olmadığını söylüyor. Gerçi o da tıpkı kocasına döndü, geçen gün dans müsabakasında birinci olmuşlar...”

Bunu söylerken annesi, “birinci olmuşlar” kelimeleri üstünde biraz duruyor ve oğluna yan gözle bakıyordu. Ne kadar olsa anne, bundan bile gurur duyuyordu.

“Bu da ille mektebi bitirmeyi kafasına koymuş. Çevirmenin ihtimali yok. ‘On senedir çalışıyorum, bari elimde bir diploma olsun,’ diyor. Hakkı da var.”

“Diploma alıp ne yapacak? Evlenecek, değil mi? İşte Cemil! İyi, çalışkan, zeki bir çocuk, istikbali var. Diplomasız da onu almaya razı.”

“Beyhude oğlum; kız evlenmek istemiyor. Hayatını kazanacakmış. Serbest, hür insan olacakmış, erkekler gibi. Zaten o narin vücuduyla evlenmesi de doğru değil. Henüz yirmi ikisinde. Hele bir yirmi beşini bulsun.”

“Anne, sen on beşinde evlenmişsin; kızın da haydi yirmi ikisinde evlensin... Daha ne bekliyorsunuz? Bunlar laf, onun maksadı mümkün olduğu kadar mektebi, yani eğlenceyi, evinde bulamadığı eğlenceleri, tenisi, dansı, flörtü bırakmamak... Ah, eski âdetlerimiz!..”

“Sen mademki eski âdetleri seviyordun, bir Fransızla niye evlendin?”

“Benim evlenmemi ve karımı lütfen rahat bırakın. O başka, bu başka.”

“Oğlum, şimdiki kızların erkeklerden farkları yok ki... O, bizim zamanımızın aptallarına göreymiş.”

Burhan, memnuniyetsiz bir tavırla kalktı.

“Demek Leman’ı muayene edemeyeceğim. Ben gidiyorum.”

“Kalsana, neredeyse gelir.”

O esnada odaya giren babası, gülerek kalın sesiyle:

“Madam cenapları müsaade etmezler ki kalsın!” dedi.

“Sonra dayaktan korkar. Hey gidi bizim zamanın erkekleri!”

Burhan oldukça sinirlenmişti. “O da benim bileceğim iş,” dedi. Ve soğuk bir tavırla veda ederek çıktı.

Sokakta deminki gürültüyü ve bahçede de kendisini bekleyen asistanını buldu.

“Neden içeri girmedin, Cemil?”

“Babanız beyefendiyle bahçede konuştuk. Leman Hanım evde değilmiş.”

Burhan’ın güleceği geldi. Sonra, Leman olmadığı için içeri girmeyi bile istemeyen gence acıyarak baktı. “Zavallı oğlan, o da başının derdini arıyor,” dedi.

Yürüdüler ve dönüşte تنها olan tramvaya bindiler. Gelen akşamla birlikte, ortalığa azgın bir gürültü velvelesi inmişti. Herkes, gün bitmeden, bütün eğlenme ve gürültü etme hevesini bitirmek istiyordu.

İstanbul’un emsalsiz akşamlarından biriydi. Boğaziçi’nin, rengârenk akisli, sarı, pembe, eflatun, mavi hareli, saf, berrak suları üstünde sayısız kayık, akar gibi geçiyorlardı. Donanma¹

1 Bayram ve özel günlerin gecelerinde yapılan ışıklı, bayraklı ve havai fişekli gösteri.

fennerleri, kararmaya başlayan sahilleri bir ışıltı neşesi içine almıştı... Her taraf parlaktı. Her taraf şenlik içindeydi, bayramdı. Milletin ruhundan doğan, en sevinçli, en neşeli bayram... Silah sesleri şarkılara karışıyor ve bundan evvel burada gürleyen galip düşman seslerini silmek, temizlemek ister gibi, bütün kuvvetiyle yükseliyordu.

Gidenlerin mağlup yüzlerini tasavvur etmek Burhan'a bütün dertlerini unutturdu.

“Cemil, akşam yemeğini bizde yiyelim. Bir şampanya açarız. Bugünden daha mesut bir gün olabilir mi?” dedi.

“Memnuniyetle hocacığım.”

Eminönü'nden Babîâli'ye yayan geldiler. Burhan Ahmet, evinin merdivenini gülerek, âdeta koşarak çıktı. Kocaman karnına rağmen umulmaz bir hafifliği vardı.

Girer girmez, sofada elektriğin yakılmamış olduğunu fark etti. Düğmeyi çevirirken çocuklarına seslendi:

“Ni-ni, Da-da, neredesiniz?”

Sevda ve Nihal, on iki ve on yaşında iki küçük kız çıktılar. Tabiatıyla, belki de farkına varmadan onlarla Fransızca konuşuyordu.

“*Maman*¹ nerede? Kardeşleriniz nerede?”

Cemil, hocasının Fransız karısına rağmen neden böyle bozuk Fransızca konuştuğunu düşündü. Fakat muhakemesini yürütmeye zaman kalmadı. Çocuklar fena bir haber verdiler:

“*Maman* hasta, yatıyor.”

“Yatıyor mu? Cemil, sen otur yavrum, ben hastaya bakayım.”

Burhan, neşesini kaybetmeden karısının odasına yürüdü:

“Doktor geldi, hasta hanım, hazırlanın, hastalığı kaçırıcak!”

Orada da aynı karanlık vardı. Elektrik çevrilince, sarı demir karyolada yüzükoyun yatan karısının biraz şişman vücudunu gördü.

“Ne var yavrum? Ne oldun? Başın mı ağrıyor. Baksana! Yüzünü göstere! İnsan böyle güzel bir günde, kurtuluş bayra-

1 (Fr. *maman*) Anne.

mında hasta olur mu? Kalk bakalım, Cemil'i de getirdim, şampanya içeceğiz, oradan otomobille sizi gezdireceğim.”

Küskün bir ses, yastıkların arasından homurdandı:

“Rica ederim Burhan, beni rahat bırak. Bayramınızdan bana ne? Hastayım.”

“Nen var? Hem ne demek, sen Türk karısı değil misin?.. Elbette benim bayramım, senin de bayramındır. Sizin Fransız kanununuzda bile ne derler?..”

“Of! Kanunu da beni de rahat bırak diyorum.”

“Ne oluyorsun?”

“Rahat bırak!..”

“Nen var? Muayene edeyim mi?”

“Hayır, git!”

Burhan, şaşkın, çıktı. Sevdâ'yı çağırdı. Yüzü kendisine en çok benzediği için Burhan, büyük kızını kendisine en yakın görürdü. Aynı renksiz ten, aynı kara gözler, aynı düzgünlükte burun ve ağız. Fakat birbirine bu kadar benzeyen kara gözlerin Burhan'da manası şen ve dürüstken; çocukta korkak ve çekingendi. Ağız, babada daima gülmeye meyilliyken; kızda ağlar gibi büküktü... Bütün yüzün ifadesi doktorda ne kadar açıksa, kızda o derece kapalıydı ve bunun içindir ki birbirine pek çok benzemekle beraber, hakikatte büsbütün yabancı dururlardı...

“Da-da, annene ne oldu?”

“Hasta.”

“Neresi?”

“Bilmem.”

Babalarının sesini duyan iki oğlan da koştular ve ceplerini bir kere muayene ettikten sonra en küçüğü Cevat, babasının kulağını aradı ve, “Baba, *maman* hasta, Fransızlar gidiyor diye,” dedi.

Burhan bir kere irkildi. Sonra, gülerek oğlanın kulağını şakayla çekti.

“Hiç öyle şey olur mu? Baba Türk, çocuklar Türk olunca anne de elbet Türk olur ve Fransızların gitmesine sevinir.”

Çocuk aynı tavırla:

“Fakat baba, görsen ne ağladı ne ağladı. Subaylar *adyö*¹ demeye gelmişlerdi, onlar gittikten sonra anne yattı.”

1 (Fr. *adieu*) Allahaismarladık. (E. E.)

Burhan düşündü; gerçekten bu akşam Claire'in yüzü, mağ-lup düşmanların yüzüne ne kadar benziyordu.

Kalktı, bir müddet başını tuttu. Çocukların dördü de ona bakıyorlardı. Sevda yavaşça, bunları söylediği için Cevat'ı çim-diklemiş olacak ki o, birden çığlıkla ağlamaya başladı.

“Da-da, yapma! Neden kardeşini ağlatıyorsun?”

“Ben yapmadım!”

Oğlan ağlayarak:

“Sen yaptın,” dedi.

“Sevda, Sevda, yalan söylüyorsun, dünyada en fena şey ya-landır. Sonra seni sevmem.”

“Baba, Cevat, annemin ağladığını söyledi; peki ama hakkı yok mu? Onun Fransız olduğunu unutmamalı. Sen Fransızlar geldiği zaman ağlarken annem şaşmamıştı; sana acımişti. Sen de haksızlık etme...”

Burhan, kendisine çok benzeyen kızının yüzüne dikkatle bakıyordu: Dalgın ve şaşkın bir bakışı vardı. Onda kendisine ne kadar ne kadar yabancı bir ruh hissetti. Sonra çok ciddi bir tavırla ve çocuğu büyüten, istikbali delen bir sesle:

“Sevda,” dedi, “sen Fransızların gittiğine sevindin mi?”

Kız kıpkırmızı oldu. Başını öbür tarafa çevirerek:

“Elbet!” dedi.

“Daha kuvvetli söyle!”

“Elbet, baba!”

“O halde haydi gelin, hepinize şampanya vereceğim.”

Çocuklar, bu habere kurtuluş bayramından daha çok sevi-nerek babalarını takip ettiler.

Cemil, etrafında dönen olayı anlamadan, hissederek rahat-sız, bekliyordu.

“Hocacığım, mademki madam hasta, ben gideyim, siz onun yanında oturunuz.”

Burhan artık gülmüyordu.

“Hayır, bugün benim evimde muhakkak surette Müttefik-ler'in gitmesine sevinilecek,” dedi.

Arzu ve iddiasına rağmen ses katı ve acıydı. Sevinç neşesi hiç yoktu...

Sessizce sofraya oturdular. Burhan'ın dalgın durmamak için gösterdiği bütün gayrete ve Cemil'in gevezeliğine rağmen yemek pek soğuk geçti. Meyve gelince Burhan şampanya istedi. Marika, Madam'ın yatak odasına gitti. Epey bir müddet sonra ellerini ovuşturarak gözüktü.

“Hani şampanya?”

“Madam anahtarı nereye koyduğunu bilmiyor.”

“Git bul.”

Yine Marika boş geldi.

“Madam uyumuş.”

Bu sefer anahtarı aramaya çocukları yolladı. Fakat onlar da boş geldiler. Anahtar bir türlü bulunmuyordu. Yemeğin büsbütün tadı kaçtı. Cemil, yavaş bir sesle, âdeta korkarak:

“Hocacığım, şampanya Türk içkisi değildir. Türkler sevinince tatlı yerler,” dedi.

Fakat Burhan, yumuşak huylulara has bir hiddetle derhal şampanya istiyor ve kalbini acıyla dolduran bir intikam hissiyle durmadan, “Müttefiklerin gitmesine şampanya içeceğim,” diye tekrarlıyordu.

Çocuklar da beyhude yere dolaştıktan sonra Marika'yı çağırdı.

“Çabuk bir otomobile bin ve şampanya bul. Kaça olursa olsun al. Bulamazsan, yarın bu evden gidersin.”

Yarım saat sofrada bir cehennem havası içinde bekleştiler. Oğlanlar, sandalyeleri üstünde uyumuşlardı. Kızlar, birbirlerine alttan alta bakıyorlardı.

Yarım saat sonra Marika yine boş geldi:

“Bütün dükkânlar kapalı! Bayram...”

Burhan sapsarı oldu. Cemil başını kaldırıp hocasına bakamıyordu. Birden Burhan ayağa kalktı:

“O halde dolabı kırarız.”

Ve kilere gitti. Cemil, çekiç sesini dinleyerek, zehir tadı alan bu şampanyanın bütün hikmetini düşünürken, oğlanlar gürültüden uyanmışlar ve ağlaşıyorlardı. Babaları kalkar kalkmaz, gizlice annelerinin yanına giden kızlar da birden çığlıkla feryada başladılar:

“*Maman* bayıldı. *Maman* gürültüden bayıldı. Baba! Baba! Bırak, yetiş!”

Burhan bembeyaz, saçı başı perişan, yüzü ter içinde, yanlışlıkla çarpan çekicin darbesiyle kanayan elinde bir şişe şampanya, içeri girdi. Şişeyi hızla masanın üstüne bıraktı ve bütün bu gürültü içinde, başı önünde duran Cemil’in karşısına dikildi:

“Cemil!” dedi. “İrkına yabancı bir kadınla sakın evlenme! Anladın mı? Öleceğini bilsen de yine evlenme!”

Cemil, cevabının zulmünü hissetmeden:

“Tabii hocacığım... Elbette! Hiç alır mıyım?”

Öbürü, kader gibi ciddi, devam etti:

“Yalnız o kadar değil!.. Yabancı tesirine kapılmış bir kızla da evlenme!.. Asla!.. Anladın mı? Bedbaht olmak istemezsen, anne benzer, sessiz, hanım hanımcık, uslu, akıllı bir kızcağız al!”

Fakat bu sefer Cemil sustu, elbette demedi, ikna bile olmadı. Çünkü gözünün önüne ince, zarif boylu, saz benizli,¹ ela gözlü Leman gelmişti.

Burhan nutkunu bitirince zincirine giden bir mahkûm gibi, hastanın odasına doğruldu. Cemil de fırsattan istifadeyle hemen kaçtı. Şampanya şişesi açılmadan, sofranın üstünde duruyordu.

¹ Solgun yüzlü.

Alışkanlık mı, İsyan mı?

Burhan Ahmet, kaç gündür pek karamsardı. Leman'ın zayıf ciğerlerine rağmen mektebe gitmekte ısrar edişi zaten neşesini kaçıırken, Claire'in geçen gün yarattığı lüzumsuz hadise de onu büsbütün zehirlemişti.

Her vakitki ufak tefek tartışmalar gibi bunu da unutmak ve sükûnet bulmak mümkün olmuyor; aksine gün geçtikçe bu hatıra büyüyor ve gözü önünde yeni bir ufuk açıyordu. Sisli havalarda birden eserek ufku temizleyen rüzgâr gibi, o hadise de hayatının ufkunu meydana çıkarmıştı. Ve bu ufuk, bir uçurumdu. Şimdiye kadar alışkanlığın sisiyle kapanan derin ve korkunç bir uçurum!..

Fakat Burhan hâlâ ümit etme yolunu arıyordu. Yazı masası üstünde, Claire'in evlendikleri zaman çekilmiş bir resmi vardı. Onu eline aldı ve uzun uzun baktı. O zaman Claire, ince ve zarifti. Gözleri ne kadar iyi bakıyordu. Burhan o zamanki Claire'i ve o zamanki kendini hatırladı. Ve yüreği merhametle sızladı.

Meşrutiyet'in ilk senesindeydi. Yirmi beş yaşında mektebi bitirdikten sonra, umut dolu, heyecan dolu bir kalple, kafesi açılmış bir kuş gibi, Avrupa'nın fen ve ilim hazinesine koşmuştu. O zaman ne saftı... İyiliğe, saflığa, samimiyete, insanlığa ve insan sevgisine nasıl inanırdı!..

Paris'in o çok dağıtıcı ortamına girmeyi düşünmedi bile. Eğlenmek için değil, öğrenmek için gidiyordu. Öğrenecek ve öğrendikleriyle insanlığa hizmet edecekti. Bunun için Montpellier'yi¹ tercih etti ve o zaman bir miralay olan babasının göndereceği

1 Fransa'nın güneyinde bir üniversite şehri. (E. E.)

birkaç lirayla geçinebilmek için pek mütevazı bir odaya yerleşti. Bu oda, bir şarapçının ufak apartman dairesinden ayrılmıştı.

Çok geçmeden, Burhan ev sahipleriyle de ahbap oldu. Fransa’da şarap satmak ayıp bir şey değildir. Bir talebe onlarla pekâlâ görüşebilir. Şarapçılarsa bu Türk kiracılarıyla pek gurur duyuyorlardı. Onu evlerine sık sık davet ettiler ve böylece kızları Claire’le tanıştı. Burhan çok mahcup ve idealist bir gençti. Çocukluktan çıkalı, ilk tanıdığı kız Claire oldu. Onda bütün kadın güzelliğini, bütün kadın cazibesini, kadın idealini bulduğunu zannetti. Halbuki sadece bir kadın bulmuştu.

Burhan Ahmet ancak on üç senelik bir evlilik hayatından sonra Claire’de fark ettiği bazı kusurların kökenini, daha o zaman, biraz dikkatle görebileceğini şimdi anlıyordu. O zaman da Claire, koketti.¹ Biraz gevezeydi. Gezmeyi, eğlenmeyi sevdi. Halinde şarapçı kızı tavırları vardı. Fakat iyi kalpliydi ve güzeldi. Burhan’ın hayatındaki ilk kadındı. Çok geçmeden sevdi. Evlenmek haricinde sevmeyi düşünmediği için nişanlandılar. Aşağı yukarı, yabancı bir hanımla dönen bütün gençlerin başlarına gelen olay!..

Şimdi bunu düşünürken, Burhan, o zamanki zihniyetinde tuhaf bir noksan fark ediyor: Milliyet noksanı! O vakit, hiçbir dakika milliyet farkını düşünmemişti. Din farkı, âdet, alışkanlık farkı! Hepsi aklına geldi. Din farkı onun için bir engel teşkil edemezdi. Claire’in biraz dindar olduğunu bilmekle beraber, kendisini buna ehemmiyet vermeyecek kadar serbest fikirli zannederdi. Örf ve âdetleri de müsterek bir hayatın çabuk eritip bir seviyeye getireceği alışkanlıklar olarak gördü. Damarlarda akan, kalpte atan, beyne sıçrayan kanın başkalığını hesaba katmadı.

Bir gün, ayrı bir düşünceyle, ayrı bir mefkureyle² tıpkı iki hasım gibi karşı karşıya gelecekleri hiç, hiç aklına gelmemişti... O zamanki Burhan için insanlar hep kardeşti... Fen, ilim, tıp ve insanlar, hep insanlığa hizmet gayesine yarar vasıtalar. Rum-

1 (Fr. *coquette*) Beğenilme heveslisi olan kız. (E. E.)

2 20. yüzyıl başlarında Ziya Gökalp’in Fransızca “*idéal*” kelimesine karşılık, “düşünce, ülkü, gaye, inanç” anlamlarında icat ettiği kelime.

ları, Ermenileri kardeşlerimiz; İngilizleri dostlarımız kabul eden politika devrinin tesirlerine kurban olmuştu.

Claire ne düşündü? İhtimal sadece hoşuna giden, parlak, güzel, zarif bir gençle evlenme yahut kim bilir, bir doktor karısı olma hevesine kapıldı? Kesinlikle memnun ve gülümser bir şekilde nişanlısının kolunda bir gün İstanbul'a çıkageldi... Burhan, o zaman Claire'in bu hareketinde, bir fedakârlıktan ve aşkının ispatından başka bir şey görmemişti...

Sevinerek İstanbul'a geldiler. Fakat orada onları bir kızılca kıyamet karşıladı. Babası, annesi, hatta Nadire, kendisinden on yaş küçük kardeşi bile bir türlü Claire'le evlenmesine taraftar olamadılar.

Burhan ailesiyle darıldı. Onların bu ısrarlarında bilinçdışı bir milliyet hissi duymadı. Burhan'a göre, onlar yalnızca tutucu ve dar bir zihniyetle, yabancı karısını ailelerine almak istemiyorlardı. Onlarda, ihtimal ki biraz bu da vardı. Fakat herhalde ihtiyarlar, sebebini belki izah edemedi, doğru yolu görmüşlerdi. Burhan hepsine rağmen nişanlısıyla evlendi. Bir müddet sonra görünüşte onlar da barıştılar. Fakat hiçbir zaman kalpten affetmediler ve yabancı gelini ailelerinden saymadılar.

Böyle bir geleceğe hazırlanmayan Claire de onlara bir türlü ısınamadı. Mümkün olduğu kadar az ve resmi görüştüler. Burhan kendisine çok çabuk mevki yaptı, tanındı. En meşhur tıp hocalarından biri oldu. Fakat seneler, tecrübeyle gelip geçtikçe, Burhan ilk zamanların şevkinden ve inancından çok şey kaybetti. Saf ve iyi kalbini bazen susturma ve insanlara karşı biraz da ihtiyatlı olma lüzumunu hissetti. Memleketi bedbaht oldukça dünyanın haksızlığını öğrendi. Ve nihayet Balkan Harbi'nden¹ sonra fanatik bir milliyetçi kesildi. Artık Ermeni ve Rum kardeşler (!) bitmişti. İnsanlık dostu İngilizler, Fransızlar hep ölmüşlerdi. Bedbaht Türk'ten başka, kalbinde kimseye yer kalmadı...

Lakin karısına karşı hisleri hiç değişmedi. O, kendi karısı ve çocuklarının annesiydi. Ona hürmet ederdi. Claire'de gittikçe artan eğlence zevkini, şişmanlayan vücuduna artık yakışmayan

1 Osmanlı İmparatorluğu ile Balkan devletleri arasında 1912-1913 yıllarında meydana gelen savaş.

süs merakını, çenesi düşüklüğe varan gevezeliğini, hoppalığını, çocuklar arttıkça o oranda temizliği kaçan evinin düzensizliğini bile görmemeye çalışıyordu. Hatta çocukların, milliyetçi bir babayla, biraz dindar Katolik bir anne arasında aldıkları ikiyüzlü terbiyenin vahametini de yeterince anlamadı. Geçer geçer; büyüdükçe sağlam Türk olurlar, dedi.

Kızlar hem annelerini hem de kendilerini o kadar seven babalarını darıltmamak için iki arada, sinsi ve samimiyetsiz olmuşlardı. Annelerine ayrı, babalarına ayrı bir zihniyetle gözüktülerdi. Oğlanlar daha pek küçüktüler. Onlar hislerini gizleyemedikleri için aksine, sürekli aralarında nifak tohumu gibi, iki tarafa laf taşırlardı.

Harb-i Umumi¹ esnasında, Claire'in durumunun nezaketini hisseden Burhan, onu teselli ve temin için her şeyi yapmıştı. Fakat Mütareke'den² beri iş büsbütün değişti. Etrafını alan Fransızlardan Claire çok memnun oldu. Beş senedir gizlenen Fransızlığı birden ortaya çıkıverdi. O arada yaptığı bir Fransa seyahati de bu hissi büsbütün alevlendirdi. Kızlar bile gördükleri Fransa'ya hayran oldular.

Yenilmiş bir baba memleketinden daha çok; buyuran, ege-men ana vatanını alenen tercih etmeye başladılar... Evlerine birçok Fransız geliyordu. Artık meşhur doktor ve müderris³ Burhan Ahmet Bey'in evi, bir Fransız muhiti olmuştu. Bundan rahatsız olan Burhan, bir türlü karısını bu muhitten ayıramıyordu. Onun elemi arttıkça, öbürünün de zevki artıyordu. Nihayet yavaş yavaş Burhan, evinden ve karısından uzaklaşmaya başladı. Vaktinin çoğunu mektepte, muayenehanesinde geçiriyor, kavga etmemek için mümkün olduğu kadar eve geç geliyordu. Fakat hâlâ karısını seviyor ve bütün adalet hissiyle düşünerek, karısına hak vermeye gayret ediyordu.

“Hakkıdır, bu kadar sene vatanından uzak, ailesinden uzak, dilinden uzak, onların ileri memleketlerindeki bütün rahatlar-

1 I. Dünya Savaşı.

2 I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu ile İtilâf devletleri arasında 30 Ekim 1918'de yapılan ateşkes antlaşması.

3 Tanzimat'tan sonra Darülfünûn (üniversite) ve diğer yüksekokullardaki öğretim görevlilerine verilen isim.

dan, manevi zevklerden uzak, burada yaşıyor; elbette vatandaşlarını görünce biraz görüşecektir,” diye kendini daima avutuyor ve kusur görmemeye çalışıyordu.

Sonra, “Yalnız karım mı bu halde?” diyordu. “Bizim Türk hanımları bile bizi üzen, esir eden, başımızı yakan Müttefik subaylarıyla ahbab oldular.” Ve gözünün önüne, mektebi vasıtasıyla Amerikalılarla canıgöğüs olan kardeşi Leman geliyor...

Sonra Nadire’yi düşünüyor. Memleketlerinde hiçbir iyi ailenin evlerine almayacağı, kim olduğu meçhul, ahlakı meçhul uydurma subaylarla, sabahlara kadar dans eden Nadire’yi hatırlıyordu. Ve daha ne kadar çokları...

Kendi kendini bu tesellilerle avutmaya uğraşırken, bir de geçen günkü olay her şeyi yıkmıştı. Fransızlar dört senedir işgalere, hücumlara rağmen vuramadıkları kesin darbeyi o gün hezimetleriyle indirdiler. Claire artık alenen onların tarafına geçmiş ve kocasının milliyetini reddetmişti. Birden, Burhan kendini yapayalnız, bedbaht ve kimsesiz hissetti. Kendi kendine acıdı.

Felakete bu kadar açılan bir göz, her şeyi görmeye namzettir. Burhan da çocuklarındaki yabancılığı, samimiyetsizliği, iki ruhluluğu ilk defa olarak bütün ciddiyetiyle farketmeye başladı. Ve kalbinde derin bir sefalet yarası duydu. Bu, en acısıydı. Kendisi nasıl olsa sonuna kadar çekecek... Artık hayatı bitmişti. Leman, iyi bir adamla evlenirse belki Amerikalılığı unutabilirdi. Fakat çocuklar, kendi çocukları?.. Onlar nasıl yetişecekler, ne olacaklar? Yarı kara, yarı su hayvanı gibi, iki yüzlü, iki milliyetli, iki kanlı insanlar mı olacaklar? Vatan tanımayan, milli terbiye bilmeyen, ebedi serseriler, ebedi bedbahtlar mı olacaklar?..

Burhan uzun uzun içini çekti. “Her evliliğin vazife ve gayesi çocuklardır. Ben bunu nasıl düşünmedim?” dedi. Ve bir kere daha Claire’in resmini eline aldı. Bu saf bakışlı, gülümseyen kızın bu kadar felakete sebep olması mümkün müydü? Kendisine galip gelmesi, çocuklarını elinden alması mümkün müydü? İki si birlikte çocukların geleceğini hazırlayacaklarına, bilakis iki düşman gibi, karşı karşıya geçmiş mücadele ediyorlardı. Ve bu mücadelede annenin galip gelmesi tabiiydi.

Lakin Burhan, mümkün değil, bu hakikati kabul edemiyordu. Ruhunu, ilmini yarattığı bunca talebe yetiştirmişti.

Yabancı çocukların kalbine, zekâsına hükmederken kendi çocukları karşısında aciz mi kalacaktı? Ve nihayetinde, kimle mücadele ediyordu? Karşısında, Claire'in durmadan gülen resmi varken bir türlü onu ciddi bir düşman olarak göremiyor, baktıkça zihni ciddi meselelerden uzaklaşıyor ve yavaş yavaş o tebessüm günlerinin hatıralarına dönüyordu. Kaç zamandır soğuyan kalbi, birer birer gelen bu hatıralarla tekrar ısındı ve Claire'e karşı kendi haksızlıklarını düşünmeye başladı. Nihayet Claire, kendini kocasına bırakmış, kim-sesiz, memleketsiz, zavallı bir şeydi. Burhan onun için hem koruyucu hem aile hem vatan olacaktı. Hiç Claire Burhan'a ve çocuklarına düşman olabilir mi? Şüphesiz kusurları var; şüphesiz çok Fransız fakat tabii değil mi? Herhalde iyi idare edilirse itaat eder ve çocuklar da biraz özenle tam Türk olurlar... Yalnız iyi idare etmek ve çocuklarla meşgul olmak lazım. Mesele bundan ibaret.

Ve hummalı bir aceleyle kararını hemen tatbik etmek istedi; kalktı, kapıdan Sevda'yı çağırды.

Kız zıplayarak girdi. Burhan ona uzun uzun baktı. Ah, bir kere Sevda anlasa, babasını anlasa, Türklüğü öğrense ve sevse!.. Elbet kardeşlerine de tesiri olurdu. Fakat onu nasıl çekmeli, annesinin elinden ve ırkından nasıl almalı?

“Otur Sevda, kızım... Seninle konuşacağım.”

“?..”

“Dinle Sevda. Artık büyüdün! Her şeyi anlayacak, vazifeni bilecek bir yaşa geldin. Sevda...”

Ve Burhan, bütün kalbindekileri ona hissettirmek istiyordu. Kızı korkutmayacak, annesini incitmeyecek kelimeler arayarak devamlı konuşuyordu. O konuştukça, öbürü şaşkın, anlamadan bakıyordu. Babasına ne oldu? Onun gözlerini dolduran bu üzüntü neydi? Babasını birkaç kere daha üzgün görmüştü. Fakat o zamanlar çocuklarından saklardı. Şimdi adeta kızından bir şey bekliyor, üzüntüsüne bir şifa arıyor gibiydi.

Sevda, babasını teselli etmeyi çok istiyordu. Çünkü annesi kadar olmasa da babasını da çok severdi. Babasını memnun etmek için elinden geleni yapacak fakat babası ne istiyor? Onu anlayamıyordu...

Devamlı Türkleri methediyor. Evet, hakkı var. Şüphesiz Türkler iyi insanlar, babası ne kadar iyidir. Ve küçük kalbi gururla doluyor. Hatta büyükbaba bile, bağırса da yine çok iyidir. Ya *granmaman*... Ne yumuşak...

Lakin bütün Türkler, iyi olmakla beraber, daha medeniyet bilmiyorlar. Bunu *maman* söylemeden de kendisi görmüş ve fark etmişti.

Sonra inkâr edilemez ki Türkiye, Fransa ile kıyas edilemez. Orada parlak, güzel caddeler, şehir gibi büyük mağazalar var. Burada bir şey yok. Sonra Fransız subayları, eve geldikleri zaman ne güzel konuşuyorlar ve dans ediyorlardı. Hem Fransızlar üç renkli bayraklarıyla Almanları yendiler. Fakat zavallı Türkler yenildiler. Çünkü kuvvetli Fransa'dan ayrılmışlardı.

Sevda, Türkleri de seviyor. Lakin nasıl ki annesini babasından çok seviyorsa annesinin galip vatanını da babasının mağlup memleketinden çok seviyor.

Babası konuştuğınca o bunları düşünüyor, babasının mantığını anlamıyordu.

Burhan kızının yüzünden, anlamadığını fark etti. O da vatan sevgisini uyandırmak için çocukların hayalinde o kadar yer tutan ihtişamın çekiciliğinden istifade etmek istedi.

Ve ona Türklüğü anlatmaya başladı: Irkının cesaretinden, parlak tarihinden bahsetti. Bütün dünyayı atlarının dörtte bir yürüyüşüyle fetheden büyük reisleri Cengiz'i, Atilla'yı saydı.

Sevda, birden haykırdı:

“Biliyorum, Baba! Fakat onlar vahşilerdir. Adam kellelerinden piramitler yaparlarmış. Atilla, Paris'i bile işgale gelmiş. Fakat Sainte Geneviève¹ onu duayla savmış, değil mi? Bana bunları *Ma sör*² Madeleine anlattı.”

Burhan, başını tuttu. Beyni çatlayacak zannetti. Fakat bir türlü ümidini kesmeye razı olamadı. Bir gayret daha, dedi ve yine anlattı, anlattı. Osmanlı tarihini anlattı. Çocuğun parlak şeylere gösterdiği zaafıtan istifade için gözünün önünde Fatih'i, Selim'i, Süleyman'ı canlandırmaya çalıştı.

1 Milattan sonra 541 yılında Hunların hücumuna karşı mucizelerle Paris'i koruduğuna inanılan azize. (E. E.)

2 (Fr. *ma sœur*) Rahibe.

Kız, yine haykırdı:

“Biliyorum, Soliman lö Manyifik.¹ Fakat bizim XIV. Lui² derecesinde değil ki! Güneş Kral³ ne güzel isim, baba. Güneş gibi dünyayı aydınlatmış...”

Burhan, dolan gözlerle kızına bakıyordu: Kızı?.. Kızı?..

Sevda, babasının sessizliği üzerine başını kaldırdı. Ve onun yüzündeki sonsuz elem ve ıstırap manasını gördü. Yanlış bir şey söyleyerek babasını üzdüğünü anladı. Ve korktu... Fakat bu korkuda biraz acıma da vardı. Babasına bakıyordu. Babası kendisinden ne istiyor: Türkleri beğenmesini ve sevmesini, değil mi? O halde, babasını üzmemek için Türkleri seviyor ve beğeniyor gözükmeye karar verdi. Zavallı baba ne ümitsiz ne ümitsizdi! Herhalde onun gülmesi ve kendisini sevmesi lazım.

“Baba,” dedi, “Ankara muharebelerini anlat, onları çok seviyorum.”

Burhan’ın gözünde bir sevinç kıvılcımı gözüktü. En ümitsiz olacak devirde, bilakis ümide kapıldı. Çünkü inanıyordu, kızının kendisini aldatacağı hiç aklına gelmedi.

Ve o akşam, baba ile kızı, birbirlerinden memnun ayrıldılar.

1 (Fr. *Soliman le Magnifique*) Muhteşem Süleyman, Kanuni Sultan Süleyman. (E.E.).

2 XIV. Louis (1638-1715): Fransa’nın en uzun süre hüküm süren, mutlak monarşi ve merkezîyetçiliğin simgesi sayılan kralı.

3 Güneş Kral (*Roi-Soleil*), XIV. Louis’nin lakabıdır.

Byzance College¹

Leman ile Bâhire süzülerek, eğilerek, baygın tavırlarla duraklayarak tango dans ediyorlardı. Bütün talebelerin alkışları arasında durdukları zaman Bâhire, tam bir kavalie vaziyetiyle teşekkür etmek için jimnastik külotlu² bacaklarını yan yana getirip eğildi. Leman da güldü ve mendiliyle yüzünü yelpazeleyerek yerine döndü. Haklarında oybirliği vardı: Öbür çiftleri yenmişlerdi; tangoda birincilikleri ilan edildi.

Leman, hakikaten pek zarif dans ediyordu. Bâhire ise her şeyde olduğu gibi, dansda da delikanlı rolünü mükemmel yapıyordu. Talebeler gürültüyle *dansözlerin*³ etrafını aldılar.

“Aferin Leman!”

“Bravo Bâhire, cidden mükemmeldin. Tam bir erkek!.. Hiç böyle iyi bir *dansöre*⁴ tesadüf etmedim. Ne olur, bizim maskeli baloya erkek kılığında gel de beni dans ettir.”

“Mari, sonra korkarım, bütün kızlar bana âşık olurlar.”

“Vallahi olurlar.”

“Fena değil, erkeklerden intikam alırsız.”

Kızlar, Bâhire’nin koluna girdiler ve onu bahçeye sürüklemek istediler. O yavaşça sıyrıldı.

“Haydi çocuklar, siz gidin. Ben biraz çalışacağım...”

Bâhire için “çalışacağım” demek halkalardan trapezlere, oradan direklere sıçramak demektir. Bütün günü jimnastik

1 Bizans Koleji.

2 (Fr. *culotte*) 1920’li yıllarda kadınların spor etkinliklerinde kullandıkları üst kısmı bol, potur benzeri giysi.

3 (Fr. *danseuse*) Kadın dansçı.

4 (Fr. *danseur*) Erkek dansçı.

salonunda geçirdi. Bir sıçrayışta barı¹ tuttu ve etrafında dönmeye başladı. Kızlar bahçeye çıkmayı unuttular, takdirle ona bakıyorlardı.

Bâhire mektebin gözdelerinden biriydi; etrafında daima bir sürü ona hayran kız dolaşır, hocalar bile onunla arkadaş olmaktan keyif alırdı. Jimnastik kulübü kurulalı üç senedir, başkanlığını kimse onun elinden alamamıştı. O, her manasıyla parlak bir *sportswomandı*² ve bunu dünyaya ilan için ne lazımsa yapardı. Daima sporcu külotuyla gezer, hareketlerinde erkek tavırları takınır, aynı zamanda erkeklerden nefret ettiğini ilan ederdi. Dostu Miss Hare'le, evlenmemek ve daima kendi sahalarında erkeklerle mücadele etmek için yemin etmişlerdi. Bir senedir mektebi bitirmişti. Fakat hali vakti yerinde bir aile kızı olmakla beraber, mektebi bırakmamak için jimnastik yardımcılığı yapmaya razı olmuştu. Saçı kesik, ensesi traşlı, frenk-gömlekli, külotlu bu kızı artık başka hangi muhitte yaşatmak mümkün olabilirdi? Bu yakında onun Amerika'ya gönderilip kolejin parlak talebe örneği olarak *trusteelere*³ gösterileceğinden bahsediliyordu.

Kızlar hayran hayran Bâhire'yi seyrederlerken, bahçeden Mari içeri girdi ve yavaşça:

“Desmoulins bahçede çay içiyor!.. Müdire ve Miss Hare ile!” dedi.

Bu cümleyi duyanlar, hemen jimnastiği, Bâhire'yi unutarak dışarı fırladı.

“Nerede, neredeler?”

Hayganuş İnekçiyan, Leman'ın kolunu dürttü ve kulağına fısıldadı:

“Haydi önlerinden geçelim.”

Hemen Leman-Hayganuş grubu, Nesime, Mari, Laura kol kola girdiler. Ve *platoya* gider gibi yaparak, hocaların evinin önünden geçen yolu tuttular. Son sınıf talebesinden oldukları için birçok imtiyazları arasında, buradan geçmeye de hakları vardı.

1 Paralel bar: Birbirine paralel iki yatay esnek çumuktan oluşan jimnastik aleti.

2 (İng.) Sporcu kadın. (E. E.)

3 (İng.) Okulu idare eden mütevelli heyeti. (E. E.)

Kızlar, yeni kimya hocası genç Fransız'ı uzaktan olsun görme ümidiyle heyecan içindeydiler.

“Anlaşılan *Miss Leasher* davet etmiş olacak.”

Laura sordu:

“Hayganuş, yarın da öğle yemeğini mektepte mi yiyeceksin?”

“Desmoulins olduktan sonra elbette. Hatta yarım pansiyoner yazılmak istiyorum.”

“O halde beyhude zahmet etme. Yatısızları Desmoulins’in sofrasına almayacaklarmış.”

Bu söz üstüne Hayganuş o derece üzgün göründü ki hepsi birden gülmeye başladılar.

“Fakat Hayganuş sana ne? Sana baktığı mı var?”

Laura, acı acı içini çekti.

“Zaten hangimize baktığı var! Gözleri hep ihtiyar hocalarda. Yalnız onlara kur yapmakla meşgul. Ahlaksız!”

“Menfaati onlarla, bizimle değil ki!”

“Bütün yemekte, kimseye bir söz söylemedi.”

Hayganuş müdafaa etti:

“Nasıl söylesin, prezante edilmedi.¹ Laura, Yahudi zihniyetiyle ilave etti:

“Mahsus prezante etmiyorlar, bizimle görüşmesin diye!”

Nesime daima olduğu gibi şaştı. Hayganuş hiddetle:

“Ama ben gider *Miss Williams*’a söylerim. Ne hakla hocamızı bize prezante etmiyorsunuz, ne hakla tekelinize alacaksınız, derim.”

Mari güldü:

“Çok aptalsınız,” dedi. “Bugün, dikkat etmediniz mi, sofrada *Miss Hare*’le konuşurken duvardaki Bulgar ressamın tablosunu işaret ederek oradaki köylüleri gösterir gibi, ‘Ne sevimli şeyler!’ diyor ve yan gözle bize bakarak yarım ağız gülüyordu. Vallahi gözü gözüme ilişti. Muhakkak bize söylüyordu.”

Hayganuş gözlerini süzdü ve içini çekti:

“Sus! Bak, bak!”

Üç ihtiyar kadınla Desmoulins, büyük bir ağacın altındaki masada çay içiyorlardı. Genç kimya hocası gülerek ve Fransız-

1 Tanıştırılmak, takdim edilmek.

lara has bir alışkanlıkla başının, kol ve omuzlarının nihayetsiz hareketleriyle sözlerini tamamlayarak bir hikâye anlatıyordu. Öbürleri kendilerinden geçmiş ve büyülenmiş gibi dinliyorlar, arada bir uzun uzun gülüyorlardı. İhtiyarlardan biri hafifçe kalktı ve onun fincanına çay koymak istedi. Hemen öbürleri de telaşla fırladılar. Biri kek¹ uzatıyor, öbürü şeker veriyordu. Ortamın ve üç ihtiyar kalbin hâkimi genç adam gülerek, iltifat eder gibi, uzatılan şeyleri nezaketen aldı. Bu üç hoca, erkeklerden en çok nefret eden, kızıl feminist ihtiyar kızlardı.

Leman-Hayganuş grubu, adımlarını yavaşlatarak manzarayı seyre daldılar. Hocalar onları görmemiş ve duymamış gibi lakayttılar. Süzülen gözlerini kimsenin fark etmediğini gören Hayganuş, hiddetle bir kahkaha salıverdi. Onu da işiten olmadı. Artık başka çare yoktu. “Koşalım,” dediler.

Ve hepsi birden, arkalarından bir kovalayan varmış gibi delice koşmaya başladılar. Hayganuş, bir ağaca çarpar gibi oldu ve bir çığlıkla oraya düştü. Öbürleri de durdular. Bir gözle Hayganuş’a, bir gözle de Desmoulins’e bakıyorlardı.

Desmoulins, hakikaten boş bulunarak birden döndü; yerinden kalktı ve kızlara baktı. Üç ihtiyar kadın, başlarını bile kaldırmadı ve kızların bitmez tükenmez muzipliklerine karşı zırhlanmış bir kayıtsızlıkla sohbetlerine devam ettiler.

Onların bu suskunluğu karşısında Desmoulins de yutkunarak oturdu ve arkasını çevirdi. Mektebe her yeni gelen hoca, Amerikalılığın bu mağrur ve kayıtsız vaziyetini taklide mecbur olurdu.

Muziplik etkili olmamıştı. Arkadaşları Hayganuş’u kollarından tuttular ve sürükleye sürükleye uzaklaştılar. Hayganuş, hiddetten mosmor kesilmişti. Laura, sade ve samimi bir edayla:

“Beyhude zahmet ettin,” dedi. “Ben de onun önünde bisikletten düştüm, az kaldı başımı yaracaktım da o, başını bile çevirmedi. Uzaktan bakan Mrs. Williams’tan korktu.”

Hayganuş:

“Ben onlara gösteririm,” diyordu. “Geçen sene Boards’un peşini bırakmıyorlardı. Bu sene de Desmoulins. Fakat yağma

1 (İng. *cake*) Üzümlü pasta. (E.E.)

yok. Ben onların bütün maskaralıklarını meydana çıkarayım da görsünler!”

Desmoulins, bu sene mektebin kahramanı ve çılgınlığı olmuştu. Genellikle ihtiyar kız¹ ve erkeklerden oluşan hocalar grubuna böyle genç ve güzel bir adam katılınca, mektebin havasını bir ihtiras heyecanı bürüdü. Hocalarla talebeler arasında tuhaf bir rekabet başladı. İhtiyarlar, düzen ve ciddiyet adına genç hocayı göz hapsine almışlardı. Öbürleri, gençlik hakkıyla onu sahiplenmek istiyorlardı. Desmoulins, iltifatı paylaşılama-yan bir ilah oluvermişti. Her gün deste deste aşk mektupları alıyor, her hareketi gözleniyor, her bakışı meseleler yaratıyor, her sözünden bin bir mana çıkıyordu.

Geçen sene de Boards isminde bir hoca böyle bir iltifata mazhar olmuştu. Fakat onun kendisinden epey yaşlı bir karısı vardı ki ona adeta muhafızlık etmişti. Sonra Boards pek genç, adeta çocuk denecek bir yaştaydı. Yine öyleyken, onun umursamaz tavırlarından hiddetlenen kızlar, intikam fikriyle hakkında ne iftiralar, ne töhmetler icat etmişlerdi!

Müdire'nin sevgilisi olduğu, menfaat fikriyle ihtiyarlardan başka kimseye bakmadığı gibi ahlaksızlık söylentileriyle adamı lekeleyinceye kadar uğraşmışlardı.

Desmoulins, Boards'dan daha ziyade erkekti ve onun çılgınlığı daha tehlikeli bir şekil alıyordu. En azılılarından biri Hayganuş'tu.

Şimdi arkadaşlarıyla, homurdana homurdana tenis önünden geçerlerken, oynayan kızlar bir taraftan top arkasından koşuyor, öbür taraftan da onlara sesleniyorlardı:

“Leman, Hayganuş, oynamak istemiyor musunuz? Gelin!..”

“Hayganuş Leman'dan korkuyor!.. Haydi Leman, cesaret!..”

Hayganuş mektebin tenis şampiyonuydu. Meşhur Fransız şampiyon Suzanne Lenglen'inkiler² kadar uzun kollarıyla birin-

1 Evlenmemiş kadın.

2 Suzanne Lenglen (1899-1938): 1920'li yılların “İlahe” lakaplı ilk uluslararası kadın tenis yıldızı. Bale derslerinden ilham alarak tenis oyununa koreografi figürler katmasıyla meşhurdur.

ciliği kimseye vermezken, bu yakında Leman onunla rekabete başlamıştı. Ermeniler hemen bunu milli bir mesele yaptılar, diğer kızlar da Leman'ın tarafını tuttular.

Bu mektepte Ermenilerin özel mevkileri ve geniş imtiyazları vardı. Diğer bütün kızlar için Amerikalılıktan başka bir milliyet söz konusu olamadığı halde Ermenilik hemen hemen Amerika-lılığa yakın bir varlığa sahipti. Çünkü mektebin kuruluş sebeplerinden biri de Ermeniliği ve Ermenileri himaye etmekte.

Protestan Amerika'nın, Protestanlığı ve Amerika nüfuzunu genişletmek için insanlık ve yardım adı altında Şark'a gönderdiği cemiyetlerinde daima birinci gaye ve dayanak Ermeniler olmuştur. Çünkü Ermeniler, kolaylıkla Protestan oluyorlar, Amerika kültür ve nüfuzunu kabul ediyorlar ve Amerika'nın gelişmesine hizmet eden aletler oluyorlardı. Ermeniler de kendilerine siyasi ve iktisadi menfaatler temin eden bu hayırseverliği pek faydalı bulmuşlardı. İşte bu müşterek menfaatten Byzance College doğdu ve İstanbul'un tam karşısına, tıpkı bağımsız ve hâkim bir devlet gibi, Heybeli'nin tepesine yerleşti. Kolejin, eski derebeylik şatolarına benzeyen muhteşem binasının himayesi altındaki çevresine de büyük bir Ermeni kolonisi toplandı. Burası, adeta bir Amerika-Ermeni ülkesinin payitahtıydı. Türkiye'nin bütün Ermenileri, nasıl hareket edeceklerine dair emirleri buradan alırlar, buradan yardım görürler ve buradan himaye edilirlerdi.

İsmi Amerika olan bu mekteplerde, gariptir, Amerikan çocuğuna rastlanmaz. Mektebe, büyük ücret karşılığında, diğer milletlerin çocukları da kabul edilir fakat Ermeniler büyük ölçüde bedava okutturulur. İşte bunun içindir ki esasen gülünç derecede mağrur olan Ermeniler, koleji bütün manasıyla benimserler ve burada kendilerine başkalarının üstün gelmesine tahammül edemezlerdi.

Tenis meselesinde de böyle oldu. Mektebin bütün Ermeni talebeleri Hayganuş'un etrafını aldılar ve bıyıklı ağızlarından çıkarken Ermeni şivesi alan İngilizceleriyle bağıra bağıra ondan galip gelmesini istediler. Çünkü bu bir Ermenilik vazifesiydi. Hayganuş bunu anladı ve akı çok gözlerini semaya kaldırarak yenilmeyeceğine yemin etti.

Eğer karşısında Bâhire olsaydı ahdini tutamayacağı belliydi. Bâhire’de tabiatından gelen bir yenme hırsı vardı. Fakat Leman böyle hırslar duymayacak derecede uysal ve sığdı. Hatta aziz dostu Hayganuş’la rekabete razı olamıyordu. Belki uyuşukluğu buna mâniydi. Her halükârda Ermenilere karşı Türklüğü müdafaa aklından bile geçmedi.

Amerikalılık ve Ermenilik ülkesi olan bu mektepte zaten böyle bir fikir yaşayamazdı. Türklük burada yoktu. Fakir Türkiye’nin ortasına Amerikan zenginliğini, rahatını ve sonsuz zevklerini getirip alay edercesine yayan bu mektebin maddi imkânları bile genç beyinler üzerinde Amerika hâkimiyetini kurmaya yetiyordu. Amerika sevgisi etrafında birleşen mesela Türk ve Rum kızları, babaları cephelerde karşı karşıya savaşırken hiçbir düşmanlık duymadan arkadaş oluyorlar, Amerika’ya tapınma ve hayranlık karşısında inanç ve milliyetlerini inkâr ediyorlardı. Leman da bunlardan biriydi. Bu nedenle o, Ermeni-Türk güreşini şaka olarak görmüş ve Hayganuş’un galebesini mücadele etmeden ve gururuna dokunmadan kabul etmişti. Şimdi, yine kızlar yarı ciddi yarı alaycı, onları tenise davet ederken Hayganuş hiddetten morardıkça Leman onun koluna giriyor ve tatlı kelimelerle üstünlüğünü tasdik ediyordu.

Konuşmayı kesmek için Leman, Hayganuş’a biraz ötede, yeni geldikleri acemi tavırlarından belli olan iki kızı gösterdi:

“Bunlar yeni mi geldiler?”

Hayganuş, beyazı çok gözlerini alaycı alaycı süzerek:

“Miss ‘Memleket’ ile Miss ‘İstikbal!’ dedi. “İki gazetenin kızları; ücretsiz alındılar...”

Leman güldü:

“Mektebi müdafaa için mi?”

Hayganuş telaşla:

“Müdafaaya ihtiyaçları neden olsun? Fakat bu yakınlarda sizinkilerin azgınlığı var. Zavallı Mr Foster’e ne yaptılar! Hoş, Amerikalılara bir şey yapamazlar; hiçbir şey. Fakat birkaç gazeteyi kendi tarafına almak fena olmaz.”

Nesime hiddetlendi:

“Bu gazeteler, mektebi müdafaa ediyorlar mı?”

“Okumadın mı, ziyafetler, ziyaretler vesilesiyle yazılan makaleleri? Bizim Ermenice gazeteler bile tercümelerini yaptılar. Yoksa bu iki kızı ücretsiz almak kolay mı?”

Nesime dayanamadı. Yılan gibi sokan Hayganuş’un zehirleri bazen canını yakıyordu.

“Sen de ücretsizsin, değil mi Hayganuş?” dedi.

Öbürü, omuzlarını hafifseyerek kaldırdı:

“Bana bakma; ben Ermeni’yim. Amerikalıların bana bakmasını şeref bilirim. Onların da vazifesidir.”

Leman, bir kere daha herkesi memnun etmek için vesile aradı. Kolundaki saate baktı, “Eyvah beş buçuk! Vapura yetişeceğim,” dedi ve Hayganuş’u kolundan tutarak giyinmek için mektebe doğruldu.

İnsan Fabrikası

Bugün Miss Jones'un konferansı vardı. J.C.¹ Cemiyeti haftada bir kere Byzance College'da vaazlar tertip ederdi.

İstanbul'da J.C. Cemiyeti'ni bilmeyen pek azdır. Hele İngiliz ve Amerikan mektebine giden talebeler, muhakkak, oranın toplantılarını, eğlencelerini, balolarını, spor yarışlarını takip etmişlerdir. İstanbul gençliği için fakir bir muhitte J.C. kulüplerinin az bir ücretle hazırladığı eğlencelerden, kız erkek birlikte toplanmalardan, kış müsamerelerinden,² yaz gezintilerinden, kamp hayatından istifade etmek, her halükârda cazip bir şeydi.

Zaten bu hayırsever kulüplerin lütfundan bu şekilde istifade edenler yalnız İstanbullular değil, dünyanın gençleridir. Çünkü J.C., Asya ve Afrika'nın her köşesine ağını kuran, en muazzam ve en başarılı Protestan cemiyetidir. Oraya gidenler görünüşte insanseverlikten ve hayırseverlikten başka bir şey göremezler: İngilizce öğrenecekler! Amerikan edebiyatı okuyacaklar ve eğlenecekler!

Maksatları ise “insan yapmak!” Bundan daha iyi ne olabilir?

Diğer Hıristiyan cemiyetlerinde, mesela Katolik papazları, talebelerini, görünüşte olsun, ne kadar sert ve tutucu bir disiplin altına alırlarsa burası aksine o derece geniş, hudutsuz bir serbestlik verir. Çünkü içgüdüleri başıboş bırakan bu serbestlik onlarca, “insanlığı geliştiriyor, insan yapıyor.” Byzance Colle-

1 (İng. *Jesus Christ*) Hazreti İsa.

2 Okullarda öğrencilerin hazırlayıp sunduğu piyes, şiir okuma gibi faaliyetlerin yer aldığı gösteri.

ge'in eğitim programı da zaten bu değil midir? Onun çocuklara tatbik ettiğini, burası büyüklere, gençlere yayıyor.

Bu şartlar dahilinde, pek tabii olarak cemiyete az zamanda sayısız üye geliyordu. Bu üyeler, hakikaten çok geçmeden insan oluyorlar: Serbestliğe âşık, maddi kuvvete âşık, artık hiçbir milliyet bağı olmayan, bütün bağları koparan, çevrelerini yüksekten, soğuk bir küçümsemeyle seyreden, serbestliğin büyük vatanı Amerika'ya hayran, insan yapan Protestanlığa tapan, serbest fikirli insanlar (!) oluyorlar.

Ama bu tür insanlar Türklükten çıkıyormuş, milletine yaramamak bir yana, onu hakir görüyormuş... Doğrusu, medeni ve serbest Amerika'da, yem hatırı için kapana tutulan avlardan kimse sorumlu sayılmaz.

İşte bu cemiyetin kapanını bu derece cazip yapan müstesna üyelere biri de *Miss Jones*'tu. Bütün İstanbul'da cemiyetin yaptırdığı konferanslar içinde en çok sevilen ve takip edileni bu genç kızinkiydi. Hele *Byzance College*'da, *Miss Jones*'un, *Desmoulins*'le rekabet edecek kadar hayranı vardı.

Gençti, güzeldi. Onun hayatı hakkında, mektepte binbir ef-sane söyleniyor, her gün çeşitlenen birçok romana kahramanlık ediyordu. Sadece fakir olduğu ve Hristiyanlığı sevdiği için bu cemiyete girerek güzelliğini ve gençliğini Protestanlık propagandasına adayabileceği hiç kimsenin aklına gelmemişti. Zaten hakikat daima fazla sadedir.

Bugün *Miss Jones*'un vaazı olduğu için gündüzlü kızlar da dersler bittikten sonra evlerine gitmediler. Terasta dolaşarak vaaz saatini bekliyorlardı.

Çok geçmeden, çamların arasından ince yolu hızla, adeta sıçrayarak çıkan *Jones*'un zarif bedeni gözüktü. Terasa geldiği zaman, o müthiş yokuşu çıkanlarda gözüken çarpıntıdan onda eser bile yoktu. Yüzü biraz daha pembeydi, işte o kadar. Bazı kızların elini sıktı. *Nesime*'yi görür görmez, onun elini bırakmadı ve birlikte yürüyerek:

“*Nesime*, vaazdan sonra beni bulun, size bir havadisim var,” dedi.

Öbürü, hemen merak içinde:

“Ne havadisi?”

“Sonra anlatırım.”

“Hiç olmazsa neye dair olduğunu söyleyiniz...”

“Senin Amerika seyahatine dair!”

Ve Nesime’nin elini sıkıp Amerikalı kız, gülererek acele acele uzaklaştı.

Arkasından koşan Nesime, bütün sorularına karşılık, ince bir parmağın pembe dudaklara gitmesinden başka cevap alamadı.

Meraktan çatlıyordu. Dayanamadı, Leman’ı buldu ve anlattı. İkisi de vaazdan epey evvel, bodrum katında cemiyetin geniş salonuna gittiler, ön sırada oturup beklemeye başladılar.

Nesime, Jones’un en ateşli hayranlarından biriydi. Onu kendisine adeta hayali bir idol diye kabul etmişti. Amerikalı kız için de “Çelebi¹ sülalesinin bu bahtsız ve muhteris ruhlu çocuğu, ilginç bir inceleme, belki de bir başarı sahasıydı. Çok geçmeden arkadaş olmuşlardı. Ve Nesime ona bütün dertlerini, emellerini, gayesini anlatmıştı. Nesime’nin derdi! Bu mektepte okuyan ve bu terbiyeyi alan bütün Türk çocuklarının, Leman’ın, Bâhire’nin hepsinin derdiydi: Amerika hayatı! Amerika’da yaşama emeli!

Bu sene mektebin son sınıfındaydılar. Artık mektepten ayrılma zamanı yaklaşıyor, bu emel vazgeçilmez bir ihtiyaç ve mecburiyet şekline girmişti.

Sene sonunda eve dönmek! Allah korusun!.. Her gün Leman’la baş başa verip bu derde çare arıyorlardı. Halbuki ikisi de fena kızlar değillerdi, ailelerini belki de seviyorlardı fakat pek küçükken girdikleri bu mektep ve aldıkları bu terbiye, bir kere onları muhitlerinden soğutmuştu.

Çünkü değişmişlerdi, bir dönüşüm geçirmişlerdi.

Amerika seyahati Nesime için biraz da psikolojik bir ihtiyaçtı.

Nesime, meşhur Mevlevi Şeyhi Âmir Çelebi’nin kızıydı. Annesi o doğduğu zaman ölmüştü. Koca tekkede, hiç arkası gelmeyen misafirler arasında, dervişler ve bacılar ordusu içinde, yalnız ve şefkat mahrumu olarak büyüdü.

Tekkenin laubali ortamından, mektebin bir mücadele âlemi-ne benzeyen soğuk ve hesaplı sahnesine girince, dünya üzerinde iki tür kadın var zannetti: Biri tekkede gördüğü kendi halinde,

1 Mevlana ve Hacı Bektaş Veli’nin soyundan gelen kişiler için kullanılan unvan.

gayesiz, ufak vazifeleriyle hayatlarını dolduran hanımlar; diğeri de mektepte tanıdığı, hayatlarını kazanmaya muktedir, erkeklerle güreşen, kimsesiz fakat kuvvetli kadınlar...

... Belki bir üçüncü türü de olabilirdi; sevilen, sevilerek evlenen kadınlar: Yengesi Andrée gibi aşk kahramanları. Fakat onlar güzel kadınlardı; Nesime ise güzel olmadığını biliyordu.

Bu halde, ona iki çeşit hayat kalıyordu. Ya mektep ortamında olduğu gibi mücadeleye atılmak yahut babasının istediği gibi, tekkede evlenerek ufak tefek işlerle dolan yeknesak bir hayat sahrasına girmek.

Fakat artık, bu hayat onun için mümkün mü? Buradan çıkıp da tekkeye dönmek, tavanı basık odalarda mangal başında sökük dikmek, kocasına aşksız itaat etmek, dadılar, bacılar arasında her günü birbirine benzeyen günler yaşamak, bundan sonra mümkün mü? Şimdi artık çok geç! Boş kalbine Amerika ibadeti tohum gibi ekildi. Hayatına hâkim olma hayali, artık bir saadet gibi karşısında parlıyor. Hayatını kazanmak! Şeref, belki de şöhret bulmak! Elbet bu da bir tür emel hem de bahtiyar eden emeldi... Artık eve kim döner?

Leman için mesele daha basitti.

O fazla şefkatli ve sessiz bir annenin, çok kapalı bir ailenin kızıydı. Babası sertti. Evde daima lüzumsuz yere bağırır ve herkesi bıktırırdı.

Bir gün, ailenin gururunu okşadığı ve kıza parlak bir istikbal hazırlayacağını ümit ettikleri için Leman'ı Byzance College'a verdiler.

Leman aptal değildi. Fakat düşünmeyen, muhakeme etmeyen, yüzeysel, tıpkı ayna gibi, karşısında gördüğünü yansıtan, bir aksiseda gibi, işittiğini tekrarlayan bir zekâsı vardı.

Bütün muhakemesi kısa, hayali kıt insanlar gibi, o da yaşama zevkini ruhunda aramaz, hariçten isterdi. Eğlenceyi sever, kalabalığı sever, görüşmeyi sever, velhasıl işlemeyen zihnini dolduracak görüntüden ibaret ve geçici her şeyi severdi.

Bu tabiattaki bir çocuk, Türkiye içinde bir gurur ve gösteriş fanusu gibi parlayan kibirli kolejin son icat konforu, eğlenceleri, konserleri, baloları, yarışları, daha bin bir türlü zevk ve sefası içine fırlatılınca ve ömründe tasavvur edemediği hudutsuz bir

serbestliğe sahip olunca, tabiatıyla gözleri kamaşacak, kendini kaybedecek ve bu müsait ortamda bütün zaafları ortaya çıkacaktı. Onun için de öyle oldu.

Hakikaten, çocuklar mektepte ne yapmış, nereye gitmiş, kimi görmüş, kimsenin umurunda değildi. Hocaların yegâne korkuları skandaldı. Skandal çıkmasın, mektebin şöhreti lekelenmesin, başka aradıkları yoktu. Esasen kendi dinlerinden ve ırklarından olmayan bu yabancı kızların terbiyesi, mantiken hocaları yalnız bir noktadan meşgul ediyordu: Amerika'nın nüfuzunu ve Haç'ın büyük gölgesini buralara kadar uzatıp yayma noktasından!

Yoksa oradaki Türk kızları, bin bir ahlaklı arkadaşlarla manen bozuluyorlar, Türk toplumuna faydalı hayat kurallarını öğrenmiyorlarmış, bundan hocalara ne? Hatta oradan yetişenler Türk olmaktan sıyrılıyorlar, Türk ortamından kopuyor, artık Türk hayatına uyum sağlayamıyorlarmış, normal şekilde evlenmeye bile arzuları kalmıyormuş...

Lakin bütün bundan mektebe ne? Mektebin maksadı, Haç'ın gayesi, mükemmel Türk yetiştirmek değil ki bunlardan sorumlu olsun... Haç için çalışıyor.

Zaten bu uğurda çalışmak için elde birinci vasıta olarak Ermeniler var. Seçilmiş ve sevgili millet! Fakat tam bir Hıristiyan, karşısında müsait bir çocuk gördü mü ona yol göstererek Haç'ın şaşaası içine çekmekten kendini alamaz. Bu da tabii “çocuğun saadeti” içindir. Ancak bu vazife alenen yapılmaz; onun yolu “karanlık ve dikenlerle doludur: Haç'ın yolu!”

Bu yoldan gitmek isteyen hoca, beğendiği talebeyle arkadaş olur ve arkadaşlığın samimiyeti içinde, telkinlerle, ihtimamlarla yavaş yavaş kızı, “insanlık” yoluna çevirir. Artık o kız, mektebin malı olur. Onu himaye ederler, ona iş bulurlar. Ve her şekilde Amerikalılığa bağlarlar.

Talebelerle hocalar arasındaki bu arkadaşlıklar bazen uzun sürer, senelerce devam eder; bazen kıskançlıklarla kırılır; bazen hocanın meşrebine göre devamlı değişir; çoğunlukla birçok dedikoduya sebep olur fakat daima mektep için beklenen sonucu verirdi. Çünkü bulutlar üzerinde gezer gibi çocuklara yüksekte bakan kibirli hocaların arkadaşı olmak bu mektepte öyle yük-

sek bir şeref telakki edilirdi ki buna layık olmak için yapılmayacak hiçbir fedakârlık tasavvur edilemezdi...

... Ve Leman gibi, Nesime, Bâhire gibi daha kaç kız, fakir Türkiye'nin mahrum çocukları, Amerika'nın bu Protestanlık mabedinde Hristiyanlık taassubuna karışan eğlence ve zevk havasında, skandal korkusundan başka hiçbir kuralın sınırlamadığı sonsuz serbestlik içinde, onları asıllarından uzaklaştırmayı vazife bilen hocaların gözetimi altında, bedbaht olmaya hazırlanıyorlardı.

Hepsi bedbaht oluyor fakat hepsinin seçtiği yol, ahlakına ve kabiliyetine göre değişiyordu. Kimi, Leman gibi eğlence, zevk ve süse tapınıyor; kimi, dindar bir hocanın tesiriyle, dar kafalı bir Protestanlık savunucusu ve Amerika kulu kesiliyor; bazısı, evlenmeyen bir ihtiyar öğretmenin kin dolu kalbine baka baka, erkeklerle harbe kalkışıyor; diğer bir kısmı spordan başka bir hayat, kastan başka bir kuvvet kabul edemez oluyor fakat hepsi anlaşılmış ve birleşmiş olarak Amerika'dan başka dünya tasavvur edemez hale geliyorlardı.

Bunların hepsinin, Amerika tapıcılığından sonraki ayırt edici sıfatları şımarıklıktı. Memleketin en mükemmel mektebi tasavvur ettikleri zengin kolejden çıkma gururu, bir yabancı dil ve biraz da yabancı edebiyat öğrenme başarısı, onlar için ilmin ve insanlığın son sözüydü.

Artık hayatları çığırından çıkmıştı. Geleceklerinin yolunu, aldıkları terbiye çiziyordu... Nesime bu yolu mümkün olduğu kadar ciddi bir öğrenimle mükemmel yapmak istiyordu. Leman da mümkün olduğu kadar bu yolun zevkusefa içinde eğlenceli olmasına çalışıyordu...

Zil çaldı. Kızlar birer ikişer girdiler ve gürültüyle yerlerine oturdular. Ondan sonra Miss Jones içeri girdi. Bir müddet kitabını, kâğıtlarını karıştırdı. Sessizlik içinde kızların bekleştğini görünce pembe yanaklı yüzünü yana eğerek, mavi çocuk gözlerinde dindar bir parıltıyla vaaza başladı. Güzel bir sesi, canlı ve akıcı bir ifadesi vardı. Onu dinlemek cidden bir zevkti. Bütün kızlar, elleri çenelerinin altında yahut dua şeklinde kavuşmuş, huşu içindeydiler.

Nesime, ilk defa olarak, *Miss Jones*'un vaazını, gözleri kapalı, mest olmuş bir tavırla dinlemedi. Hatta belki sözlerinden bir kelimesini bile anlamadı. Zihni çok uzaktaydı. “Amerika seyahatine dair!” acaba ne olabilir! İkide bir *Leman*, onu koluyla dürtüyor ve kaş göz işaretiyle, “Acaba nedir?” diyordu. “Acaba nedir?”

Miss Jones'un, “Huzur ve sükûn içinde kalın,” sözü üstüne gürültüyle çıkan talebeler sınıfı boşaltıncaya kadar bu soru kalplerini bir burğu gibi deldi.

Jones, masası üstündeki kâğıtlarını, kitaplarını topladı. Ve kendisini bekleyen kızlara dönerek:

“Giyinin, beraber çıkalım, beni vapura kadar götürürsünüz, yolda konuşuruz,” dedi.

Koştular, dolaptan paltolarını alarak, gündüzlülerin bodrumdaki karanlık elbise odasında asılı meşhur lekeli aynanın başına geçtiler. Diğerlerini dirsekleriyle iterek öbürlerinin homurdanması arasında alelacele giyinerek kapıda kendilerini bekleyen Amerikalı kıza yetiştiler.

Jones bir müddet bir şey söylemeden yürüdü, kızlar çarpıntıyla onu takip ediyorlardı. Çamların arasındaki dar yoldan şoseye çıktıkları anda durdu ve yüzlerine bakarak, “*Mr. Cox* İstanbul’a geliyor,” dedi.

Kızların gözleri açıldı. Merak etmekte hakları varmış. Haber çok mühimdi.

Mr. Cox, Amerika mekteplerinin, *J.C.*'ın ve daha birkaç Protestan cemiyetinin hamilerindendi. Muazzam servetiyle bütün Protestan hayır cemiyetlerine yardım eder; dünyanın her tarafından yüzlerce genci okutur ve himaye ederdi. İstedigini zengin etmeye muktedir bir “adamdı!” Onun İstanbul’a gelmesi, İstanbul’dan birkaç gencin Amerika’ya tahsile gitme ihtimaliydi... *Miss Jones*'un bu tek cümlesi, *Leman*’la Nesime’nin önünde birden ta Amerika’ya kadar giden bir ufuk açmıştı.

“O halde ne yapmalı?..”

“*Mr. Cox*’a prezante edilmenin çaresini bulmalı!”

“Doktor *Pratts* yapar mı?..”

“Müdire elbet bizden evvel Ermenileri göndermek isteyecektir.”

Leman adil bir tavır takınarak:

“Hakkı yok mu? Hıristiyan!” dedi.

Miss Jones ince sarı kaşlarını çatı.

“Beni pişman etmeyin... Rica ederim...”

Yine Nesime haykırdı:

“Buldum, buldum! Cemile Hanım!”

Leman ellerini çırpı:

“Bravo, hakkın var. Fakat beni tanımaz ki...”

“Adam sen de... O da mesele mi? Size hayran olanlardan biriyim, dedin mi ağzı kulaklarına varır ve hemen kırk yıllık ahbab olursun.

“Sen onu tanır mısın?”

“Ağabeyimin ahbablarındandır.”

“İyi!.. O halde ne zaman gideriz? Sen beni prezante edersin.

“Ben bugün randevu isterim, yarın mektepten izin alır gideriz.”

Nesime adeta sıtmaya tutulmuş gibi titriyordu. Hesaba girmeyen, beklenmeyen bu ihtimal, ona ümitli bir heyecan veriyor; aynı zamanda çoktan gerçekleşmiş bir hakikati kaybedecekmiş gibi, çılgıncasına korkuyordu.

“Miss Jones! Ya Mr. Cox bizi istemezse?.. Ya bizi beğenmezse?..”

“Bizi,” diyordu... Çünkü Leman’ı da kendinden ayırmıyordu. Ağabeyleri ve yengeleri ahbab olduğu gibi, kızlar da birbirlerini çok severlerdi.

“Miss Jones! Mr. Cox, tahsilini üstleneceği talebelerden ne gibi şartlar ister?”

“Henüz Türkiye’de talebe himaye etmedi. Kendine ilk prezante edilenleri hemen kabul edecektir.”

“Ya Doktor Pratts bizden evvel başkalarını prezante ederse, ah ya rabbim, ya ümidimiz boşa çıkarsa!”

Miss Jones ayaklarının altında çıtırdayan kuru çam iğnelerine bakarak lakayt olmak isteyen bir tavırla:

“Olmazsa bizim cemiyete müracaat edersiniz. Onlar da sizi ücretsiz tahsil ettirirler,” dedi.

Nesime, hayretle, Jones’un pembeleşen yüzüne baktı.

“Sizin cemiyet de gönderir mi?”

“Beni kim okuttu? J.C.”

“Ya?.. Ama siz Amerikalısınız...”

“Her milletten bizde kız var. Hintli ve Çinli bile.”

“Müslüman?..”

“Niye olmasın?”

“Şartları nedir?”

“Tahsilden sonra cemiyete hizmet! Belirli bir süre, mesela beş sene, üç sene için herhangi bir işi kabul edeceksiniz ve ücret karşılığında, cemiyetin her emrini yerine getireceksiniz. Nereye gönderirse gideceksiniz...”

“Sonra?”

“Bu süre bitince serbest olursunuz.”

“Fakat ne yapacağız?”

“Benim gibi vaaz vermek yahut sekreterlik yaparak yazıları, hesapları tutmak.”

“Ben fena konuşmam fakat Müslümanım, Hıristiyanlığı nasıl neşredebilirim?”

“Size başka bir iş bulurlar.”

“O halde, demek Cox işi olmazsa, sizin cemiyete girebileceğim? Pekâlâ! Beş sene tahsil, beş sene de cemiyete hizmet; on sene sonra serbestim! Razıyım! Fakat kimseye söylemeyiniz. Bir Hıristiyan cemiyetine girmek belki mesele olur.. Ben şeyh kızıyım.”

Miss Jones içinden güldü. Bunun yayılmasını istememekle en fazla ilgilenen kendisi ve cemiyetiydi. Üye toplamayı ne meşakkatle ne emeklerle ne sırlarla yaptıklarını kimse bilmezdi.

Miss Jones vapura binip de kızlar tekrar çamlar arasından mektebe tırmanırken Nesime düşünüyordu.

İşte önüne, Amerika hayalini hakikat yapacak, hiç ümit edilmez iki yol çıkmıştı. Biri şüpheli olsa da öbürü muhakkaktı...

Artık Amerika’da tahsil kesinleşiyor. Öyleyken neden içinde memnun ve huzurlu olmayan bir şey var?.. J.C. insanlıksever bir cemiyetti. Neden ona karşı sebebini bilmediği bir korku duyuyordu? Halbuki orada, arkadaşlarıyla ne güzel saatler geçirmişti. O nazik, şefkatli, Amerikan idare heyeti üyeleriyle birlikte çalışmak, onlarla aynı seviyede arkadaşlar olmak bu kadar mı korkulacak bir şeydi? İçinde dinmeyen bu azap neydi?

Önüne çıkan ümit edilmez yem karşısında, kapanı koklayan fakat göremeyen, anlayamayan gafil avlar gibi, o da araştırıyor fakat göremiyordu.

Mektebin bahçesinde bir müddet gezindikten sonra platoya, şairin köşesine gittiler. Güneş batmıştı. Akşamın durgun maviliği içinde ufuk çizgisi yaklaşmış, Marmara'yı adeta mavi bir firuze gibi çerçevelemişti. Karşıda müphem bir hat: Anadolu. Bu mavi firuze, denizin köpüklerinden oluşmuş gibi, ince ve beyaz uzuyordu. Saçlı Burgaz'la kel Kınalı, ilk gölgelerin sükûnetine ve lacivert rengine bürünmüşlerdi. Uzakta İstanbul, denizden yükselen mavi sis üstünde, tıpkı bulutlar arasından gözüken bir rüya ve emel manzarası gibi belli belirsiz, devamsız, yalnız hayal renginde bir iki cami ve minareden ibaret olmuştu. Çamların nefti gölgesi ve sakız kokusu altında seyredilen bu manzarada, sonsuz bir huzur ve istirahat daveti, hiç değişmeyecek bir güzellik ve emniyet sükûnu vardı...

Onlara baktıkça, Nesime'nin yüreği sızlıyordu.

Döndü, Leman'ı aradı. Fakat o, platonun kenarından aşağı sarkmış, yolun üstünde duran Mıgırdıçyan'la konuşuyordu...

Mıgırdıçyan, Byzance College'ın erkek kısmı talebelerinden bir Ermeni'ydi. Her gün oraya gelir ve Leman'la flört ederdi.

Nesime, sebebini anlamadan Leman'ın bu tavırlarına bugün sinirlendi.

“Canım Leman, bırak o Ermeni'yi, gel buraya.”

Leman eliyle, Ermeni'ye uzaktan birkaç öpücük gönderdikten sonra yaklaştı.

“Ne var?”

“Sen Miss Jones'un ikinci teklifine ne dersin?”

Leman omuzlarını silkti.

“Bana göre değil,” dedi.

“Sebep?”

“Onlar insandan evvela çalışmak ve disiplin isteyecekler, sonra da on sene esaret! Allah göstermesin...” Ve yine Mıgırdıçyan'a gitmek için kaçmaya vesile arıyordu.

Nesime, bu mavi ahenkten, bu ilahi güzellik huzurundan gözlerini zorla çekti. Başını çevirdi ve Eski Yunan'ın zarif mimarisini dev ölçülerde taklit eden mektebe baktı. Oranın her tarafında gözüken dev kabiliyetini, servet kudretini, demir yumruk iradesini ve bir nevi her şeyi, herkesi hafifseme gururunu duydu.

Sonra Marmara'nın mavi hattı üstünde siyah şamdanlar gibi sıralanan servileriyle tekkenin bahçesini hatırladı... Sema-hanenin basit, mütevazı ve mütevekkil¹ havasını düşündü. Ve kalbinde, bir ikilik trajedisi, artık huzur ve saadeti kendisine ebediyen haram edecek bir memnuniyetsizlik, bir birlik ve saflık noksanlığı duydu.

¹ Hayatın akışını Allah'a havale etmiş, kaderi kabullenmiş.

Amerika Fedaileri

Cemile Hanım onlara yer gösterdikten sonra kalemini bıraktı, gözlüğünü çıkardı ve karşısında mahcup bir tavırla oturan kızlara, büyük bir nezaketle, ziyaretlerinin sebebini sordu.

Nesime'yi kardeşi Sami Bey vasıtasıyla tanıyor ve hatta onun inatçı çalışmasını, genç hırsını biraz sinirle takip ediyordu.

Cemile Hanım, çok hırslı gençlerden hiç hazzetmezdi. Lütuf olarak himayesine alacağı çocuklarda, bir gün kendisine rakip çıkacak bir zekâ ve azim olmamasına çok dikkat ederdi.

Leman'ı, ilk defa gördüğü için, merakla süzdü. Leman aksine Cemile Hanım'ı mektepte çok görmüştü fakat daima uzaktan, giyimli bir halde ve hocaların arasında, adeta şaşaası içinde... Şimdi yakından biraz hayal kırıklığına uğradı. Ne? Yirmi beş otuz senedir bu kadar dedikoduya kahramanlık eden Cemile Hanım bu muydu? Kirpiksiz mavi gözlerindeki sert ve inatçı parıltı, çekme Çerkez burnunun¹ altındaki büyük dudaklarının maddi anlamıyla sevimsiz bir tezat yapıyordu. Şişman, yusuvarlak bir vücut da bu sevimsizliği tamamlıyordu.

Leman baktıkça yüreğinin sıkıldığını hissetti, ümitsizlendi ve adeta geldiğine pişman oldu.

Nesime dikkatle ona meseleyi anlatırken, “İşte hanımefendi, Mr. Cox'un Amerika'ya birkaç talebe göndereceğini duyunca, zatiâlinize istirhama geldik. Bu meselede ilk evvel fikri sorulacak, rehberliğinden istifade edilecek salahiyetli kişi tabii ki sizsiniz...” dedi.

1 Çekme burun: Düzgün biçimli, kavissiz burun.

Leman her bir sözü tasdik eder gibi başını devamlı sallıyor ve içinden de kendisine ümit ve cesaret vermek için Cemile Hanım'ın mektepteki şöhretini düşünüyordu.

Byzance College'in en eski talebelerinden biri olan Cemile Hanım ile mektep arasında bir tür bağ olduğu mektepte anlatılırdı. Rivayete göre, mektep onun şöhretinden, Amerika propagandasını yapan gazetesinden, o da kolej vasıtasıyla elde ettiği Amerikalı dostlarından ve Amerika elçiliğinden istifade edermiş.

Onun için Cemile Hanım'ın istediğini mektebin, dolayısıyla da Mr. Cox'un reddetmesine imkân yoktu. Bir kere o razı olsa elbette ötesi kolay olacaktı...

Leman mantığının bu noktasına gelince, en zarif tebessümleriyle kendisini hoş gösterme lüzumunu duydu. Fakat tam o esnada telefon çaldı, Nesime durdu, Leman'ın tebessümü de dudaklarında kaldı. Cemile Hanım telefonu lakayt bir tavırla aldı ve dinlerken boş kalan eliyle de bir parça kâğıt kalem çekerek, "Evet, evet," diye not aldı. Sonra çingırağa bastı; içeri giren kalın siyah kaşlı, ufak tefek, sıska kara kediye benzeyen bir efendiye bu not üstüne talimat vermeye başladı.

Sözün uzadığını gören Leman koltuğa biraz daha rahatça yaslandı. Nazik gözükeceğim diye beli ağrımıştı. Güzelce yerleştikten sonra odayı gözden geçirdi.

Amerika propagandasının en kuvvetli kaynağındaydılar. Denebilir ki Amerika taraftarlığına, Amerika misyonerlerinden çok, bu şişman hanım çalışmış ve bütün muazzam müesseselerden çok da bu küçük oda sahne olmuştur. Leman kendi kendine, "Konforundan da belli ya bütün mobilya Amerikalı, rahat," diyerek, yeşil maroken¹ koltuklara, akaju yazıhaneye,² kütüphaneye, duvardaki yağlıboya, karakalem tabloları, hatta Amerika haritalarına imrenerek baktı. Gazetecilik her halükârda fena bir şeye benzemiyor, diye düşündü.

Cemile Hanım, Nuri Bey isminde birinin kızıydı. Başveznedar Münip Efendi'nin evlatlık olarak aldığı bu Nuri Bey, zeki ve

1 Fas'ta üretilen yumuşak bir tür keçi derisi; bu deriden yapılmış veya bu deriyle kaplanmış.

2 Maun yazı masası.

kurnaz bir Kıbrıslıydı. Efendilerinin kapısında mektebe gitmiş, tahsilini epey ilerletmiş ve kapı yoldaşlarından¹ bir Çerkez halayıkla² evlendikten sonra Babîâli'ye kâtip olarak yerleştirilmişti. Hoşa gitmeyi bildiği için çok geçmeden öne çıktı ve saraya kadar çattı.

Cemile Hanım, o günleri hiç hatırlamak istemez. Onun hatırası Byzance College'dan başlar. O devrin Türk hayatıyla çılgın bir tezat yapan mektepte, ihtiraslı zekâsına yem ve ümit veren hocalara karşı duyduğu minnettarlık ve o terbiyeye karşı hissettiği şevk, otuz senedir hâlâ aynı kuvvetle devam etmektedir.

Nuri Bey'in kızı, mektebi bitirdikten sonra, muhitinde yegâne insan olarak düşündüğü benliğinin yükseğinden küçümsemeyle dünyaya bakmaya başlamıştı.

Çok geçmeden 10 Temmuz³ oldu ve Cemile Hanım'ın hırısı tam aradığı fırsatı buldu. Bu arada, mabeyin⁴ kâtibi olan babası sürgüne gönderildi. Konağı, serveti yıkıldı. Fakat Cemile Hanım eşyalarını alınca, Heybeli College'a taşındı. Ve orada, Meşrutiyet'in ilk zamanlarının politik kargaşalığı içinde kendini yükseltmek için bir basamak aradı. O zaman, Türklerin hâkimiyet cömertliği ve israfıyla ilan ettikleri "uhuvvet" ve "müsavat"⁵ gibi batıl inançlar arasında Cemile Hanım, azınlıklara da hâkimiyet isteyen bir cemiyete dahil oldu. Memleketin hâkim çoğunluğuna karşı, azınlıkları birleştirme fıkriyle hepsinin durumunu aynılaştıran bu "Hürriyet" cemiyeti, bir de gazete kurdu. O devrin politik anarşisi içinde yegâne prensibi taraftarlığı malum gazete *Hürriyet* oldu. Azınlıkların menfaati dolayısıyla Amerika taraftarı ve serbest ticaret savunucusuydu. O zamanlar henüz Türk çoğunluğu, karşısındaki tehlikeyi anlamadığı için çok geçmeden Cemile Hanım'ın idare ettiği bu gazete yerleşti ve tuhaftır, Türklerden de taraftarları oldu.

1 Aynı yerde, aynı kişinin hizmetinde çalışanlar.

2 Kadın köle, cariye.

3 Rumi takvimle 10 Temmuz 1324, Miladi takvimle 23 Temmuz 1908, İkinci Meşrutiyet'in ilan tarihi.

4 Sarayda padişah iradesini ilgilisine ileten, resmi ve özel işleri padişaha arz eden birim.

5 Hürriyet, uhuvvet, müsavat: İttihat ve Terakki'nin, daha sonra II. Meşrutiyet'in sloganı: Özgürlük, eşitlik, kardeşlik.

Amerika mektebinde okumuş erkek, kız bütün gençler, bu gazete etrafında toplandılar. Amerikan sevgisini aşıladılar. Memleketteki eski Alman ve İngiliz taraftarlıklarına karşılık şimdi de bir Amerika akımı başlamıştı. Belki Amerika'nın bundan haberi yoktu. Fakat misyonerler pekâlâ biliyorlar ve mükemmel bir şekilde de istifade ediyorlardı.

İki taraf da memnun devam ederken harp geldi. Cemile Hanım'ın zekâsı harbe, İttihatçılara ve o zamanın milli akımlarına rağmen gazeteyi muhafaza etmiş, prensipleri biraz değiştirerek zamana uydurmuştu.

Mütarekeyle iş değişti. Damarlarında Türk kanının alevini duymayan bütün insanlar gibi, Hürriyet fırkası da Türk'ün hayatından ümidi kesti. Ve gazeteleriyle Amerika himayesini istemeye başladı.

Fakat o arada Türk, yaşamak için dövüşüyordu. Osmanlı İmparatorluğu çökmüştü; azınlık meselesi kalmamıştı; yeni ve genç Türkiye uyanıyordu. Milli hissin en coşkulu devirleri, hayat ve memmat günleriydi. Bu esnada "himaye" kelimesi, milleti çıldırtan bir şüphe, bir hakaret şeklinde indi.

Amerika dostları bu defa yanlış yola sapmışlardı. Bununla birlikte çok geçmeden Cemile Hanım yine kendini topladı ve yavaş yavaş seçtiği yolu değiştirerek soluk bir millicilik¹ yapmaya başladı.

Şimdi onun, yeni kurulan Amerikan *Petroleum*² Şirketi'nin ilanları hakkında emirler verdiğini, hesaplar yaptığını gören Lemon, Cemile Hanım'ı siyasi bir kadından ziyade bir sarrafa, bir banka müdürüne benzetiyordu. Şişman bir banker...

Gülmeye vakti kalmadı. Cemile Hanım, doğrudan doğruya onunla konuşuyordu. Dersleri hakkındaki sorulardan sonra, ne olmak istediğini sordu. Lemon, parlama zamanı geldiğine hükmetti. Ve ciddi gözükme isteyen bir tavırla, henüz bugüne kadar hiç düşünmediği meseleler hakkında fikirler söyledi. Ne olacakmış? İşte hiç hatırlamadığı bir mesele! Amerika'ya gitsin, hele evine dönmesin, serbest olsun, gezsin

1 Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara Hükümeti yanlısı olmak, milliyetçilik.

2 (İng.) Petrol.

eğlensin de neticede ne olursa olsun... Fakat Cemile Hanım'a gazetecilik arzusundan bahsetti. Yeşil rahat koltuklara bakarken aklına o gelmişti. Cemile Hanım'ın bundan memnun olacağını farz etti.

Daha bir iki cümle söylemeden, Cemile Hanım karşısındakinin zihniyetini hissetti. Ve artık onu himayesine almakta bir beis görmedi. Tekrar Nesime'ye döndü, onu biraz daha ciddi incelemek lazımdı. Onun hakkında kati kararını çok geçmeden verdi.

Cemile Hanım'ın kendisine yumuşak muamele etmesiyle Leman'ın bütün ümitleri yeniden uyandı. Cemile Hanım'ı adeta güzel ve sevimli bulmaya başladı.

Nesime kalktı, Cemile Hanım da kalktı. Hayret! Büyük dudaklarında hafif bir tebessümle Leman'a bakıyor ve onun işiyle kesinlikle meşgul olacağını vaat ediyordu. Kızlar kanatlı gibi oradan çıktılar. İşlerini olmuş zannediyorlardı. Demek nihayet hayalleri hakikat olabilecekti.

Amerika hayatı! Dünyada bundan başka saadet var mıydı? Nasıl ki dünyada Amerikalılardan mükemmel insan yoktu...

Akılsız pervaneleri ölüme çeken meşale gibi, Amerikan terbiyesi ve Amerikan aşkı da onları çekiyor, sevinçle ateşinin alevine doğru götürüyordu.

Hemen hayaller kurmaya başladılar. New York'un kırk katlı evlerinin sema katında, ikisi bir oda tutacaktı. Leman dans edecek, gezecek, Nesime tiyatrolara, kütüphanelere gidecekti...

Adeta yüksek sesle konuşarak, sevinç telaşı içinde hızlı hızlı Türbe'ye¹ tramvay bekleme yerine giderken, Bezm-i Âlem'in² kapısı önünde, mektepten çıkan talebelerle karşılaştılar. Bezm-i Âlemliler, üstlerinde kara önlükler, başlarında kara örtü, kollarında ağır çantalar, küçük küçük gruplar halinde gidiyorlardı. Arkadan hocalar çıktı. Koyu tayyörler içinde soluk benizleri görülen, ciddi tavırlı hoca hanımlar...

1 Cağaloğlu'nda Divan Yolu üzerinde bulunan II. Mahmut Türbesi.

2 Bezm-i Âlem Valide Sultan'ın yaptırdığı Dârülmaarif Mektebi (Valde Mektebi), 1911 yılı itibariyle ilk kız lisesine çevrilir; romanın yazıldığı tarihlerde İstanbul'daki birkaç Türk kız lisesinden biridir. Bugünkü Cağaloğlu Anadolu Lisesi.

Nesime, Leman'a yan gözle mektebin loş avlusunu gösterdi. Leman omuzlarını silktilti. İkisi, dudaklarında alaycı bir tebesümle kızlara bakıyorlardı:

“Ne bücür şeyler! Renkleri de ne sarı!.. İnsandan başka her şey... Besbelli, hapis gibi mekteplerde büyüyen zavallılar. Hiç serbestlik ve spor yüzü görmemişler.”

“Spor yapıyorlarmış galiba. Fakat zavallılar! Bu mekteplerde nasıl spor yaparlar?.. Hele şu kıyafetlerine bak!”

“Hocalar da talebelere benziyor.”

Ve ikisinin de gözleri önüne, Türkiye’de Protestanlığı yaymak için bitmez tükenmez dolarlarla gönderilen misyonerlerin yarattıkları muazzam mektepler, muhteşem malikâneler geldi. Çıkış saatinde bahçeye fırlayan Rum, Ermeni, Bulgar, hele Yahudi talebelerin zengin kıyafetlerini düşündüler. Gürbüz vücutlu, al yanaklı hocaları hatırladılar. Daha sonra, kalplerini dolduran Amerika! Gözleri önünde, New York’un muazzam Hürriyet Heykeli yükseldi. Medeniyetin, insanlığın ve eğlencenin vatanı büyük Amerika, onları tabii hayatın haricine çeken bir fanus gibi kalplerinde tekrar parladı. Ve başlarını kaldırarak, Türkiye mektebinde yetişen, Türkiye toprağında büyüyecek ve kök salacak olan küçük Türk kızlarına küçümseme ve merhametle bakıp geçtiler.

İlahi Ahengi Arayanlar

Claire için hayat bütün neşesini kaybetmişti. Hangi taraftan baksa, artık kendine ruh sıkıntısından ve mahrumiyetten başka bir hisse göremiyordu. Çünkü bir kere kocasına karşı mağlup olmuştu. Evlilik hayatında ilk defa Burhan'a istediğini yaptıramadı. Bütün ricalarına, ısrarlarına ve kavgalarına rağmen Burhan iki oğlanı da Türk mektebine verdi.

Türk mektebine!.. “İstanbul’da, bu mektep bolluğu içinde, bütün milletlerin, Fransızından, İtalyanından, İngilizinden tut da Ermeni ve Yahudisine kadar hepsinin birer model mektepleri varken, çocukları alıp İstanbul Lisesi denilen bir yere vermek! Bu deliliği yapmak! Bunun için Türk olmak lazım!..”

Hakikaten, Burhan bu sefer tam bir Türk inadı göstermişti. O ne söylediyse, Burhan hepsine, “Hayır!.. Artık, Türkiye’yi bir Babil Kulesi’ne çeviren bu yabancı dilli, yabancı usullü, binbir milletin mekteplerine çocuklarımı veremem. Şimdiden sonra Türk çocuklarının Türk yetişmeleri lazım!..” demişti. Eğitim ve öğretim anarşisine son vermeliymiş!.. Demek Burhan’ın, milli gaye, Türk dayanışması, eğitim birliği ve düzeni diye binbir isimli hayalleri için kendi çocukları feda edilecekti. Claire’in oğulları Fransızca okumayacaklardı. Claire’in bunu hazmetmesine katıyen ihtimal yoktu. Ve bedbahttı. Şimdiye kadar hiç olmadığı gibi bedbahttı...

Bu kadar bedbahtlığı duymamak için bari biraz avunabilse; herhangi bir eğlenceyle vakit geçirebilse! Fakat nerede? Claire her bakımdan mağluptu: Fransızlar gideli balolar, suareler,¹ gar-

1 (Fr. *soirée*) Gece Toplantısı. (E. E.)

denpartiler¹ hep bitmişti. Gidip gelenler kesilmişti. Hayat ağır, sıkıntılı ve yeknesak, acı bir şey olmuştu... *Sineler*² de olmasa çıldırmak işten bile değil!..

Claire, Frenklerin okuyan aydın kısmından değildi. Babasının dükkânında annesi kasada oturur, babası hizmet eder, Claire de evlerinin işine bakardı. Ev kadınıydı...

Fransızların İstanbul'dan geçişi, onu cemiyet hanımı yapmıştı. Frenklere karşı bir öğretmen ve doktor karısı rolünü tutmak mühim bir şeydi. Şimdi, bu zevki eksileli, artık hayatın hiçbir tadı kalmıyordu...

Zaten Claire, öteden beri Türklerle görüşmeye, anlaşmaya özenmemişti. On üç senede Türkçe öğrenememesi bunun en büyük deliliydi.

Claire'in sıkıldığını Burhan duyuyordu ve ömründe bir defa kazandığı galebenin de buna sebep olduğunu tahmin ederek biraz mahcuptu. Galebeye alışık olmayanlar, tesadüfen kazandıkları vakit ya şımarır yahut mahcup olurlar. Burhan, bu son cinstendi.

Fakat hayatında büyük bir iş yapmış gibi, o derece memnundu ki bazen utangaçlığını bile unutuyor ve çocuklarının istikbalinden artık emin olma saadetiyle ellerini ovuşturarak kendi kendine gülüyordu.

Halbuki Burhan'ı sevindirecek ortada hiçbir sebep yoktu. Bilakis, iki aydır Türk mektebine giden oğulları hakkında, bir gün memnun olacak bir haber almamıştı. Devamlı olarak müdür, küçüklerin Türkçe bilmemelerinden ve arkadaşlarıyla Türklük-Fransızlık kavgaları yapmalarından şikâyet ediyordu.

Burhan hepsini zamanla geçer farz ediyor ve günden güne kendisini aldatmakta maharet kazanan kızı Sevda'ya baktıkça iyimser bir güvenle her şeyin düzeleceğine inanıyordu. Leman'ın sağlığını bile artık unutmaya başlamıştı. Çoğu erkek gibi, Burhan da felaketleri çabuk unutturan bir iyimserlik hazinesine sahipti...

Yalnız, Claire biraz gülse, diyordu. En şen insan için bile, memnuniyetsiz, dargın bir çehreyle her gün yaşamak güçtür.

1 (İng. *garden party*) Bahçede yapılan eğlence toplantısı. (E. E.)

2 (Fr. *ciné*) Sinema.

Bunun için Burhan, daima Claire'i memnun edecek bir fırsat arıyordu. Her gün elinde ufak tefek hediyelerle gelmeye başladı. Fakat hepsi nafile! Claire, o dakikada seviniyor, elbiseyse giyiyor, başka bir şeyse takıyor; lakin beş dakika geçmeden yine suratı asıyordu. Tiyatroya, sinemalara götürdü. Oradayken gülüyor fakat eve gelir gelmez yine ekşi çehreyi takıyordu.

Burhan, Claire'i memnun edecek daha devamlı bir şey ararken Sami Bey, karısının geldiğini kendisine *telephone* etti.¹

Doktor bu haberi hemen Claire'e müjdeledi. Andrée, Nesime'nin büyük kardeşi Sami Bey'in eşi ve Claire'in en iyi bir ahabıydı.

Claire'le Andrée birbirlerini çok severlerdi. Onların bu arkadaşlıkları da pek tuhaftı. Hakikatte, dünyada birbirini anlayacak iki insan varsa o da onlar olmalıydılar. Claire ne kadar geveze, görünüşe önem veren, basit, laubali ve biraz taşralı ise; Andrée de o derece durgun, derin, çekingen ve inceydi. Memleketinde oldukça tanınmış, iyi bir *artist*² ailesinden olup, kendisi de piyanoyu fevkalade maharetle çalan çok yüksek ruhlu bir sanatkârdı.

Sami Bey, mimarlık tahsili için Paris'e gittiği vakit bu kesik saçlı, dalgın gözlü konservatuvar talebesine, devam ettiği Duval'de³ rast gelmiş ve nihayet tanışarak, işi evlenmeye kadar getirmişlerdi.

İstanbul'a geldikten sonra yavaş yavaş Andrée, yerinden çıkarılmış ve yeni toprağına alışmamış bitkilerin sarı ve solgun halini aldı. İri, güzel gözlerinde yetişilmez hayallerin elemi belirdi; incelen endamıyla bir hasret heykeline döndü.

Andrée'nin, okumak ve piyano çalmak kadar sevdiği bir meşguliyet de psikoloji yapmaktı. Karşısındakilerin ruhlarını anlamayı merak ederdi. Ve zekâsına güvenerek anladığına da inanırdı. Nitekim kocasıyla evlendiği zaman da onu anladığını zannetmişti. Hatta kocasına karşı duyduğu ilk güvenme, Sami'nin, kendi tahmininin aksine, Avrupalı çıkmaması olmuştur.

1 (Fr. *téléphoner*): Telefon etmek, telefonla haber vermek.

2 Sanatkâr.

3 Paris'te 19. yüzyılın ortasından itibaren yaygınlaşan alt orta sınıf ve öğrencilerin tercih ettiği uygun fiyatlı "*Bouillon*" [et suyu] lokantaları zinciri.

İstanbul'a geldikten sonra Andrée, Türkleri öğrenme merakına düştü. Fakat yedi senedir İstanbul'da onun hakikaten anladığı ve sevdiği yegâne adam kayınpederi oldu. Aynı dili konuşmayan bu ihtiyar Türk çelebi ile bu genç ve güzel Leh kızı aralarındaki ırk, tahsil, terbiye, din ve görenek gibi bunca farkın sonsuz uçurumları üstünden birbirlerini anlamışlardı. Belki Âmir Çelebi, bu ince endamlı, yeşil gözlü kızda, kutsal ahengin bir zerresini, dünyevi bir timsalini buluyordu. Leh kızı da onda sanat kavramının kemale ermiş bir imanını duyuyordu. Fakat daha doğrusu, ikisi de sanatkârdı!.. Esasen sanatkârlar, milliyet farkının, din ayrımının üstüne çıkmış, estetik hükümlerinden başka kanun tanımayan, ahenk ibadetinden ve cazibesinden başka bağ kabul etmeyen, çocuk insanlar değil midirler?

Bunun için olsa gerek, ihtiyar dervişle Hıristiyan gelin pek sevişiyorlardı. Ve Claire de bunu bir türlü çekemezdi.

Yine de bütün bunlar Claire'in sevinmesine mâni olmadı.

“Burhan, hemen bu akşam gidelim, olmaz mı? Acaba yine eski evlerindeler mi?”

“Hayır, evi boşaltmışlardı, biliyorsun. Andrée birdenbire geldiği için Sami ev tutmaya vakit bulamamış, şimdilik tekkede misafirler.”

“Âmir Çelebi memnundur.”

Burhan güldü.

“Claire, ne dersin, onlar felsefeyle mi, sanatla mı yoksa kalple mi anlaşıyorlar?”

Claire için bunlar derin meseleler.

“Kendisine sor,” dedi.

“Galiba üçüyle birden, zaten hepsi aynı şey...”

Claire merakla sordu:

“Hastalığı geçmiş mi? Nevrastenisi¹ iyileşmiş mi?”

Çünkü Andrée, Burhan'ın tavsiyesi üzerine, tedavi için ailesinin yanına gitmişti.

* * *

Andrée onları, evvelkinden daha soluk bir yüzle, daha incelmış bir endamla ve daha hummalı gözlerle karşıladı.

1 Fiziksel ve zihinsel güçsüzlük hissi, sinir argınlığı.

Burhan, doktor sıfatıyla sıhhatini sorduğu zaman:

“Aksine, daha fena döndüm,” dedi. Sonra gülerek, “Doktor,” dedi, “bu, sizin ilminizin yetişemeyeceği bir hastalık; ruh hastalığı. Tedaviniz beyhude oldu.”

Burhan da işi şakaya alarak:

“Ruh hastalıklarının doktoru Hristiyanlara göre papazlar-
mış, bari onları çağıralım.”

Andrée gülmedi; biraz alaycı, biraz kederli bir tavırla:

“Çoktandır onlarla konuşmayı, görüşmeyi kestim,” dedi.

“O halde Türk hocalarına kendinizi okutunuz; başka çare yok. Acaba kayınpederiniz birini tavsiye edemez mi?”

Andrée ciddileşti:

“Gülmeyin. Bilmediğimiz şeylerle eğlenmek doğru değildir.”

Claire gözlerini açtı:

“Sakın... İnaniyor musunuz?”

“İnaniyor muyum? Ben de bilmiyorum... Galiba inanıyorum. Ben her şeyi kati hükümlerle kesen bir insan değilim.” Ve güldü: “Benim ruhum arayıcıdır, meraklıdır ve pek, pek açgözlüdür. Bir türlü doymaz, razı olmaz, daima yeni ihtiyaçlarla çırpınır, bilmediği şeyleri arar, her şeyi öğrenmek ister ve nihayet vücudumu bu gördüğünüz hale kor. Her şeyi içeren sonsuz bir hasretin ateşiyle yakıp sıska yapar.” Sinirli sinirli güldü; sonra daha ciddi, devam etti: “Bazen kayınpederimle baş başa otururuz. Şimdi artık ben biraz Türkçe konuşabiliyorum. Fakat çoğunlukla konuşmayız. O tespihini çeker, okur ve anlayış dolu gözleriyle arada bir bana bakar... Ve o zaman ondan doğru gelen huzur ve sükûnla kalbimin dindiğini, ateşinin söndüğünü duyarım. Tevekkülün şifasını bulurum. Başka hiçbir kimse bana bu sükûnu vermedi. Hatta kocam bile. En çılgın bir aşkla onun kollarına atıldığım zamanlarda da bunu duymadım. Kalbim yalnız bir hissin esiri olamadı... Hep, ‘daha, daha’ diyen bir şey kaldı...”

Burhan:

“O halde siz doktoru bulmuşsunuz,” dedi.

Sami merakla karısına baktı:

“Hasta mısın, Andrée?”

Andrée başını salladı, güldü ve Sami’ye cevap verdi:

“Hayır, hasta değilim fakat gevezeyim; İstanbul’un havası beni bugün sarhoş etti.” Burhan’a dönerek, “Bugün ne yaptık biliyor musunuz? Yarım Türkçemle kayınpederime Avrupa mistiklerini anlattım. Ruysbroeck’tan,¹ Saint Denys’den² bazı parçalar tercüme ettim. O da bana Hazret-i Mevlânâ’nın hayatını anlattı, *Mesnevi*’den bir iki sayfa okudu ve anlaştık. İkimiz de memnun olduk. Onun için bugün mistisizm sarhoşuyum.” Ve gülüyordu... Muzip bir bakışla Sami’ye bakarak, “Kocamla hiçbir zaman bu kadar anlaştığımız olmadı. O fazla mutaassıp bir Türkçüdür, beni bir parça küçük görüyor, ciddiye almıyor. Sonra... Ya işkenceleri?.. Beni Türk yapacak!.. İnanır mısınız, gelir gelmez bana tarhana çorbasıyla pastırmalı yumurta yedir-di... Ölecektim.”

Bir müddet düşündü ve kendi kendine söyler gibi:

“Bu Türkler tuhaftır ya insanı küçük görürler ya taklit ederler. Türkçülerle asıl halk birinci kısımdandır. İkincisi de kozmopolitler. Bir de üçüncüsü var ki onlar sanatkârlar ve fen adamları. Onlar milliyetin üstüne çıkmış, enternasyonal insanlardır.”

“Kayınpederiniz gibi.”

“Evet, sonra Doktor Ali Mümtaz gibi.”

“Fakat Doktor Ali Mümtaz Türkçüdür.”

“Malum, lakin evine gidin, karısıyla geçinmesine bakın; Türkçülüğü kalbinden değil, bilinçli bir şekilde, zorla kabul ettiğini derhal anlarsınız. Onun için karısı bir Alman değildir, bir kadındır. Çok da sever. Kendisi de Türk değil, bir erkektir, bir âlimdir ve kendisidir. Kızı da çocuğudur. Milliyetten soyutlanmış insanlar oldukları için bu derece iyi geçinebiliyorlar... Çok okumuş, çok anlamış insanlar tıpkı primitiflere, ilkelere benzerler. Berikilerin anlamadıklarını, öbürleri çiğner geçerler.”

1 Jan Van Ruysbroeck (1293-1381): Ren Bölgesi ve Flaman gizemciliğinde önemli yeri olan, Sahte-Dionysios Areopagites’in [Sahte-Saint Denys] (6. yüzyıl) doktrinlerinin etkisinde eserler vermiş mistik düşünür.

2 Aziz Dionysios Areopagites; 1. yüzyılda Aziz Pavlus’un Atina’yı ziyareti esnasında Hristiyanlığı ilk kabul edenlerden biridir. Kendisi, bilindiği kadarıyla, yazılı eser vermemiş, sonradan 6. yüzyılda yazılan bazı mistik metinler bu kişinin adıyla imzalanmıştır. Romanda sözü edilen metinler 6. yüzyıla ait Sahte-Dionysios Areopagites [St. Denys] metinleri olmalıdır.

Sami biraz kızdı:

“Ya zatîâliniz nasılsınız, hanımefendi? Savaştan sonra Lehistan¹ ihya olunurken sevincinizden duramıyordunuz. Halbuki artistsiniz yahut bu iddiadasınız.”

“Neydim, bilmiyorum. Ne olursa olsun, insan vatanını doğal olarak sever. Fakat doğal olarak sevmekle körü körüne, doğaya aykırı şekilde sevmek arasında fark var. Birine “vatanseverlik”, öbürüne “şovenlik”² derler. Evet, neydim bilmiyorum. Fakat şimdi ne oldum, biliyor musun? Bunu, bu sefer, her şeyi bırakarak, gözüm seni bile görmeden, buradaki maddi manevi hayat güçlükleri arasında ölmemek için Avrupa’ya gittiğim zaman anladım: Birden kendimi, orada da tıpkı buradaki kadar gariban buldum. Eski Leh kızı ruhunu meğer kaybetmişim. Bir kere kökünden kopan bitkiler gibi, bir türlü toprağa tutunamıyorum. Farkına varmadan ikinci vatanıma da biraz alışmışım. Oradayken kalbim sızlamaya başladı. Ve duramadan tekrar geldim. Fakat artık anlıyorum ki biz, Türklerle evlenen yabancılar, doğal insanlar şeklinden çıkıyoruz. Her insanın bir memleketi, bir kökü olur. Bizim hiçbir tarafta kökümüz olamıyor, iki toprak arasında havada duruyoruz, topraksızlıktan köklerimiz sızlıyor. Hem nasıl sızlıyor!”

Sami ciddi bir tarzda sordu:

“Bütün bu meselede kocalarınız ne oluyor?”

“Ne mi oluyor? Bizi tutmaya çalışan destekler oluyorlar. Onlar tuttukça neyse ne, ayakta duruyoruz. Fakat bir de tutmayacakları gün gelirse... O zaman... İşte o zaman korkunç!..”

Andrée sözünü bitiremedi. Gözleri dolmuş, sesi boğazında bir hıçkırık olmuştu. Sami onun elini tuttu ve şefkatle darılarak, “Ah bu nevrasteni!” dedi.

Claire düşünüyordu. Andrée susunca o da ilk defa düşündüğü bir meseleyi söyleyenlerin güveniyle:

“Andrée’nin hakkı var,” dedi. “Ben kendimi çok yoklamam. Kendimle meşgul olmam, hep kendimi avutmaya uğraşırım. Fa-

1 Polonya.

2 Nicolas Chauvin: 18. yüzyıl sonunda yaşadığına inanılan aşırı milliyetperver hayali bir Fransız askerinin adı ve ona atfen mübalağalı milliyetçiler için kullanılan tabir. (E. E.)

kat ben de Fransa'da eskisi kadar rahat edemedim. Demek haberim olmadan buraya alışmış ve bağlanmışım... Ben de biraz Türk olmuşum. Fakat seyahatimden sonra İstanbul'da da bu defa eskisi kadar rahat edemiyorum. Unutmaya başlamışken yeniden hatıralarım tazelendi galiba. Fakat ben kendimi oyalamayı bilirim. Çocuklarım var, Burhan var, biraz da eğlence olsa, pekâlâ memnun olacağım. Halbuki Andrée, siz ne sokağa çıkarsınız ne de çocuklarınız var. Hiç oyalanamıyorsunuz. Hep kendinizi üzecek sebepler ararsınız.”

Andrée içini çekti. Çocukları pek severdi. Fakat diğer taraftan da çocuk, böyle doğal olmayan evliliklerde en doğal olmayan unsur olduğu için herhalde ondan olsun kurtulmak bir talih eseri idi.

Claire, düşüncesiz gevezeliğiyle devam etti:

“Türk erkekleri mademki Hıristiyan kadın almak istiyorlar bari yerli Hıristiyanlardan alsalar; aradaki anlaşmazlık ve hiç olmazsa memleket özlemesi olsun, eksik olurdu.”

Türklerin ikisi birden isyan etti:

“Ermeni, Rum mu, bu nasıl söz?! Bunlarla evlenmek nereden aklına geliyor? Söz konusu bile olamaz. Hem biz sizi Hıristiyan diye almadık ki!”

“Peki, neden?”

Sami her vakitki toksözlülüğüyle:

“Tecrübesizlik,” dedi.

Andrée bozuldu. Burhan tamir etmek istedi; güldü ve:

“Aşk,” dedi.

Andrée başını salladı, içini çekerek:

“Doğrusunu ister misiniz? Bizi aldığınız vakit Türk kadınlarını görmüyordunuz, sonra sizde milliyet fikri bu derece keskin bir hal almamıştı,” dedi.

Sami karısına sevgiyle baktı. İçinde, ona acıyan bir azap kopardı.

“Sen de yanıyorsun, karıcığım,” dedi. “Avrupa’da erkekler meydandaydı; milliyet fikri de vardı, sen neden bir Türk’e vardın?”

Andrée fırsatı kaçırmadı. Kocasının deminki tavrını taklit ederek:

“Tecrübesizlik!” dedi.

Hepsi gülüştüler. Burhan bu tehlikeli konuyu değiştirmek için Andrée’den piyano çalmasını rica etti.

“Bu akşam ayın var, olmaz.”

“Gece de mi?”

Claire yüzünü ekşitti fakat Andrée, bunun yalnız senede bir defa gece yapılan visal ayini¹ olduğunu anlattı. Claire’e onun bütün ahenk zevkini hissettirmeye çalışırken, yine Burhan alay etti:

“Yazık ki Sami babasının büyük oğlu değil,” dedi. “Siz pek iyi bir şeyh hanımı olacaktıysınız.”

Sami tasdik ediyordu:

“Hakikaten ne yengem ne de kız kardeşim bu derece bağıllıkla tarikatı seviyor. Andrée cidden Hz. Mevlâna’ya âşık oldu. Kendisine, tarikata girmesi için Müslüman olmasını teklif ediyorum.”

Andrée asabi bir hiddetle:

“Güzelliği ve estetik ahengi anlamak için Müslüman olmak mı lazım?” dedi.

* * *

Bahçeden tekbir sesleri gelmeye başlamıştı. Önce yavaş yavaş, derinden, deniz mırıltısı gibi yeknesak bir “Allah, Allah, Allah!” terennümü duyuldu. Derken ibadet gittikçe coştı... “Allah, Allah, Allah!” deniz sesiyken, bir dalga gibi kabardı ve ruhların sahillerine çarpmaya başladı. “Allah, Allah, Allah!” daha sonra kanatlanarak, dünya bağlarını koparıp yükseldi. Ruhları alıp fezaya atan muazzam bir kuvvetle fırladı. Uçtu... Uçtu... “Allah, Allah, Allah!..” Fakat tam fezadayken yine tekbir, yorğun, ümitsiz, arayan ve bulamayan, çırpınan iniltiye döndü... “Allah, Allah, Allah!” yalvaran, kulluk eden, ağlayan bir aşk dalgası oldu. Lakin biraz sonra ibadet vecdi,² dayanamayarak yine coştı, kalplerden tekrar fırladı. Demin bir dalgayken şimdi bir fırtına oldu ve her tarafı inletti. Yükselmek, artık yetişmek ve bulmak istedi. “Allah, Allah!..” Muzaffer bir imanla haykı-

1 Mevlevilerde kavuşma ayini.

2 İlâhi aşka dalarak kendinden geçme.

ra haykırâ vecdin sarhoşluğuna girdi. “Allah, Allah, Allah!..” Ne kadar sonra dervişler kendilerinden geçip de kavuşmanın zevkiyle kısılan sesleri boğazlarından çıkmayarak, kalplerinde inlerken, ibadet, bir aşk mırıltısı olduğu zaman, aşk ve yakarışa ney de katıldı. Kırık, iniltili, hasret çeken, elem dolu bir fğan halinde yükseldi!..

Devran¹ başladı.

Andrée devranın başladığını haber verdi ve bahçeye çıkıp seyretmeyi teklif etti. Arka kapıdan çıktılar, gözükmeden, ayaklarının ucuna basarak yaklaştılar.

Burhan bu daima arayan aşkın sönmez ümidini ve dinmez acısını dinlerken, karşısına birden çıkan o emsalsiz manzarayı, hayatta oldukça unutamayacaktı.

Servilerin arasındaydılar. Karşılarında Marmara, elmas tarlası gibi göz kamaştırıcı bir şaşaa içinde bembeyaz titriyordu. İki taraftan onu iki kol gibi saran Üsküdar’la Sarayburnu’nun simsiyah, esrar ve heybet dolu kucağı arkasından da alaylı ışıltılarla parlayarak göz alabildiğine devam ediyordu.

Bu ufuk önünde, hafif yıldızlı mavi kubbenin altında, on iki günlük ayın soluk ışığı içinde bahçe, hudutları ve varlığı hayali bir peri ülkesi olmuştu. Denizin parlaklığı, semanın maviliği üstüne çizilen kara serviler, saçları çözülmüş, elemli siyah hayaletler gibi mahzun ve canlı duruyorlardı.

Ayin, bu manzara karşısında ve bu servilerin altında oluyordu. Dünya ve binlerce senedir ibadet eden insanlar, bundan daha güzel, daha muhteşem ve ilahi bir mabet görmemişlerdir. Bu mabedin mavi fağfur² kubbesi gökyüzü, kandilleri de ay ve yıldızlardı.

Andrée ve misafirleri yaklaştıkları zaman, dervişler semaha kalkmışlardı. Mavi billurdan çıkar gibi soluk olan ayın ışığı altında beyaz dervişler, kâh hayal gibi görünerek, kâh servilerin şeffaf siyah gölgeleri arasında kaybolarak dönüyorlardı. Ruhlarının atılışı ve yakarışı neyde inlerken, onlar, kolları yükselmeye hazırlanan kuş kanatları gibi açılmış, boyunları

1 Dervişlerin dönerek yaptıkları ayin, sema.

2 Mavi motifli Çin porseleni.

teslimiyetle bükük, gözleri kapalı, tennurelerinin¹ etekleri etraflarında üçgen birer beyaz hale olmuş, ruhlarına çekilip döne döne Allah'larını arıyorlar.

Bir müddet sonra yüzleri daha beyaz, daha ruhani oldu. Kapalı gözleriyle ilahi rüyayı seyrederek, kendilerinden geçtiler. Kalplerinin ve ilahlarının fezasına çıktılar. Belki aradıklarını buldular... Ney bile, daima inleye inleye onlarla birlikte kemalin yolunu, yetişilmez emeller gibi arayan neyin figanı bile, artık berrak ve mesut oldu.

İlahi unutuşu buldular mı?..

Andrée kendi kendine bu soruyu soruyordu: “Bir gün gelip ben de ilahi unutuşu, ilahi huzuru bulacak mıyım? Kalbim didiklenmekten kurtulacak mı?” diyordu.

Andrée böyle düşünürken Burhan, karşısında oturan ve tiyatro seyrederek gibi, gülümseyen bir çehreyle bakan karısını görmemek için gözlerini kapıyordu... Ve o da hemen hemen aynı şeyi düşündü. Tabiatın ahengine ibadet eden Burhan, bıçağının altında açılan bir vücutta, kulağı altında atan bir kalpte hayran olduğu ilahi şiirin en ideal şeklini burada seyrediyordu. Fakat estetik güzelliğe ve ahenge olan bu tutkunluğu değil miydi ki kendisini en tutarsız bir hayata atmıştı?

Ve tekrar karısının yüzüne, tıpkı bir yabancı gibi, tanımadan, anlamadan baktı...

Ney, son bir ah ile biterken, bütün dervişler, kanatları kırılmış kuşlar gibi durdular. Fezalarından yavaş yavaş indiler ve kayboldular. Onlar dururken, Burhan da artık ahengini anlayamadığı Claire'den ayrı düştüğünü hissetti ve o da uzun bir ahla iç çekti.

Bir müddet sustular. Ruhları çekime kapılmış gibi uzaktaydılar... Neden sonra Sami silkindi ve ilmi bir mesele halleder gibi, devran hakkındaki fikirlerini söyledi. Onu ruhuyla, suskun benliğiyle hissederek, severek değil fakat matematik kafasıyla muhakeme ederek beğeniyordu. Andrée, bembeyaz simasıyla döndü ve Burhan'a, “Ne günah!” dedi. Sonra, çok feci bir şey

1 Mevlevi dervişlerinin giydiği kolsuz, yakasız, beli kırmalı ve etekleri topuğa kadar uzanan elbise.

anlatır gibi, geçen gün küçük Nesime'nin, büyük devran esnasında babasının ahenkli adımlarına bakarken birden hayretle, "Yenge, ne kadar tangoya benziyor!" dediğini anlattı.

Andrée, sözlerinde hep samimiydi. Bir sanatkâr olarak, estetik her güzelliği kutsuyor ve anlamayana hiddetleniyordu.

Sami:

"Doğrusunu istersen Andrée, bu kabahat babamda, ben böyle şeylerden anlamam. Fakat babam biraz bizimle meşgul olsaydı bu derece yabancı kalmazdık," dedi.

Andrée yine tenkit eder duruşuyla:

"Baban gibi bir şairin, böyle senin gibi matematikçi, Nesime gibi Protestan zihniyetli çocukları olması ne gariptir. Bununla birlikte, içinde yine babana en yakını Nesime'dir. Fakat o da sufi ruhunu, nedense bu ahenk tekkesinde doyuramıyor ve gidiyor, Amerikalıların muhitinde tatmine çalışıyor. Ben buna bir nevi fısk¹ diyeceğim: Güzelliği alıştığı muhitte değil, alışmadığı, suni, doğal olmayan şekilde aramak! Lakin yine hakkın var. Bu çocukla uğraşan olmamış. O derece ki eve gelmek istemiyor. Burada oturmaktansa mesela elinde *Baybıl*,² J.C.'a sekreter olmayı tercih ediyor. Hatta tuhaftır, kendi memleketinin estetiğini bile dost gözlerle değil, yabancı bir bakışla, tıpkı harikuladelik arayan Amerikalı gözleriyle seyrediyor."

Sami, Burhan'a döndü:

"Doktor," dedi, "söylememeye karar vermiştim fakat dayanamayacağım, kız kardeşlerimizin yaptıklarından haberin var mı?"

Burhan'ın yüreği hopladı.

"Ne olmuş?"

"Kendi kendilerine işlere kalkışmışlar. Mr. Cox'un İstanbul'a gelmesinden istifade ederek, onun tarafından Amerika'ya gönderilmeyi kurmuş, Cemile Hanım'a müracaat etmiş, Müdire'ye rica etmişler. Ve bu çarşamba Cox'a prezante edileceklermiş."

Burhan bembeyaz oldu:

"Haberim yoktu," dedi.

1 Hak yoldan ayrılma.

2 *Bible*: İncil, Kitabı Mukaddes.

“Tabii, benim de yoktu. Fakat Nesime bir şeyi gizleyemez; hemen bugün Andrée’ye anlatmış.”

Burhan hiçbir şey söylemedi. Başı dönüyordu. Kardeşinin bu hareketi, kendisine bir ihanet gibi ağır ve acı gelmişti. İhanet... Hem ailesine hem memleketine!.. Hiç şüphesiz ihanetti. Annesine, babasına, kardeşlerine haber vermeye lüzum görmeden gizli kurnazlıklarla, yalvarmalarla, sinsi alçalmalarla, yabancı bir adamın himayesine girip minnettarı olacak şekilde, onun sayesinde Amerika’ya tahsile gitmeye kalkışmak, onun ekmeğini yemeye razı olmak... Bütün bunlar ne tuhaf, Yarab-bim, ne tuhaf şeylerdi... Hem ne için? Bu zilletler ne için? Hepsi Türkiye’de yaşamaktan kurtulmak için!

“Sami, bu kızlar bir de Amerika’ya giderlerse, artık bizim için ölmüş olacaklar.”

Sami de aynı şeyi düşünmüştü:

“Dünyanın en yabancı bir Amerikalının parasıyla geçin-mek onlara nasıl ağır gelmeyecek? Hayret ediyorum. Bize ne kadar uzak, ne kadar yabancı olmuşlar da haberimiz yok. Türklük nedir? Haysiyet nedir? Millet aşkı nedir, vazifesi nedir? Hiç anlamıyorlar. Henüz milliyetin çağıran ve bağlayan sesini kalplerinde duymamışlar.”

Burhan acı acı arkadaşını tasdik etti:

“Böylelerine ışık bile zarar veriyor. Her parlayana kapılarak lamba şişelerine¹ yapışıp yanan kör pervanelere benziyorlar...”

Sami hiddetle:

“Buna mani olmalıyız!” dedi.

“Nasıl?”

“Onu ben de bilmiyorum. Babama söyledim. Fakat bir baba ne yapabilir? Annemiz sağ olsaydı belki mani olurdu.”

“Bizim annemiz var, ne faydasını gördük?”

“Nesime’nin kendisine söyledim, haysiyetini tahrik etmek istedim. ‘O halde beni sen gönder,’ dedi. Keşke gönderebilsem fakat halimi biliyorsunuz. ‘O halde karışma!’ dedi. Ve tuhaf da bir mantığı var. ‘Varsın Amerika’nın parasından bir Türk istifa-de etsin,’ diyor.”

1 Gaz lambasında fitil çevresine konulan cam, fanus.

Burhan artık o gece, mehtabın ışıklarını, dünyanın güzelliğini görmedi. Bütün estetik ve düzen teorisi altüst oldu. Ahenk fakat nerede ahenk? Bu derece ahenkle kemali arayan bir şeyhin kızı, babasının aşk ve yakarış ahengini görmüş müydü? Alçalmamak ve küçülmemek ahengini anlamış mıydı? Hayatta her bir millet ferdinin “toplumsal ahengi ihlal etmeme” vazifesini duymuş muydu?

Karamsarlıkta da birden parlayan, aşırılığa varan Burhan, hiddetini bütün cemiyete ve hatta kendisine kadar genişletti: “Zaten Türkiye’nin ahenk ve intizamına kim çalışıyor? Ya ben?” diyordu, “Ya benim, söylenmeye hakkım mı var? Fransız karımla, ne oldukları belirsiz çocuklarımla, hatta varlıklarını belli edemeyen, bizim maneviyatımıza tesir edemeyen babamız ve annemizle, kimden şikâyet hakkım var?”

Elbise Faciası...

Kolej telaş içinde...

Nihayet İstanbul'a gelen Mr. Cox şerefine, ayın son çarşambası mektepte büyük bir kabul töreni yapılacak. Mektebin kurallarına göre, son sınıf talebeleri bu kabul törenine katılacaklar. Bunun için son sınıfta misli görülmemiş bir heyecan var.

Her gün öğle ve ikindi tatillerinde kızlar bir araya toplanarak baş başa verip birbirlerine hazırlıklarını anlatıyorlar. Hayganuş, gözlerini bayıltı bayıltı, bıyıklı ağzını büyüten sevinç tebessümleri içinde, mavi tafta elbisesini tarif ediyor:

“Artık bu elbisemle de Desmoulins beni beğenmezse, bilmem zevkine ne diyeyim fakat ihtimali yok, muhakkak yanıma gelip beni tebrik edecektir,” diyordu.

Sarı elbisesinin yüz liraya çıkacağından bahseden Mari, genç Fransız'ın ismini duyar duymaz pembeleşen yüzüyle:

“Merak etme,” diyordu, “o bizim elimize geçecek bir av değil. İhtiyar avı!”

Nesime bile bir müddet kitaplarını bırakarak onları dinledi. Sonra kendi yaptıracığı tuvalet hakkında fikir istedi.

Kızlar onunla eğlendiler. Yine mi taklit? Yine mi küçük terzi? Bâhire kahkahalarla güldü.

“Anlaşılan Nesime, tekkelerin işi iyi gitmiyor,” dedi.

Fakat Nesime kızdı:

“Senin külotu mu kopya edeyim?”

Doğrusu Bâhire'nin külotla çıkmaya hiç niyeti yoktu. Erkekleri taklit eder, aleyhlerinde söyler, onları kızdırır fakat eline fırsat düştükçe çılgın gibi flört ederdi. Bu da bir nevi intikam!

Nesime münakaşayı sevmezdi. Defterinin kenarına onun bunun anlattığı birkaç şekli kroki halinde çizdikten sonra tekrar kitaplarını açtı, tekmeden gelme bir âdetle sallana sallana okumaya başladı. Amerika'ya hazırlanıyordu.

İçlerinde yalnız Leman sessiz ve neşesizdi. Her vakit kahkahalarından durulmayan Leman'ın kederi, hepsini meraka düşürüyordu. Çünkü Leman artık mektebin en parlak talebelerinden biriydi. Derslerde aşağı olmakla beraber, günden güne açılıp serpilene güzelliği, dans ve tenisteki konumu ona mektebin gözdelelerinden biri olma şerefini vermişti. Daha ne isteyebilirdi?

Fakat o, bütün soruları, sıhhatinin zayıflığını ve geçmeyen bir baş ağrısını bahane ederek “şairler köşesi”ne çekiliyor ve kendi kendine düşünüyordu. Bu düşünceler o kadar derindi ki adeta Leman'a tangoda birinciliği kaybettirecek raddeyi buldu. Fakat derdini kimseye söylemiyordu.

Leman'ın derdi elbiseydi! Bunu nasıl öbürlerine söylesin? Herkes onu zengin biliyor. Babasının on parasız bir emekli miralay olduğu söylenir mi? Fakat maalesef hakikat bu! Babası kızına elbise bile yaptıramayan, zavallı bir adamdı.

Lakin, lakin elbise lazım... Hem de muhakkak görülmemiş, yepyeni ve iyi terzi elinden çıkma bir elbise lazım... Onsuz olmaz!

Bir haftadır buna çare arıyor. Kaç kere babasını yoklamasına ve annesinin gayretine rağmen babası avaz avaz bağırarakla yetindi:

“Hanım, hanım, beni harp zengini¹ mi zannettin? Ben emekli bir subayım! Anladın mı? Hesap bilmiyor musunuz a canım? Yoktan anlamıyor musunuz? Neyle, neyle yapayım? Evi bile rehin ettik. Nemiz kaldı? Kız, mektebi bitirmeden önce bizi bitirdi. Keşke vermeseydik! İşi uzatmayın, vallahi alırım! Mektepten alırım!”

Elbise yok, üste bir de tehdit! Annesi her zamanki gibi ağlıyor, sesini çıkaramadan iki arada eziliyordu.

1 I. Dünya Savaşı yıllarında çeşitli usulsüz yollarla zenginleşen fırsatçı kesim için yaygın olarak kullanılan tabir.

İşte mesele! Bunu nasıl halletmeli? Israr etmek lazım. Fakat ne kadar etse, nihayet, neticeyi şimdiden görüyor: Haftalarca süren ağlamalardan, insanı yoran, çirkinleştiren sinir krizlerinden sonra bir gün annesi sessizce, elinde ufak bir bohçayla çıkacak ve çarşığı dolaştıktan sonra babasından gizli, Leman'ın eline birkaç kirli banknot sıkıştırarak. Evden birkaç eşya, belki de annesinin çamaşırları eksilecek fakat buna rağmen o birkaç lira hiç işe yaramayacak...

Birkaç lira ile ne alınır? Hayganuş'un yeni tafta stil elbisesiyle mi, Laura'nın yüz liraya çıkan krepdöşin *drape*¹ elbisesiyle mi rekabet edecek? Hatta Nesime bile, yengesi Andrée'nin Avrupa'dan yeni getirdiği bir tuvaleti kopya ederek oldukça iyi bir şey yaptıracakmış! Onların hepsinden aşağı kalmak! Nihayet Miss Gölge'ye benzemek!

Leman'ın, Miss Gölge'nin silik, çekingen halini hatırlayınca, bütün kederine rağmen güleceği geldi. Ve adeta yüksek sesle onun taklidini yaptı: “Miss Tevfik, nasılsınız?” Güldü ve silkin-di. “Allah insanı ona benzetmesin!” dedi.

Bu Miss Gölge, kolejin yarattığı tuhaf bir tipti. Mektebin son sınıfındayken babası ölmüş, tahsiline devam edemeyeceğini anlayınca yalvarmış yakarmış ve mektebi parasız yatılı bitirmeyi başarmıştı. Diplomasını aldıktan sonra da yardımcı olarak mektepte kaldı.

Miss Ahmet bu himayeden o derece memnun ve minnettar oldu ki bundan sonra bütün gayesi bu himayeyi kaybetmemekten ibaret kaldı.

Zaten silik olan şahsiyetini kaybederek sesi duyulmaz, hareketleri fark edilmez, hocaların arzusundan başka düşüncesi, fikri olmaz, Ermenilere kadar herkese itaatkâr, koridorlarda hocaları bir adım geriden, tıpkı gölge gibi takip eden bir şekle girdi ve adı Miss Gölge oldu... Benzetmeyi bu derece mükemmel yapan sebeplerden biri de elbiselerinin daima renksiz oluşuydu. Şimdi Leman, onun gölge silikliğini hatırladıkça, “Ben de mi ona döneceğim?” diye içi isyanla doluyordu. Görüle görüle artık gözlerde solan o eski elbisesiyle herkesin arasına leke

1 (Fr. *crêpe de Chine drape*) Çin ipeğinden vücudu saran elbise. (E. E.)

gibi çıktığı anda, onun da Gölge seviyesine ineceği muhakkaktı. Buna nasıl razı olacak? Özellikle bu sefer, *Mr. Cox* bulunacak ve ona kendini beğendirmek lazım!

Sonra, sonra... Yalnız *Mr. Cox* da değil! Geçen kabul töreninde fark ettiği Amerikan deniz subayı da bulunacaktı. En fecisi de bu...

Bu deniz subayı tam *Leman*'ın tasavvur ettiği erkek ideali. *Desmoulins*'in etrafında koşuşan kızların bu subayı nasıl fark etmediklerine hayretle seviniyordu.

Fakat acaba o subay kendisini fark etmiş miydi? Herhalde Ne yapıp yapıp bu sefer onunla konuşmanın yolunu bulacaktı. Muhakkak! Fakat ah elbise, ah elbise!

Günler geçtikçe *Leman*'ın üzüntüsü artıyordu. Hafta başında eve dargın dönüyor, hatta kendisini mektebe görmeye gelen flörtü *Mr. Mıgırđıçyan*'ı bile başından savıyordu. Zaten bu güzel Amerikalıyı görelî, *Mıgırđıç*'in kıllı suratını, kısa ve şişman vücudunu tahammül edilemez derecede sıkıcı bulmaya başlamıştı.

Bu düşüncelerle *Leman*'ın rengi soluyor, hırçınlıktan yemek yemiyor, uyku uyumuyor, daima bir şikâyet halinde yaşıyordu. Onu merak eden annesi ağlıyor, babası ise bitip tükenmeyen bu meselelerden sinirlenerek ikisine de bağırıp çağırıyordu. Zaten tatsız olan hayatları bir cehennem halini aldı. Lakin ne olursa olsun, *Leman* bir elbise bulmayı kurmuştu...

Nereden? Onu şimdilik bilmiyor. Fakat yeni elbisesi olacak! Bu muhakkak! Ve subay kendisini beğenecek! O da muhakkak!

Bir zaman, ağabeyinden para istemeyi tasarladı. Fakat *Burhan*'ın parası *Claire*'de durur, *Claire* ise pinti şarapçı kızı, insana hiç para verir mi, diyordu.

Nadire var... Fakat o da delik cebe benzer, devamlı harcamaktan yanında para bulunmaz.

O halde... Acaba kimseden borç isteyemez mi? Borç! Fakat sonra bu borcu neyle ödeyecek? Gerçi ödeme ikinci mesele. Önce bulmalı! Bulduktan sonra elbette ödeme çaresi düşünülür. Borç! Borç! Kim verir? Aklına sırayla bütün tanıdıkları geldi. Hatta *Mıgırđıçyan* bile. Hepsinde bir mahzur vardı. *Mıgırđıçyan*'ın kendisini parasız bilmesini asla istemiyordu. Nihayet *Cemil*'i düşündü...

Bu fena bir fikir değil. Cemil muhakkak bir yerden bulup verecektir. Evet Cemil! Başka çare yok. Hemen karar vermeli ve acele kararı uygulamalı.

Fakat bunun için önce onu bulmalı. Halbuki bu da başlı başına bir mesele. şimdiye kadar Cemil'in kendisine ilgisini teşvik edecek hiçbir harekette bulunmadığı için nihayet çocuğu kaırtmıştı. Bununla birlikte h    bazı pazarları onu yol üstünde uzaktan görüyor ve bu tesadüflerin yalnız tesadüfe bağlı olmadığını da zan ve tahmin ediyordu... Fakat her seferinde Cemil, daha uzaktan Leman'ı görür görmez hemen yan sokaklardan birine sapıp kayboluyordu. Leman, bu kamalardan şimdiye kadar pek memnun olmuştu. Lakin Cemil'i görmek istediği bu günlerde, mahcubiyetin bu derecesine fena halde kızdı ve onunla görüşmek için bir çare aramaya başladı.

* * *

Nihayet, meşhur kabul törenine bir hafta kalmıştı. Leman'ın en sinirli d nemleriydi; adeta m samereye gitmekten ümidini keserek, Mr. Cox'u, Amerika seyahatini ve  stelik Amerikalı denizciyi de kaybetme korkusuyla ıldırdığı g nlerdeydi. Ada vapurundan çıkarken birdenbire iskele üstünde Cemil'le karşılaştı. Oh! Ne saadet!

Küçük Doktor bütün cesaretini toplayarak Leman'a doğruldu.

“Leman Hanım, Bebek'e mi?”

O, bunu derken sesi titriyordu. Leman, şuh bir tebessümle:

“Siz nereye?” dedi. “Bizim tarafaysa beraber gideriz, ne iyi olur.”

Cemil kulağına inanamadan, Leman'ın yanında yürümeye başladı. Tramvayda ikisi de aynı şeyi düşünüyor ve kararlaştırıyorlardı. Leman azimle, “Bu fırsatı kaırmamalıyım,” derken; Cemil de hayalindeki sevgiliyle yan yana oturma zevki içinde mest olmuş, “Aman bugün talihim üstümde, fırsatı kaırmamalıyım,” diyordu.

Tramvaydan inince, Cemil korkarak, biraz bahede¹ oturmayı rica etti. Mavi denizin, eteğine çarptığı bahçede karşı kar-

1 Bebek Bahçesi: Lale Devri'nin seçkin zümre mesirelerindenken, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra halka açılan belediye bahçelerinden biri. Bugünkü Bebek Parkı.

şıya oturdular. Leman sürekli bir çare, fikrini anlatacak bir yol arıyordu. Onun suskunluğundan büyük bir ümide düşen Cemil nihayet dayanamadı ve bütün cüretini toplayarak aşkını, hayranlığını söylemek için uzun ve muğlak bir nutka başladı.

Sözlerinden neredeyse hiçbir mana çıkmıyordu. Leman onu dinler gözüdürken hep elbisesini düşünüyor ve sürekli onun sözlerinden elbise bahsine kapı açacak bir geçiş arıyordu. Bu derdi o kadar derindi ki bir an geldi, dayanamayarak az kaldı, “Cemil Bey, işi uzatma! Her şeye razıyım! Bana hemen bu hafta Kalivrusi’den¹ bir elbise bulursan, hatta seninle nişanlanmaya bile razı olurum,” diyecekti.

Fakat Cemil’in talihsizliğinden yahut talihinden olacak, tam o esnada aklına son bir çare geldi. Ve bu çareyi düşününce, o derece sevindi, o derece ümide kapıldı ki bir zafer çılgılığıyla, “Buldum!” diye bağırmamak için kendini güç zapt ederek, karşındakini ve bütün dünyayı unutup hemen yerinden fırladı. Lüzumu kalmayınca varlığını da unuttuğu Cemil’in sözünü yarıda, kendisini de hayretler içinde bırakarak kanatlanmış gibi uzaklaştı.

On adım attıktan sonra, selam vermediğini hatırladı ve döndü: “Allahaısmarladık Cemil Bey! Söyledikleriniz imkânsız, ben Amerika’ya gidiyorum.”

Şaşkın şaşkın bakan Cemil, bu sözlerin ve bu muamelenin ne demek olduğunu anlamak için acele kahve parasını verip onun arkasından koşmak istedi. Fakat o daha bahçe kapısından çıkmadan, öbürü gözden kaybolmuştu bile.

1 Terzi Madam Kalivrusi: İstiklal Caddesi üzerinde dükkânı, Mısır Apartmanı’nda atölyesi bulunan, dönemin meşhur terzisi.

Canlar Alınıp Verilirken

Leman'ın o kadar heyecanla beklediği gün nihayet geldi. Leman memnundu, istediği elbiseyi bulmuştu! Ablasının çay tuvaletlerinden¹ birini eğreti almıştı.

Dersten sonra uzun özenlerle giyindi ve kabul törenine tahsis edilen *Marbıl Hol*'a² koştu. Son sınıf talebeleri Hayganuş'un tabiriyle "tapıstri"³ yapmak üzere duvar kenarına sıralanmışlardı. Hocalar ve tek tük gelmeye başlayan davetliler ortada konuşuyorlardı. Leman kendisine biraz bol gelen sırma işlemeli, yarım dekolte, siyah "krep jorjet"⁴ tuvaleti içinde, genç bir mektepli kızdan ziyade evli bir kadın kıyafetiyle içeri girince *Marbıl Hol*'daki bütün gözler ona çevrildi. Arkadaşlarının, gizli tebessümlerden, kaynaşan kahkahalara kadar bir sıra alaycı fısıltıları onu karşıladı. Leman beklediği etkiyi yapmıştı fakat ümit ettiği tarzda değil. Lakin genç kız bunları tahlil edecek halde değildi. Bir kere elbisesinin pek mükemmel olduğuna inandığı için aklına şüphe gelmedi. Sonra salonda davetlileri görür görmez Amerikalı deniz subayını gözleriyle aradı, göremeyince Hayganuş'la Nesime'nin arasına girdi. Ve gözlerini kapıya dikti. Beklemeye başladı.

Devamlı yeni gelenler oluyordu. *Hol* doldu, odalar doldu. Fakat deniz subayı yoktu.

1 Gece kıyafeti.

2 (İng. *marble hall*): Mermer tezyinatlı sofa. (E. E.)

3 (İng. *tapestry*): Duvar halısı. (E. E.)

4 (Fr. *crêpe georgette*): İnce ipekli kumaş. (E. E.)

Bu kargaşalıkta birini aramak kolay değildi. Leman da eli yakasında, ince boynundan omuzlarına düşen elbisesini düzeltmekle meşgul, gözleri kapıda, her dakika eğilip dikkatle gelenleri takip ediyordu.

Bir aralık kapının yanına geldi ve orada durdu. Önünden geçen tanıdık simalara dalgın bir tebessümle bakıyor, hatta Desmoulins'e bile avans yapmak,¹ muzip bir söz atmak aklına gelmiyordu.

Hayganuş'la Laura, her zaman olduğu gibi, durmadan mektep üstüne dedikodu yapıyor, hocaları ve davetlileri tenkit ediyorlardı. Leman bu çok tatlı konuları her vakitki gibi severek dinlemiyor, baştan savıyordu. Hayganuş seslendi:

“Hey Leman, *Miss Beaners*'a bak... Tuvaletini görüyor musun? Aman aman!.. Kırmızıyla mavi bir arada gider mi! Bak bak, Desmoulins'le dans ediyorlar. Desmoulins'e nasıl sarılmış...”

Mari acıdı.

“Zavallı Desmoulins, o kocakarılar sarılacağına bizimle dans etmeyi ne ister...”

Nesime dudaklarını büktü:

“Tamam!” dedi.

Hayganuş mektebin bütün dedikodusunu bilir ve sinsi bir tavırla daima gizliden gizliye söylerdi. Fakat alenen de hep mektep taraftarı gözükürdü. Çünkü mektep taraftarı gözükme menfaati gereği idi. Fakat tenkit etmek, memnun olmamak da tabiatıydı. Yine sordu:

“Haberiniz var mı? Desmoulins, hocalar binasında kalmayı istemiş fakat razı olmamışlar. Serbest kalmasına, gece istediği saatte dönmesine nasıl tahammül edebilirler?”

Nesime gözlerini kırıpıştırarak:

“Ah, *Miss Jones*'a bakın, tıpkı bir gravür!.. Ah, ne güzel, ne güzel!..” dedi.

Miss Jones açık mavi, *Marie Antoinette* yakalı bir elbise giymişti. Hakikaten güzeldi. Nesime'yi gülerek selamladı.

Birden kızlar birbirini dürttüler ve saklanarak, başlarını çevirerek gülüştüler.

1 (Fr. *avance*): Kur yapmak.

Musiki öğretmeni, beyaz organdiden¹ bir genç kız elbisesi içinde meydana çıktı... Esmer uzun yüzü, yeşil gözleri, elbisesinin beyazları içinde büsbütün sevimsiz ve renksiz duruyordu. Hayganuş merak etti:

“Acaba bu tuvaletle Serge’ye gözüktü mü?”

Serge genç bir Rus’tu, mektepte makinistti.

“Dün gece mehtapta Serge ile dağlara gezmeye çıkmışlar.”

Gülüşme biraz daha hızlandı:

“Evveli akşam tam onlar baş başa otururken Melek yataktan kalktı ve aşağı inip koridordan elektriklerini söndürdü... Aman ne gülüştük...”

Kızlar bir kere daha kaynaştılar. Hayganuş dudaklarını bükererek:

“Şu *Miss Gölge*’ye de bakın, tıpkı sıska kediler gibi duvarlara sürünerek, saklanacak yer arıyor. Sözde hoca; ne dans eder ne giyinir ne konuşur. Elinden ekmeğini almasınlar diye, mümkün olsa meydana çıkmayacak...”

Nesime sebebini pek anlamadan, Hayganuş’un bu zehirli hücumlarına kızardı. Bu sefer gene hiddetlendi fakat ona verecek cevap ararken gözü Leman’a ilişti. O, hâlâ dalgın bir tavırla kapıya bakarak hiçbirini dinlemeden, dinler gibi başını sallamakla yetiniyordu. Nesime bunun farkına vardı ve hiddetini ona çevirdi:

“Sana ne oluyor Leman?”

“Hiiiç!”

“Yok, bir şeyin var. Yoksa elbisenin kibrini mi güdüyorsun?”

Gülüştüler. Fakat birden musiki sustu, dans durdu, ses seda kesildi ve hepsi makineli gibi kapıya çevrildiler.

Mr. Cox, yanında Müdire, etrafında bir sürü kadın ve erkek öğretmen, birkaç davetli, *Marbil Hol*’a girdi. Doktor Pratts, en zarif tebessümleriyle ona bir şeyler anlatıyor ve geçecekleri yol üstünde iki tarafa dizili davetlilerden, hocalardan değeri olanları kendisine prezante ediyordu. *Mr. Cox* diş fırçası bıyıklı,² yusuvarlak, kırmızı suratlı bir adamcağızdı. İnatçı ve zor be-

1 Organdi: Kolalı, tülbent cinsinden bir kumaş. (E. E.)

2 Kesimi diş fırçasını andıran 19. yüzyıl sonunda Amerika’da ortaya çıkan bıyık stili.

ğenir olduğu gözüküyordu. Fakat herkes onu parlak ve sevimli buldu. Çünkü arkasında, masallardaki periler gibi, bir altın hale vardı. Ve elindeki altın asa ile dokunduğunu Amerika'ya göndererek dünyanın en bahtıyarı yapma kudretine sahipti...

Müdire'nin odasına girdiler, *Hol* yine karıştı ve danslar tekrar başladı. Leman hâlâ bekliyordu.

Neden sonra artık bütün ümidini kestiği bir anda onunla karşı karşıya geldi.

Nesime'nin ısrarıyla büfeye gidiyorlardı; o da elinde bir fincan çay, büfenin kapısında ayakta duruyordu. Kimse onunla meşgul değildi. Belki yeni gelmişti. Nazik bir selamla kapıdan çekilerek onlara yol verirken, Leman evvela sarardı, tutuldu, sonra, kendinden beklenmez bir cüretle, aşk cüretiyle hemen subaya doğru ilerledi. Elini uzattı:

“Galiba geçen kabul töreninde tanışmıştık. Nasılsınız, İstanbul'a alıştınız mı?” dedi.

Subayla tanışmamıştı. Fakat ani bir kararla, bu çareyi düşündü. Deniz subayı memnun ve şaşkın, önüne gelen bu fırsatı, büyük bir saadetle kabul etti.

Memleketlerinde sosyal mevkii olmayan birçok yabancı subay Türkiye'de elbiseleri sayesinde, kendi kolonilerine ve oradan da bizim sosyeteye kolaylıkla nüfuz edebiliyor ve az zamanda şımararak kendi meziyetleri hakkında, sonradan görmüşlerin zaafıyla pek büyük fikirler ediniyorlar. Fakat bu denizci, henüz pek yeni gelmişti. Daha mevki sahibi olmadığı gibi, Türk hanımlarıyla da içli dışlı olmamıştı. Onun için Leman'ın kendisine iltifat etmesini büyük bir nimet, memleketine dönüşte iftiharla anlatılacak bir mesele zannetti. Kendisinin okumadığı fakat ismini işittiği Aziyadeler, *Dezanşanteler*¹ hayalinde canlandı. Hatta Leman'ın çok süslü elbisesini bile Türk ihtişamının bir eseri zannetti. Esasen Leman güzeldi. Hemen flörte başladı. Leman'ın da bütün istediği bundan ibaretti. Ayrılırken Leman, subayı pazar günü evlerine davet etti.

1 Pierre Loti'nin (1850-1923) *Aziadé* ve *Les Désenchantées* (Mutsuz Kadınlar) romanlarında, Avrupa tesirinde kalmış fakat geleneksel Türk hayatından kopmadıkları için kendilerini sıkışmış hisseden ve şarkiyatçı zevkle tasvir edilen kadın karakterlere gönderme yapılıyor.

Memnun ve mutlu, kendi kendine tebessüm ederek arkadaşlarının yanına dönerken pazar günü babasını ne vesileyle kandırıp savacağını düşünüyordu. Annesini susturmak kolay. Fakat babasının avaz azarlamalarına artık tahammülü kalmamıştı. Ah, bir kere Amerika'ya gitse, serbest olsa!

İçeride Nesime'yi bulamadı. Terasta yalnız ve keyifsiz bir tavırla geziniyordu. Leman daha yanına yaklaşımadan, onda bir başkalık fark etti. Yarı mahcup yarı alaycı bir hali vardı. Her vakitki basit Nesime'nin bu yeni ahlak cephesi merakını uyandırdı. Fakat öbürü çok bekletmeden:

“Seni Cox’a prezante etmek için Doktor Pratts çok aradı ve bulamadı!” dedi.

Leman felaketin bütün boyutunu evvela anlamadı:

“Ya sen?..” dedi.

“Ben prezante oldum, ben meşgul değildim!”

“Aa!..”

Nesime hiç şüphesiz fena bir kız değildi fakat bedbahttı. Saadetten mahrum her insan gibi onun da hırçın ve iyi olmayan dakikaları vardı. Zaten annesiz büyüyen bu çocuğun, iyi kötü bütün huyları, hatta öne çıkma hırsı bile, bedbaht ve kimsesiz olduğu için zuhur eden bir teselli ihtiyacından, üşüyen kalbini avutma lüzumundan doğuyordu.

Sakin ve küçük saadetlere bir türlü razı olamayan ihtiraslı Nesime için güzel olmama üzüntüsü onu hayatında en çok harap eden bir dertti. Fakat kalbini gizli bir yara gibi kemiren bu güzellik hüsrânını kendi kendine bile itiraf edemezdi. Zaten seneler geçtikçe bu düşünce yavaş yavaş şeklini değiştirdi. Bir nevi gurur ve vakar halini aldı. Bütün mahrumiyetleri, kemale götüren parlak istikbali yaratacak alın yazısı sebepler halinde görmeye başladı.

Zeki olmamasına rağmen çalışkanlığı ve hafızasının kuvvetiyle, mektebin en iyi talebelerinden olmuştu. Fakat kimse onu kıskanmazdı. Uysaldı, yumuşaktı. Hoca, talebe, herkes onu ehemmiyetsizliği için severdi. Çoğu hafta mektepte verdiği konferansların ukalalığıyla alay için arkadaşları ona Misyoner Çırağı diye isim taktılar.

Misyoner Çırağı! J. C. Cemiyeti'nin güzel sekreterini tanıdıktan sonra hakikaten de Nesime, kendinde bu kabiliyeti hissetmeye başladı. Belki de irsi bir kabiliyet duyduğu için kalbinde, halka doğru yolu göstermeye bir heves uyandı. Kendisini tıpkı *Miss Jones* gibi, dünyadan alakasını kesmiş, insanları terbiyeye varlığını adanmış bir mürşit halinde hayal etmeye başladı.

Bu hülyaların dekoru, nedense Amerika oluyordu. Türkiye'de onu anlayacak bir muhit tasavvur edemiyor ve ancak Yeni Dünya'nın¹ aydın ve hür toprağını kendine uygun buluyordu.

Lakin orada ne yayacak? Tabii Hıristiyanlık değil! O halde?.. İnsanlık, evet insanlık yayacaktı!

İnsanlıktan maksat nedir? Orasını pek derinleştirmiyor. Zamanı gelince elbette gayesini düşünür. Hele bir kere Columbia Üniversitesi'ne gidebilsin, diplomasını alsın, konferansçı olsun, ötesi kolay! Ve hülyalar başlıyordu. Bazen dekor değişiyor, Amerika yerine Japonya oluyor: Sarı yüzlü binlerce insanın doldurduğu muazzam bir meydan; mini mini gülleri, cüce çamları, pembe çiçekli ufak kiraz ağaçlarıyla, harikulade bir park. Nesime, alkışlar içinde ve krizantem yağmuru altında, kürsüde söz söylüyor. Çünkü *Miss Jones* ona Japonya seyahatini anlatmıştı.

Bu hülyaların vecdi ve sarhoşluğu içinde, çilli cildini, kirpikleri az, mavi gözlerini unutmak güç değildi.

Fakat yine öyleyken bazen arkadaşlarının, hele Leman'ın etrafını alan flörtleri gördükçe kalbi, sevilmemiş, şımartılmamış, ehemmiyet verilmemiş insanların hırçınlığıyla sızlıyordu. O zamanlar içinden ani bir hiddet, deli ve gür bir isyan kaynarak taşardı.

İşte böyle bir isyan dakikasında Leman'a o darbeyi vurmuştu. Büfede Leman'ın, kendisini bırakarak subaya gitmesini ve öbürünün de hemen cazibesine kapılıp minnettarca, her şeyi unutarak onunla meşgul olmasını Nesime sessiz ve hırçın bir hayretle görmüştü. Bir müddet onları acı acı seyretti. Baktıkça içinden fena bir şey kabardı. Her geçtiği yerde gözleri çeken Leman'ın kuvveti haksız değil miydi? Orada lüzumsuz küçük bir şey gibi unutulmak onurunu fena halde sızlattı. Kalbinde acı ve

1 Amerika kıtası.

ağır bir yükü oradan çıkıp hiddetle yerine dönerken, Doktor Pratts'a rastladı. Müdire onu görür görmez vaadi aklına geldi.

“Nesime, Miss Tevfik'i al da benim odama gelin, sizi Mr. Cox'a prezante edeyim,” dedi.

Mr. Cox'a prezante edilmek, Amerika seyahatinin hemen hemen gerçekleşmesi demektir. Çünkü prezante edilmeleri için esasen meselenin görüşülmüş ve halledilmiş olması gerekiyordu.

O anda Nesime'nin zihninden birkaç fikir geçti. Evvela, Cox'a takdim edilme fırsatını kaçırmaya gelmezdi. Bu kadar entrikalar içinde bir daha ele geçmesi şüpheli bir ümitten hemen istifade etmek lazımdı. İkinci olarak, şimdi Leman'la birlikte içeri girseler, Mr. Cox da tıpkı o subay gibi ve herkes gibi Leman'ı görünce, kendisini ihmal edip unutmayacak mıydı? Leman'ın yanında çirkinliği büsbütün meydana çıkan Nesime'yi seçmeye imkân kalacak mıydı?

Halbuki Leman'ın her şeyi vardı: Ailesi, annesi, güzelliği... Ve aşkı... Bir de üstelik Nesime'ye zarar vererek Amerika'ya giderse... Ya kendisi?

Nesime, bu derece haksızlığa tahammül edemedi... Belki biraz düşünseydi, bu fikrinden vazgeçerdi. Fakat acele karar vermek mecburiyetiyle hemen Leman'ı arar gibi sağa sola bakındı, sonra yapayalnız, asi bir tavırla Müdire'nin odasına, Cox'un yanına girdi. Reveranstan sonra Müdire'ye yaklaştı.

“Leman'ı bulamadım. Demin bir deniz subayıyla geziyorlardı. Bahçeye çıkmış olacaklar,” dedi.

Müdire, talebelerin davetlilerle laubali olmalarını sevmezdi. Mektebin şeref ve ciddiyetine söz getirtmekten korkardı. Davetliler olmadığı zaman herkes istediğini yapmakta hürdü ama dışarıya karşı görüntüyü muhafaza şartıyla... Bunun için Doktor Partts, Nesime'nin raporunu iştince dudaklarını büktü ve Nesime'yi yalnız prezante etti. Leman'dan hiç bahis bile olmadı.

Leman'ın hiddeti ne olursa olsun, Nesime'nin o odadan çıkarken duyduğu azap yanında pek ehemmiyetsiz kalır. Daha sonra Leman'ı karşısında sapsarı yıkılmış görünce hemen teselliye çalışmıştı:

“Adam Leman, nasıl olsa sen yarın öbür gün evleneceksin.”

Bu söz üzerine Leman'ın hiddeti büsbütün arttı.

“Git de sen evlen! Babanın müritlerinden biri merhamet edip seni alır.”

Nesime’yi bundan daha feci bir surette incitmek mümkün olamazdı. Yine de başını gururla kaldırdı.

“Ben aydın bir kadın olacağım. Benim evlenmekle ve erkeklerle alakam yok. Evlenmekten ve eğlenmekten daha kutsal bir vazifem var, kadınları yükseltmek!” dedi.

Leman acı bir kahkahayla güldü:

“Miss Jones’la olduktan sonra dünyayı görmezsin, biliriz. Sonra eğer yükselmemiz sana kaldıysa... Vay halimize!”

Ve dargın, hiddetle uzaklaştı. Nesime’yi rahatsız eden azap, bu kavga üstüne muğlak bir şekil aldı.

* * *

Leman kendi menfaatine dokununca unutmayı ve affetmeyi bilmez derecede kinciydi. Ümidinin böyle mahvolması, onu hiddetten çıldırttı. Günlerce ağladı, hastalandı, sinirlendi; Nesime’ye yapmadığını bırakmadı... Fakat zaman geçtikçe, emelini kıran sebebini yine kendisinde teselliye buldu. Amerikalı subay, onun seyahatine mâni olduktan sonra hayal kırıklığını unutmasına da vesile oldu. Leman, tesadüfen karşısına çıkan bu adamı, Jack Peterson’ı ciddi bir surette sevmeye başlamıştı. Her gün Jack, onu mektebe görmeye geliyor, birlikte parkta dolaşıyorlardı.

Unutulan Mıgırdıç, hiddetten, Leman’ın aleyhinde türlü türlü ithamlar yaydı. Hocalar, talebeler bu flörtü öğrendiler. Lakin onlar için dış görünüş muhafaza edildikçe hiçbir şeyin ehemmiyeti yoktu. Leman ise bir şey görmeyecek derecede akı-şa kapılmıştı.

Bu Jack Peterson kimdi?

Hayret edilecek bir saflıkla, Leman hiçbir dakika, bu soruyu ciddi bir surette düşünmedi; hatta Jack’in kendi hayatına dair anlattıklarındaki mübalağa ve tezatları bile görmedi.

Jack bazı günler, babasının büyük çiftliklerinden, sonsuz meralarından; bazı günler şehirler kadar büyük fabrikalarından bahsettikçe ve türü, cinsi her gün değişen mekteplerini anlattıkça o daima aynı heyecanla dinliyor ve şüphe etmek aklından bile geçmiyordu. Ne olduğu meçhul, belki bu anlattığı korkunç fabrikalarda işçi, uçsuz bucaksız meralarda gündelikçi, mektep

gemilerinde¹ miço olan, belki de hiçbir şey olmayan bu gönüllü subay, onun için bütün hülyalardan yaratılmış, bütün emellerden meydana gelmiş, bulunmaz bir tek sevgiliydi. Çünkü uzun, zarif bir boyu, güzel, sarı bir başı ve sevimli gözleri vardı. Elçiliğe bağlı gemide subay olması ve onu mektepte tanınması, kendisine ayrı bir güven ve huzur veriyordu. Herhangi bir adam, elçilik yatında subay olur mu? Herhangi bir adam, mektebe davet edilir mi? diyordu. Halbuki bir yatta deniz subayı olmak hiç de mühim bir mesele değildir. Mektebe davete gelince, yabancılar kendi memleketlerinde birbirlerine karşı ne kadar zor beğenir olurlarsa olsunlar, gurbette karşılaştıkları hemşerilerine karşı tabiatıyla müsamahalıdırlar. Sonra, harbin henüz çılgınlıklarını duyduğumuz bir zamanda, subay üniformalarına karşı, kim taşırsa taşırsın, hürmet ve minnetten başka türlü bir kabul göstermek mümkün müydü?..

Lakin görüşmek ile sevmek arasında sonsuz bir fark vardır. Fakat Leman'ın bilmediği birçok şey arasında, bunu ayırt edememe cahilliği de vardı...

1 Romanın yazıldığı yıllarda deniz subayları, dört yıllık eğitimden sonra bir yıl da “mektep gemisi” denilen gemilerde eğitim alırdı.

Baal¹ Mabedi'nde

Leman için Amerika ümidinin sönmüş olduğunu bilmeyen Burhan, bütün bir ay düşündükten sonra, nihayet bir karar verebilmişti: Gidip Müdire Doktor Pratt'sı görecek ve kardeşinin gitmesine izin vermediğini söyleyecekti. Başka hal yolu yoktu! Leman'ı kurtarmak için onu biraz ağlatacak olsa da kati çarelere başvurmak lazımdı. Ve daha gitmeden, bu müracaatın neticelerini hesaba başladı: Leman'ı mektepten alacak ve Cemil'e varması için ısrar edecek! Şahsi hürriyete son derece taraftar olan Burhan, icabında baskı yapmayı bile hatırına getiriyordu.

Bu fikri Sami ve Andrée ile uzun uzun görüştüler. Nihayet, başka bir çare bulamadıkları için müştereken bu kararı kabul ettiler. Ve bir gün üçü birlikte Byzance College'a gittiler.

Tuhaf bir ihmalle ne Burhan ne de Sami on senedir kardeşlerinin gittiği mektebi görmüşlerdi. İhtimal ki son olaylar olmasaydı, gezmek hiç akıllarına da gelmeyecekti.

Ümitlerinin dışında acı neticeler verecek olan bu ziyaret, ikisi üstünde de çok derin bir tesir bıraktı.

Daha mektebi görmeden, mavi denizi seyreden çamlı yeşil yokuştan tırmanırken üçü de İstanbul'un haricinde, ayrı bir ülkeye girdiklerini anladılar. Şüphesiz bir kale köprüsünü temsil için yapılan meşhur Taş Köprü'ye geldikleri zaman, ayrı bir devlet hududunu aştıklarını hissetmemeye artık imkân yoktu.

Bütün İstanbul'un incelikten, ahenkten, asaletten, renk ve ayrıntı zenginliğinden oluşan şairane manzarası ortasında,

1 Çoktanrılı Yakındoğu topluluklarının çoğunda tapılan ilahların Eski Ahit'te geçen genel adı.

Marmara'nın mavi ipek sularından saçlı bir baş gibi yükselen adanın tepesinde Byzance College, büyüklüğe ve servete ibadet eden yeni görmüş bir memleketin zevkiyle yapılmış, kibirli ve muazzam binalarını, çevresini küçümseyen edasıyla yükseltiyordu.

Kestane ağaçlarının arasından, kızıl bir halı gibi yeri kaplayan kuru yaprakları çiğneyerek büyük mermer merdivenlere geldiler ve çıktılar. İstanbul'u dürbünüyle uzaktan, bulutlar arasından seyretmek isteyen Amerikalılık yuvasının önünde bir saniye durdular. Sonra, yukarıda şapelde¹ çalan orgun Hristiyan ahengi içinde, *Marbül Hol*'a girdiler.

Marmara'ya ve ufukta, beyaz köpüklerden oluşmuş gibi uzanan İstanbul'a insan arkasını çevirince, artık Türkiye'de bulunduğunu unutmamaya imkân yoktu, nitekim ziyaretçiler de boş yere burada Türkiye'yi arayacaklardı.

Mektebin bu kısmında, yukarıda çalınan orgun uğultulu sesinden başka hiçbir şey duyulmuyor. Duvarlarını kaplayan beyaz ve kurşuni mermerler renginde, soğuk ve ağır bir hava bu *Hol*'u sanki eziyordu... Çocukların sesi, gürültüsü, kahkahası, hep mermer duvarların soğuk kenarında bitiyordu.

Onları, bütün eşyası iki üç Amerikan sandalyesiyle, *Mr. Cox*'un duvara asılı bir resminden ibaret bir bekleme odasına aldılar. Müdire meşgulmüş. Bunu haber veren yardımcı *Mrs. Haçaturyan* kendilerine mektebi gezdirmeyi teklif etti. Memnuniyetle kabul ettiler.

Uzun taş merdivenlerden çıktılar, taş koridorlardan geçtiler. Büyük aydınlık dershanelere girdiler. *Mrs. Haçaturyan* tam bir *çiçeron*² tavrıyla, onlara mektebin taşını ve toprağını bile gösteriyordu.

“Taşları da Amerika'dan getirtmişler. Hepsini, hepsini... Zaten buranın hiçbir şeyini beğenmezler, hepsini Amerika'dan getirirler.”

Andrée duvarlarda ve dershanelerde asılı olan tabloları bakıyordu.

¹ Küçük kilise. (E. E.)

² (Fr. *cicérone*). Turist rehberi.

Bunlar, bütün dünyanın sanat şaheserlerini çocuklara öğretmek için seçilmiş fotoğraf ve litograflardı. *Apollon du Belvédère*'den¹ *Memnon Divin*'e,² New York'un Hürriyet Heykeli'ne kadar; Akropol'den,³ Capitole'den, Karnak⁴ mabetlerinden, Westminster Sarayı'na kadar, kuzeyin birçok Gotik derebeylik şatoları da dahil olmak üzere, küçük büyük en meşhur eserlerin bir tablosu vardı. Yalnız Türkiye'ye dair hiçbir şey yoktu...

Zaten burada büyük pencerelerden ışıkla birlikte içeri giren bol mavi havadan başka, Türk olarak ne vardı?.. Andrée gözle-riyle aradı, aradı, sonra pencereye yaklaştı: Uzakta batmak üzere olan güneşin önünde, pembe gökyüzü ile Marmara'nın sedef harelerle titreşen mavi suları arasında, uçmaya hazır, kanatlı ve hayali bir tablo gibi duran İstanbul'un cami ve minarelerden oluşan esîrî⁵ eflatun hattına baktı... Yegâne Türk tablosu, bu manzaraydı.

Daha sonra etnografya müzesine gittiler. Orada da Ermeni, Rum, Rus, Bulgar, Sırp, her yerin, her memleketin bir eseri olduğu halde, Türk olarak hiçbir şey yok... Daha doğrusu birkaç Türk hesap çevreleri,⁶ Antep havluları var, lakin onların da isimleri "Ermeni işi" olmuş. Türk etiketi altına alınacak bir şey bulamamışlar! Ne bir Türk seccadesi ne bir antika çini ne bir yaldızlı cilt ne bir Fatmacığın taze çiçeğe benzeyen oyası ne bir arşın⁷ bürümcük... Nasıl ki öbür taraflarda Selçukluların köprüleri, kasırları, Bursa'nın Yeşil'i,⁸ Edirne'nin Selimiye'si, İstanbul'un Süleymaniye'si unutulmuşsa burada da yine Türk inkâr edilmişti.

1 Belvedere Sarayı Apollon'u, MÖ 4. yüzyıla ait Antik Yunan heykelinin Roma İmparatoru Antonius döneminde yapılan replikası.

2 *İlyada* destanında adı geçen yarı tanrı Etiyopya Kralı.

3 Atina kentinin simgesi sayılan antik Athena Tapınağı.

4 Mısır'ın Luksor kentinde bulunan dünyanın en büyük tapınağı.

5 Esîr gibi latif, hafif, elle tutulmaz, uçucu, saydam. Esîr (eter, *aether*), eskiden evreni oluşturduğu varsayılan dört öğeden (toprak, su hava, ateş) daha da latif olan "beşinci element" (*quintessentia*).

6 Üstüne nakışlar basılmış, mendil, başörtüsü vb. olarak kullanılan dört köşe tülbent, yemeni.

7 Eskiden kullanılan, yaklaşık 68 santimetrelilik uzunluk ölçüsü.

8 Bursa'da bulunan Yeşil Cami ve külliyesi.

Andr e misafirperverliğini kabul ettikleri bir memlekete ha-
inlik eden bu zihniyet karşısında hayretler duyuyordu ve gö-
r mcesi gibi daha ne kadar kızın neden Türklüklerini hatırla-
madıklarını şimdi anlıyordu. Üçü de anlıyorlardı.

Burhan, meslek merakıyla sordu:

“Sizin mektebin bir de tıbbiye kısmı varmış, acaba onu da
gezmek mümkün mü Mrs. Haçaturyan?”

Ermeni kız, Amerikalıların servetini gösterme gururu ve kib-
ri içinde, sallana sallana önlerine düştü.

Teraslardan bahçeye indiler. Bina öbür taraftaydı. Bahçeye
 ıkınca akşamın geldiğini fark ettiler. Güneş batmıştı. Denizin
bakır rengi durgun suları üstüne siyah gölgeler salan adalar-
da fenerler parlamaya başlamıştı. Her bir parıltı uyandık a,
yansıması denizin üstüne uzun bir ışık damlası gibi yayılıyor-
du. Bulutlar al ve turuncu alevler gibi gökyüzünü kaplamıştı.
Sonbaharın çok güzel günlerinden biriydi. Bahçede kendileri-
ni çocukların arasında buldular. Akşamın pembe havası için-
de muhteşem renklere bürünen Marmara’nın parlak genişliğı
karşısında koşuşuyorlar... Yeşil ağıaçların altında,  am iğnelerini
 iğneyerek, bağıra bağıra oynuyorlar, g l ş yorlar. Bir kısmı ise
kol kola girmiş, geziniyorlar. Birkaçı filenin ötesinde, kelebek
gibi hafif atılımlarla, hafif toplarını raketleriyle fırlatıyorlar. Her
tarafı hayat, neşe ve kahkahayla doldurmuşlardı.

Burhan yumuşayan bir kalple, Leman’ı bu neşe zaferi içinde
aradı fakat göremedi. Bu sene talebesiz olan tıbbiye kısmının loş
ve sessiz koridorlarına girdiler. Yardımcı kadın, elektrik d ğme-
sini çevirdi. Fakat ışığa rağımen, kalabalık için yapılan bu labo-
ratuvarların, büyük taş salonların yalnızlıkta takındığı bir terk
edilmişlik hüznü vardı.

Burhan hemen aletlere yaklaştı, anlayan ve gıpta eden göz-
lerle, adeta ihtirasla onları birer birer seyrediyordu.

“Burada kim çalışıyor?” diye sordu.

“Bizim Doktor, Stanislas Vedov. Kansere çare arıyor.”

“Rus mu?”

“Hayır, Bulgar.”

“Bulgar?..”

“Mr. Desmoulins de yardımcısıdır.”

“Bulgar ve Fransız!..”

Kaç Türk doktorun böyle bir laboratuvarında çalışmakla bah-tiyar olacağını Burhan düşündü. Fakat ihtimali yok, Amerika-lıların dar Hristiyan kafalarında mümkün değil, Türklere yer olamıyor. Amerikan! Bulamazlarsa Ermeni, sevgili millet! O da olmazsa Rus, Bulgar, ne olursa olsun, tek Hristiyan olsun! Yal-nız Hristiyan. Daima Türk’ü inkâr etme sistemi. Memleketle-rine gelip her şeyinden istifade ettikten sonra, medeniyetini, ha-yattaki, tarihteki mevkiini, sanattaki varlığını inkâr etme usulü.

Arnavut olan kapıcısından ve ruhlarını, milliyetlerini emmek için aldıkları talebelerden başka, buraya ne Türk ne Türklük girebilirdi... Meğerki onlara cansız, hissiz bir alet olsun, Ameri-ka bebeği rolünü oynayacak, birer itaatkâr gölge olsun!.. *Miss Gölge* gibi... Hakikatte, “Buraya Türk giremez!” demek doğru değildi; Türk girer fakat Türk çıkamaz! Dante’nin, “Buraya gi-rerken bütün ümidi bırakınız,”¹ dediği gibi, buraya da girerken bütün Türklüğü bırakınız, demek lazımdı.

Burhan fen adamı olarak oraya dalarken Sami pencereye yaklaşmıştı. Çocukların birden dağılmalarına bakıyordu. An-laşılan içeri giriyorlar. Şimdi boşalan bahçede, elektrik fenerleri birer birer uyanan gözler gibi yandı ve uzayan sıralarıyla bahçe-nin geometrik yollarını muntazaman çizdi.

Andrée Sami’nin yanına geldi ve parmağıyla, karşılarında, ağaçların arkasında, bütün pencerelerinden ışıklar fışkıran mek-tebi gösterdi. Sonra bütün ihtişamıyla aydınlatılan muazzam ve zengin ülkenin etrafındaki karanlığı, daha aşağılarda, sönük ışıklarıyla silik duran yerli evlerini gösterdi: Adanın ortasında Byzance College tek başına, kibirli, ıslıl ıslıl ve hâkim duruyordu.

“Pervaneleri çeken fanus,” dedi.

Sami de fakir İstanbul’un en güzel bir tepesini çalan ve altın-larının aydınlığıyla göz kamaştırıcı bir fener gibi parlayan mek-tebe baktı. O da tasdik etti:

“Memleketimiz içinde ayrı bir devlet gibi, bizi tanımadan, bizim kanunlarımız haricinde, kendi hâkimiyetleriyle, kendi-lerine mahsus teşkilatla, muhitleriyle, medeniyetleriyle, hatta

1 Dante Alighieri, *İlahi Komedya*, “Cehennem” kitabından bir dize.

sokaklarıyla, ışıklandırmalarıyla apayrı, bize karışmadan yaşıyorlar. Ve böyle yaşayarak, memleketlerinin kudret ve nüfuzunu daha tesirli yapacaklarını hesap ediyorlar... Hakkın var, pervaneleri çeken fanus...”

“Çeken ve yakan...”

“Oturdıkları sandalyeden yattıkları yataklara, oturdukları binaların taşlarına, giydikleri elbiseye, yedikleri yemeğe, tatlıya ve meyveye kadar Amerika’dan getirterek, yaşadıkları Türkiye’ye on para vermiyorlar. Dilimizi öğrenmiyorlar, paralarına kıyamadıkları gibi, zamanlarını da bize vermeye kıyamazlar.”

Mrs. Haçaturyan, onların yavaş sesle konuşmalarını mektebi takdir için zannetti ve ağzını kulaklarına götüren bir tebessümle, “Beğendiniz değil mi?” dedi. Sonra kolundaki saate baktı: “Artık Müdire’yi görebilirsiniz. Şapelden çıkmıştır,” diye tekrar önlerine düştü.

Üçü de arkasından, yorgun ve sessiz yürüyorlardı. Sami hesapçı kafasıyla, Burhan âlim zihniyle, Andrée de kalbiyle, bu önlerinde yayılan kabiliyet ve kudret büyüklüğünden etkilenmişlerdi. Düşmanı umduklarından daha kuvvetli görme acısının yükü omuzlarına basıyordu.

Kardeşlerine hak vererek, Müdire’nin yanına girdiler. Doktor Pratts, birkaç öğretmenle birlikte, Amerika’dan gelen “keklerle, bisküvilerle ve jambonlarla çay içiyordu. Görüşmek için ayrı odaya girmeyi teklif etti. Fakat onlar, hocaların yanında da pekâlâ konuşabileceklerini söylediler. Ve iki kelimeyle meseleyi anlattılar. Kardeşlerinin Amerika’ya gitmesini istemiyorlardı.

Müdire, uzun bir müddet cevap vermedi. Çünkü hayreti sonsuzdu. Döndü ve hocalara baktı; bütün öğretmenler kaflesi de hayret içindeydi. Mektep kuruldu kurulalı, bedelsiz Amerika tahsilini reddeden ebeveyne ilk defa rastlıyorlardı. Kutsal vazifelerinde, şimdiden sonra karşılaşabilecekleri engelin bu ilk işaretiydi. Mr. Cox bunu nasıl karşılayacaktı? Hepsini telaş aldı... Mr. Cox, bir Protestanlık avı diye takdim edilen bu kızın böyle kaybolmasına darılmayacak mı? Gönderdiği parayı kesecek mi?

Hepsinin kalbi Hz. İsa’nın avını kaybetme hiddetiyle doldu. Nihayet Müdire biraz sakinleşti ve, “Esasen Leman için mesele mevzubahis değil. Fakat Nesime için söz verildi. Artık caymak

mümkün değil...” Ve birden ani bir fikirle, “İsterseniz onu çağıralım, kendisi size meseleyi anlatsın,” dedi.

Nesime gelinceye kadar onlara çay ve Amerikan kekleri ikram ettiler. Görünüşteki sakinliğe, tebessümlere rağmen, hepsinin alnının altında bir fırtına havası esiyordu. Burhan, Le-man’ın meseleden sıyrıldığına çok memnun oldu. Sami, aksine çok hiddetliydi. Mesele ümit etmediği bir şekle girmişti. Yalnız Andrée, lakayt bir merakla hepsini teker teker süzüyordu.

Nesime bembeyaz bir renkle geldi. Hocaları ve Müdire hemen etrafını aldılar. Müdire, onu korkutmamak için yumuşak olmak isteyen bir sesle:

“Miss Âmir, sen bizden rica ettin, Mr. Cox’a prezante olup Amerika’ya gitmek için yalvardın, biz de kabul ettik, taahhüt altına girdik fakat şimdi... Ailenizin razı olmadığını duyduk. Bilgi verin lütfen.”

Nesime, korkudan ve hiddetten dudakları titreyerek kardeşine bakıyordu.

Kendinden ne istiyorlar? Hâlâ ne istiyorlar? Bu kadar bedbaht olması yetmedi mi? Son ümidini de mi elinden almaya geldiler?

Birden isyan etti...

“Ağabey, ağabey, beni bedbaht etmekten ne zevk alıyorsun? Ne hakla, ne hakla elimden bu son ümidimi de çalacaksın?.. Sen mesutsun, rahatsın, hayatını istediğin gibi yaşıyorsun; bırak beni, benimle uğraşma!..”

Misyonerler kafilesi, sık nefesleriyle, dikkatli bakışlarıyla kızın mücadelesini takip ediyorlardı. “Sebat, sebat!..” der gibi, göğüsleri inip çıkıyor.. Dayanacak mı, diye gözleri meraktan büyüyor.. Birden kız, ağlar sesini kesti. Başını kaldırdı ve sakince Müdire’ye döndü:

“Bana ağabeyim karışamaz. Babam karışır, babam da Amerika’ya gitmeme razıdır,” dedi.

Sami’nin rengi kıpkırmızı oldu, artık kardeşine bakmıyor. Kardeşi... Kardeşi kalmış mıydı?

Oh! O dakika öğretmenlerin ve Müdire’nin yüzlerinde parlayan derin rahatlama... Hepsi birden uzun bir nefesle sandalyelerine yaslandılar.. Amerika galip gelmişti.

Başka hiçbir kelime söylenmedi.

Nesime ne hocalara ne de öbürlerine bakarak, sakın olmaya çalışan bir tavırla kapıya doğruldu. Oraya kadar gayret edebildi fakat kapıdan çıkarken zayıf omuzlarının hıçkırıktan inip çıktığını Andrée gördü ve yüreği sızladı... Bu sızı ona kadim tarihin esrarlı bir sayfasını hatırlattı: Eski Kartaca’da, tanrıları Kutsal Baal’e kurban adayan rahipler gözünün önüne geldi. Baal’in lütuflarını elde etmek için tanrının ayakları dibinde yanan kutsal ocağa diri çocuklar atan meymenetsiz sürü gibi, bunlar da Türk çocuklarını Protestanlık ilahına feda ediyorlardı...

Memnuniyetten burun delikleri titreyen misyonerlere baktıkça Andrée silkinerek, “Baal’in hunhar imanlı rahipleri de kutsal ocakta yanan çocukların feryadını, ibadet galeyanlarıyla dinlerken şüphesiz böyle haz içinde titremişlerdir,” diyordu,

Ayağa kalktılar. Sami:

“Babama söylerim; size mektup yazacaktır,” dedi.

Müdire ayakta durdu ve Sami’ye bakarak:

“Beyefendi,” dedi, “size bir fikir vermeme müsaade eder misiniz? Nesime en iyi talebelerimizden biridir. Gelin onun istikbalini kırmayın. Bırakınız tahsilini bitirsin.”

Sami:

“Bitirince ne olabileceğini, ne yapacağını düşünüyorsunuz?” diye sordu.

“Hoca olur.”

“Nerede?”

“Burada yahut nerede isterse... Sonra gazeteci olur!..”

“Nerede?”

“Burada...”

“Hangi Türkçeyle? Sizde öğrendiği Türkçe yeterli olmaz...”

“Kâtibe olur.”

“Kime? Ve yine nerede?”

İki taraf da birbirinden memnuniyetsiz ayrıldılar.

Şimdi ince bir ayın gümüş ışığı altında, mavi yaldızlarla titreyen denizi seyrederek yeşil yokuştan aşağı inerlerken, üçü de haklı oldukları halde mağlup olma elemiyle kırık ve adeta mahcuptular. Mektebi, sandıklarından çok daha kuvvetli ve zararlı bulmuşlardı...

Onlar ilerledikçe elektrik fenerlerinin düzenli aralıklarla takip ederek kısımlara ayırdığı yokuş, sanki önlerinde uzuyor, uzuyor ve onları kuşatıp boğacak derecede daralıyordu...

Vapurda güverteye oturdukları zaman Burhan, ümitsiz bir hasta karşısında takındığı tavrı almıştı. Çatık kaşlarında acizlik ve elem, gözlerinde de derin bir ümitsizlik vardı. Andrée elini alnına götürdü, sonra denize baktı ve uzun uzun nefes aldı...

“Rüyada mıydık?.. Allah’ım ne kâbus!” dedi.

Sami cevap vermedi... Hâlâ oraya bakıyordu. Mavi yaldızlı denizin ortasında, karanlık tepede muazzam bir fanus gibi bütün pencerelerinden kızıl ışıklar fışkıran kolej korkunç, esrarlı ve alaylı bir bakışla, sanki hâlâ onları takip ediyordu...

Bir Yolun Sonu...

Amerika galip geldi ve hocaların kalpleri İsa'ya minnet ahengiyle doldu.

Gerçi mektebi ziyaret ettikleri akşam Sami hemen babasını görmüş ve Nesime'yle görüşmesine vakit bırakmadan istediği mektubu yazdırmıştı. Âmir Çelebi, kızının Mr. Cox hesabına Amerika'da okumasını engelledi... Görünüşte Amerikan koleji mağlup oldu. Fakat tesirleri ve gayeleri mağlup edilemedi. Çünkü bu haberi alır almaz, hiddetten kendini kaybeden Nesime, sımsıkı kasılan dişlerini açmadan, doğru Miss Jones'a gitti. Ve J. C.'a bir kontratla kendini bağladı. Amerika, seçtiği avını kolay kolay bırakmazdı.

Ondan sonra görünürde bir sessizlik devresi başladı. Bir şeyden haberdar olmayan Sami, vazifesini yapmış olma rahatlığıyla kardeşini artık kendi haline bıraktı ve zaten biraz sonra da işi için Anadolu'ya gitti.

Mektepte hayat, tıpkı eskisi gibi devam ediyordu. Kış geleli, kestane ağaçlarının soğuk rüzgârlardan titreşen çıplak dalları arasından deniz daha parlak, daha taze ve daha mavi gözükiyordu.

İlk soğukla, talebeler bahçeyi bırakıp teneffüs odalarına girdiler. Salon oyunlarının ve dansın mevsimi başladı. Mektepte değişen bundan ibaretti.

Yoksa dedikodular, kızların baş başa verip hocaları gözetlemeleri hep devam ediyor: Talebelerin kâh birbirleriyle kâh genç hocalarla aralarında birden yanıp tutuşan ve yine birden sönen, aşka benzer arkadaşlıklar hep eskisi gibi doğuyor ve ölüyordu. Erkek hocalara yanık bakışlarla bakmak, genç Leasher'e ihtiyar

karısını unutturacak tedbirler aramak, yine en mühim meseleydi. Desmoulins'in sofrası her vakitten daha fazla doluyor; Bulgar tablosunun köylü kadınları, masayı paylaşamayan son sınıf talebelerine sessiz ve ebedi tebessümleriyle gülüyorlardı.

Hatta musiki öğretmenleriyle elektrikçinin aşkları da artık aleni bir surette devam ediyor. Çam altları soğuktan gezilemez bir hale geleli, biri org çalma, öbürü de elektrikleri tamir etme bahanesiyle şapelde buluşuyorlar fakat muzip kızların gelip gitmelerinden bir türlü rahat edemiyorlardı.

Hocalar gayeden başka her şeye lakayt, Amerikalılık çarkının iyi işlemesine yüksekten nezaret ediyorlardı... Nitekim çarklar da çok iyi işliyor ve gaye artık yolunu tutmuş yürüyordu. Marmara'nın ortasında Kolej, İstanbul'un zarafetiyle eğlenen korkunç bir değirmen gibi, sürekli dönüyor, içine düşme felaketine uğrayan Türk kızlarını alıp terbiye çarkları arasında evire çevire Türklükten sıyrılıyor, biraz Amerika rengine, biraz kozmopolit şekle sokuyor ve memleket için ölmüş, hayat için zararlı, kendileri için bedbaht birer mahluk yaparak ortaya fırlatıyordu...

Her şey yolundaydı...

Bu değişmeyen muhit içinde Nesime, tıpkı eskisi gibi çalışıyor, eskisi gibi yaşıyordu. Görünüşte hiçbir değişiklik yok... Sakindi fakat biraz dikkatle gözlerine bakan insan, bu sakinliğin, tıpkı etrafı altüst edecek fırtınaları, acı boraları hazırlayan durgun havalar gibi elektrikle dolu, şaşkın bir durgunluğa çok benzediğini fark ederdi.

Halbuki ruhunda değişmiş ne vardı? Hiç!.. On senedir adım adım devam eden bir değişikliğin son merhaleleri gelmişti... Tıpkı yavaş yavaş bir zehirlenmenin nihayet bir gün belirli bir vakitte had safhasına gelerek neticeyi meydana çıkarması gibi, onun için de on senedir takip ettiği yol, işte şimdi kesin bir hesapla karşısına son merhaleyi çıkarıyordu.

Belki son bir çırpınıyla biraz ıstırap duyacak... On senedir her gün biraz daha üzülen, biraz daha gerilen ve incelen aile bağlarının son lifi koparken, kalbi şüphesiz biraz sızlayacak. Hayatının bu dönemeç yerinde, dünyaya atılacağı esnada, bu kadar zamandır ezip çiğnediği milliyeti, son bir tecrübe için karşısına çıkacak. Ve seçmesini bir kere daha teklif edecek... Fakat

ondan sonra, artık elini çekip arkasını çevirerek, yerini kadere bırakacak. Lakin bunlar hep beyhude olacak... Bu son ıstıraba rağmen, on senedir her gün damla damla kalbini işgal eden yabancı terbiyenin taçlanma zamanı artık gelmişti. Ve onun için Nesime, mümkün değil, kardeşinin kendisine gösterdiği yola girememişti. On sene önce olsaydı, kalbini kemiren şefkat ihtiyacını, evinde, işinde, çocuklarında bulacaktı. Fakat mektebin doğal olmayan havası içinde bunlar, cazibesini kaybeden şeylerdi.

İstikbalini, bir kere muhitinin sınırları haricine atmıştı. Artık gidip onu attığı yerde aramaktan başka çare yoktu...

İstikbali... Ne şekilde olacak?.. Yabancı tesirler onu burada yaşatmamaya yeterli geldi... Fakat ötede alışmaya, yaşamaya ve uyum sağlamaya muktedir yapabilecek mi? Yoksa... Yoksa... Ne orada ne burada, hiçbir yerde rahat edemeyen bir serseri mi kalacak?

Ve Nesime, bir türlü rahat edemiyordu. Kendi kendisine destek için, “Columbia’yı bitirdikten ve beş sene de Hristiyan Cemiyeti’ne çalıştıktan sonra, yine buraya dönmek mümkün. O zaman da Türkçemi ilerleterek, erkeklere minnet etmeden yaşarım, hepsine üstün gelirim ve intikam alırım,” diyordu. Hangi sahada üstün gelecek, intikam alacak?.. Bütün bunlar, sisli ümitlerdi... Sonra içinden bir ses, “Mesut olursan, hayatını kazanırsan, dönmeye ne lüzum var?” diye ilave ediyordu... Mesut olursan... Ve saadeti aramak için Nesime, çok acı bir yola saptı.

Ailesinin yeniden bir zorluk çıkarmasından korktuğu için bu son kararını herkesten gizlemişti. Tekdiri hak eden bir sırrı olan bütün insanlar gibi, rahatsız ve azaplı bir hayat yaşamaya başladı. Dürüst hareket etmediğini hissederek, mümkün olduğu kadar gizleniyor, evine az çıkıyor, hatta eskisi gibi arkadaşlarının ortasında, elinde bir kitap, sallana sallana bir taraftan dersini ezberleyerek, öbür taraftan damdan düşer gibi sorularla kızları güldürdüğü bile oluyordu.

Tekkeye döndüğü akşamlar, bacıların eskiden pek tabii bulunduğu müşfik tavırları karşısında, şimdi dolan gözlerini yere indiriyor, babasının düzenli bir ibadetle incelen, kibarlaşan tevekül içindeki yüzüne baktıkça tuhaf bir rahatsızlık duyuyordu... Bahçeye çıkınca, mavi denize karşı, siyah mumlar gibi dimdik

duran matemli servilerin altındaki aile mezarlığına bir türlü yanaşamıyordu. Küçüklüğünde annesinin mezarı dibine saklanır ve sütuna başını dayayarak af diler, uslanmayı vaat ederdi. Büyüdükçe bu âdeti unutmuştu. Şimdi yine o ihtiyacı duymaya başladı. Fakat aynı zamanda sebebini anlamadığı bir tesirle, annesinin mezarından kaçıyordu...

Bazen ailesine olan bağlılığı birden coşuyor ve büyük bir fedakârlık gibi, “Gitmesem mi acaba?” diye düşünüyordu. Fakat sonra herhangi bir sebeple tekrar öbür gözleri açılır ve her tarafı Amerika boyasıyla görmeye başlardı. O zaman tekke gözünde küçülür, manasını kaybeder, sıkıcı bir hapishaneye dönerdi. Ailesi medeniyetsiz bir şekle girer, bacıların, dervişlerin muhabbetleri bayağı bir laubalilik olur, ibadetleri bile nihayet tangoyu taklit eden bir nevi dans halini alırdı. O esnada biri kendisine, “Nesime bir kahve söyle!” dese, hemen isyan eder, muhabbet kararlarını unutur ve, “Ben burada böyle kadınlığıma layık olmayan işleri yaparak çürüyecek miyim? Gider Amerika’da nur alır, nur saçarım,” diye eski fikirlerine dönerdi. Sonra birdenbire babasının omzuna başını dayayarak ağlar ve sebebini sormalarından korkarak koşar saklanırdı.

Ve gitgide, kendini bir kahraman görmeye başladı. Kendi kendini kahraman görmesi kolej tesirinin artık son merhalesini gösteriyordu...

Bu tesirin, on senelik emekten sonra, nihayet “alacağını” istemek için karşısına dikildiği diğer bir “kahraman” da Leman’dı. Tıpkı Nesime’nin kederli gözlerinde olduğu gibi, Leman’ın da zaferle dolu ela gözlerinde, aynı yabancı düşüncenin uzaklaştıran hummalı ışığı parlıyordu.

Leman için, aldığı terbiyenin mantıklı neticesi, Jack Peterson’ın aşkı oldu.

Jack’in aşkı, bir Türk kızının memleketini parçalayanlardan bir subaya olan günahkâr aşkı, acaba gerçekten samimi ve ciddi miydi? Hiç olmazsa, önüne geçilmez bir ihtiras mazeretine sahip miydi?

Hakikatte Leman için bu aşk, her şeyden evvel, onu bütün hayatının gayesine, istikbal emellerine götürecek bir yoldu, bir zaferdi. Bu kadar zamandır hayran olduğu Amerika’nın bir fer-

di tarafından sevilme ve belki onunla evlenerek Amerika'ya gitmek! O, bundan daha büyük talih tasavvur edemiyordu. Kim bilir, belki de New York'ta Beşinci Avenue'de,¹ romanlarda okuduğu gibi şaşaalı bir hayat yaşayacak... Peterson, kendisine zengin fabrikatör babasından bahsetmiyor muydu?

Bu hülyalarla o kadar mesut, o kadar kendinden geçmişti ki artık kendini İstanbul'da yabancı görmeye başladı. Türk kızlarıyla görüşmez oldu; İngilizceden başka dil konuşmadı. Jack'in aşkı onu yuttu. O derece ki bir gün bu dalgınlıkla mektepte az kaldı bir skandal çıkarıyordu.

Bir çarşamba, "Forum" için toplandıkları şapelde, Müdire Hanım iki dakikalık hazırlıksız bir nutuk için Leman'ı kaldırdı ve soru olarak da kesik saçlar hakkındaki fikrini sordu.

Leman'ın saçları uzun, yumuşak ve hafif kıvrımlıydı. Jack, onun saçlarını pek severdi ve modaya uyarak kesmemesini kendisinden defalarca rica etmişti. Doktor Pratts'ın bu sorusu karşısında, aklında fikrinde aşkından başka bir şey olmayan Leman, sakince Jack'in sözlerini tekrarlamıştı:

"Kadının en güzel, en büyüleyici cazibesi saçındadır; onu kesmekle kadınlığının güzel bir kısmını imha etmiş olur..." dedi.

Talebeler, hayret içinde donakaldılar... Mektebin ruhuna, fikrine bundan büyük bir darbe ve gaf olamazdı. Müdire, talebelerin saçlarını bükmelerine, kıvrımlarına, ne isterlerse yapmalarına, hatta kapıda bekleyen yabancı subaylarla gezmeye gitmelerine ve Desmoulins'i baştan çıkarmalarına bile razı olurdu. Fakat bu söze tahammül edemezdi. Kadının saçı mektepte methedilsin! Fakat bu, kadını küçültmekti, aşk esiri yapmaktı! Aman yarabbi! Miss Gölge bile şaşırdı ve uyuyan gözlerini açtı.

Müdire hiddetle ayağa kalktı.

"Miss Tevfik, teessüf ederim. Mektepte otuz senedir duymadığım bir sözü bana işittirdiniz!"

Leman evvela mücadele etmek istedi.

"Fikrim buysa, riyakâr bir cevap mı vereyim?"

Yıldırımlar saçan bakışlar onu susturdu.

"Fikrinizi değiştiriniz!" Oradan Hayganuş'a dönerek, "Miss İnekçiyan, siz söyleyiniz," dedi.

1 New York'ta Central Park'a bakan meşhur Beşinci Cadde.

Hayganuş uzun şempanze kollarını sallayarak sahneye çıktı ve, “Kadın, kadın olmak için saça mı muhtaçtır? Saçı zekâsı ve ilmidir; vazifesi insan olmak, erkeğe üstün olmaktır!” diye bir nutuk verdi ve alkışlar arasında sahneden indi.

Leman mücadeleyle gafını tamir edemeyeceğini anlayınca ağlamaya başladı. Müdire yumuşadı, zaten zil çalmıştı. Arkadaşları etrafını aldılar ve onu teselli ederek dışarı yemeğe götürdüler.

Leman’ın aşkı, Peterson’ın da işine geliyordu. Genç kızın gözünde bütün hayallerden, bütün emellerden yaratılan bu sevgili Peterson, çok mütevazı bir çiftçi ailesinin altı çocuğundan biriydi. Aile kökeninin küçüklüğünü hayalinin genişliğiyle saklamaya çalışır, kabiliyetleri başından ziyade kaslarında toplanmış; tahsili zekâsı gibi sınırlı, basit bir gençti.

Zengin zannettiği bir miralay kıızıyla evlenmek, gururunu çok okşayan bir emel oldu. Sonra güzel bir tuhafıktı. Türkiye’den dönerken bir kız götürmeyi, adeta bir savaş ganimeti kazanmak, hatta bir Türk şehri fethetmek gibi, şöhretine faydalı görüyordu. Ve bunun için kıza zengin bir mirasyedi şeklinde gözükme hevesine düştü. “Hayat için mücadele” konusunda, “Kaybeden cebinden öder. Leman da aldanmasın!” diyordu. Kim bilir, belki de Leman’ı sevdi, teraziye bu da ağırlık verdi. Herhalde ikisinin de menfaatine geldiği için yarınsız bir flört diye başlayan bu ilişki nihayet evlilik kararına kadar yaklaştı.

Leman ailesine hiçbir şeyden bahsetmedi. Zorlukların o taraftan geleceğini biliyordu. Fakat her şeye kafa tutmaya azmetmişti. O da kendini bir kahraman görüyordu. Hepsi, o mekteptekilerin hepsi, ayrı ayrı emellerle, ayrı ayrı yollar-
dan fakat tek bir tesirle, aynı neticeye geliyorlardı. Biri gafil bir neşeyle, diğeri korkak bir tereddütle fakat hepsi gururla, memleketlerini, ailelerini terk etmeye, onlara hainlik etmeye hazırlanıyorlardı. Ailelerine ve Türk toplumuna karşı nankör ve hain olacaklardı...

Hayatın, bir gün olup elbet şiddetle başlarına indireceği bu günahın, belki onlar asıl sorumlusu değillerdi fakat her halükârda kurbanı olacaklardı. Tabii hayattan koptukları için dünya üstünde bir enkaz parçası gibi sürüneceklerdi.

Öbürleri

Nesime ile Leman, daha az tecrübesiz olsalardı, yengelerine ve hatta ağabeylerine bakarak, yanlış yola saptıklarını anlardı.

Çünkü Burhan'ın evindeki azap ve elem havası artık saklanamaz bir raddeyi bulmuştu. Claire'i, yalnız bu derece yüzeysel olması ümitsizliğe düşmekten kurtarmıştı. Yine öyleyken, elem günleri ne kadar çoktu... Mesela çocuklarının Türk mektebine gitmeleri, onu kalbinden yaralayan bir ıstıraptı. Bir türlü bu hezimetini unutamıyor, kavgasını bitiremediği gibi, her önüne gelen Levanten ahabına da anlatmaktan kendini alamıyordu. Bütün İstanbul'un öğrendiği bu mesele, Claire'i bu derece kederlendirdiği halde, Burhan'ı da memnun edememişti: Mektep, oğlanların bu düzelmeyen dillerinden, yola girmeyen Fransız zihniyetlerinden devamlı şikâyet ettikçe babaları da artık ıstıraptan dayanamaz bir hale gelmişti... Claire bile bunu fark ediyordu. Halbuki karısının kendisi için kutsal olması gereken bir devirdeydiler. Claire beşinci defa anne olmaya hazırlanıyordu. Burhan çocuklarına duyduğu sonsuz şefkate rağmen, bundan memnun olmamıştı. Artık bu çocuğu, öbürleri gibi ümit ve sevgiyle değil, korku ve çekinceyle bekliyordu.

Fakat kalbini delen elem ve keder ne olursa olsun, onları karısından ebediyen saklamaya kendini mecbur görüyordu.

Bazen günlerce devam eden hummalı bir azap devresinden sonra Burhan birden, ihmal ve öfkesini düzeltmek ister gibi, karısına fazla bir alaka ve sevgi gösteriyor, en küçük arzularını yerine getirmeyi vazife biliyordu.

Bu esnada İstanbul'a bir Fransız kumpanyası geldi. Çocuk gibi sevinen Claire'i memnun etmek için Burhan hemen her akşam onu tiyatroya götürdü.

Fakat bu tiyatro partileri de ayrıca başlı başına birer felaket oldular.

Claire seyredecekleri piyesten ziyade, tiyatroya gitmekten, Fransızca'yı dinlemekten, belki memleketini hatırlamaktan fakat asıl, giydiği renkli ve gösterişli elbiseleri göstermekten zevk alırdı.

Burhan bunların hepsine tahammül etmeye ve memnun görünmeye razıydı. Fakat mesele bununla bitmiyordu ki... Claire kendini göstermekten ne kadar memnun oluyorsa, kocasının sevimli, miyop gözleriyle etrafını seyretmesine o derece sinirleniyordu. Hastalığı dolayısıyla artan bir hırçınlıkla, Burhan'ın tiyatrodaki Türk hanımlarını beğendiğini sanır ve hemen etrafı, oradaki insanları unutarak, sesini kısmaya lüzum görmeden, kıskançlık kavgasına girişirdi.

“Öyle ya, gözün, aklın fikrin hep Türk hanımlarında. Kendi cinsinden kadınlarda. Onların cazibesi başka!”

Sonunda zavallı Burhan, tiyatroya elinde bir gazeteyle gitmeye ve bütün oyun esnasında okuyor gözükmeye başladı.

Claire belki kalben huzur buldu. Fakat dışarıdan yine memnun gözükmeydi. Bu sefer de kocasını tiyatrodan anlamamakla suçladı, onunla alay etti. Bir türlü sakin duramıyordu. Çünkü durmasına ihtimal yoktu. Onun da kalbi rahat değildi. Kendisinden ayrı bir ırktan olan kocasıyla kendisini ahenk içinde hissetmiyordu.

* * *

Andrée'nin hayatı büsbütün acı bir örnekti. Oradaki trajedi dış sebeplerden doğmuyor, yalnız gurbetin yarattığı ıstırap ve işkencelerden oluşuyordu. Bakınca şekli ve ismi kuruntuya benziyordu fakat için için insanın kalbini kemiren ve nihayet hayattan koparan acı bir hastalıktı: Daüssıla.¹

Zavallı Leh kızı şiirini, güzelliğini sevdiği halde, bütün anlama gayretine rağmen hâlâ alışamadığı İstanbul'da, dünya üstünde bir mucize gibi duran Boğaziçi'nde, buzlu steplerin has-

1 Sıla özlemi, vatan hasreti.

retiyle yanıp tutuşuyordu. Şimdiye kadar yaşadığı hayatın ve asırlardan beri kanında yerleşen soyuna ait göreneğin tesirinden bir türlü kurtulamıyordu. Ailesi, çevresi ve yeteneği dolayısıyla sanat ortamında geliştiği için Avrupa sanatının buradaki eksikliğinden de pek şikâyetçiydi. Bomboş kalan ruhuna elem ve ıstıraptan başka dolduracak bir şey bulamıyordu.

Sami Anadolu'ya, bir köprü inşasına gideli Andrée, kendi tabiriyle, desteksiz kalmış bir bitki gibi büsbütün devrilmişti...

Bazen günlerce yatakta yatar ve bir sevgili hasreti çeker gibi, bıraktığı Avrupa merkezlerinin sanat şaşaasını düşünür; bir zaman reddettiği için artık kendisini manen tanımayan çevresini düşünür ve bu hatıraların kalbinde uyandırdığı sızıyı bile seve rek ağlardı.

Sık sık onu arayan Burhan, ne zaman gitse genç kadını yumuşak bir kanepeye uzanmış, önünde mangal, parmaklarında bir sigara, dumanları seyre dalmış bulurdu.

Bir gün Burhan sordu:

“Andrée, sigaranın dumanında bu derece meraklı neler seyre diyorsunuz? Size dünyayı unutturacak derecede mühim neler var?”

Cevap beklediğinden çok daha acı çıktı ve belki de Burhan sorduğuna pişman oldu. Andrée, gördüğü rüyayı dikkatle anlatmak için gözlerini kapayıp, için için seyrettiklerini ağır ağır söylüyordu:

“Ne mi seyre diyorum, Doktor? Ah, bilemezsiniz neler neler... Kâh çok derin facialar, bazen tablo gibi değişen manzaralar... Mesela, gecenin içinde, dört sıralı pırlanta dizisi gibi parlayarak göz alabildiğine uzayan fenerlerin aydınlattığı caddeler... Göz kamaştıran meydanlar... Peri bahçelerine benzeyen tiyatrolar... Işık bolluğundan geceleyin seması eflatun bir renk alan ve yıldızları söndüren şehirler... Operaların, rengârenk ışık düzenekleri içinde parlayan muhteşem merdivenlerinden, mücevher oluğu gibi, Babil servetleri gibi akan süslü kadınlar görüyorum... Onların içeride seyredecekleri sahneyi ben de dinliyorum... Bazen mermer ahalisiyle, donmuş mabetleriyle, ilahlarıyla, devleriyle, taştan şehirlere, taş olmuş Olimplere¹ benzeyen soğuk müzeleri

1 Olimpos Dağı, Antik Yunan mitolojisinde tanrıların ikametgâhı.

seyrediyorum; bin bir hülyayı, bin bir masalı yaşatan resim sergilerini geziyorum... Daha neler görüyorum... Bilseniz Doktor, neler neler... Henüz dünyanın işitmediği nağmeler mırıldanan ilâhi konserler dinliyorum... Hiçbir Havva'ya söylenmemiş harikulade tatlı aşk şarkıları dinliyorum... Dünyayı cennete çeviren, insanları insanüstü yapan aşklar yaşıyorum... Söylenmiş, söylenmemiş, bilinmiş, bilinmemiş, bütün ulvi şeylerin arzusu kalbime damla damla kaynar su gibi iniyor... Ve bunların hepsinin hasreti altında çöküyorum... Ah, daha var Doktor, daha var! İnsan ayağının dokunmadığı buzlu tepelerin yetişilmez beyazlıklarını istiyorum... Yeşil kubbeleriyle mabetlere benzeyen muazzam nefti ormanların uğultuları sanki beni çağırıyor... Deniz kıyısında gazinoların, dalga seslerine karışan müzik sesini, hatta para sesini bile bazen duyuyorum. O memleketlerin havasındaki lavanta kokusunu bile arıyorum... Ah, bu kadar da değil Doktor, bizim köylülerin yanık şarkılarının ve renkli elbiselerinin bile hasretini çekiyorum... Bazen de sonsuz bir sükûnetin, karanlık, hareketsiz bir dinlenmenin, rüyasız bir uykunun kalpleri dindiren şifasını bekliyorum; hasta beyinlere deva veren ölümün hasretini duyuyorum. Doktor, Doktor, çok bedbahtım. Sigara dumanında neler görülebileceğini öğrendiniz. Şimdi söyleyin, sigara dumanına ilaç var mı?”

Burhan'ın gözleri doldu fakat belli etmemek için güldü ve alay etti:

“Nankör Andrée... Dünyanın en güzel şehrinde oturuyor ve hâlâ memnun olamıyor. Dünyanın en iyi kocasına sahip ve hâlâ mesut olamıyor!”

Andrée, Burhan'ın ilk cümlesine cevap verdi:

“Biliyorum, İstanbul emsalsiz bir şeydir. Nedense bana eski zamanın gök, ela gözlü, muhteşem ve nazlı Türk hanımlarını hatırlatan Boğaziçi kadar, şimdiki Türk kızlarına benzettiğim şuh Marmara gibi güzel yerler dünya üstünde pek azdır. Çok doğru! Fakat benim tanıdığım, alışık olduğum, daima yaşadığım yerler değil ki!.. Burayı beğeniyorum. Fakat öbürlerinden uzak, ölüyorum. Demin dedim ya, İstanbul'a hayran olarak bakıyorum fakat ruhunu, dilini hep arıyorum; onu anlamak yabancılar için imkânsız. Benim burada yerleşmem ve mesut

değilse de herhalde sakın olmam için kendimi, bu memleketin şiiri içinde ahengi bozmayan bir parça olarak hissetmem lazım. Etrafı benimsemem ve kendimi etrafla karıştırmam lazım... Halbuki siz sessiz insanlarsınız. Sanatta sesiniz yok. Hani sizi anlatan, ruhunuzu açıp seren edebiyatınız, hani milletleri sizin için ağlatan tiyatrolarınız; müzikte de ağlayanlardan başka kimse sesinizi anlamıyor. Camilerden başka hiçbir sanat sizi duyurmuyor. O halde sizi anlamak ne güç, ne güç! Ya sizden olmak! Sizin ruhunuzda kaybolmak! Ne zor! Düşünün! Hemen hemen imkânsız... Halbuki ne kadar kuvvetli bir benliğiniz var... Bu muhakkak, bazen bir şimşek anı gösteriyorsunuz. Mesela Anadolu Harbi'nde¹ olduğu gibi. Hayran oluyoruz fakat tam buldum derken birden öyle bir çekilişiniz var ki insanı muallakta bırakıyor. Herhangi başka bir memlekette, dükkânlarından kadınlarına kadar her şey, milletin ruhunu üstünde taşır... Siz öyle değil, gizlisiniz.”

“Bizi anlamak için duymalı, hissetmeli. Biz kalple keşfediliriz.”

“Ona da çalıştım... Ve daha iyi anlamak için haricen de sizi taklide, hayat şartlarımı size benzetmeye gayret ettim. Sizin mahallenizde oturdum, sizin gibi yaşadım. Hayatı güçleştiren, yük yapan kanaatkâr tahammül ve tevekkülünüzü taklide çalıştım. Böylece sizi daha kolay anlamayı ümit ettim. Fakat burada da bir çıkmaza saptım. Sizler, bütün estetik incelikleri, sanat zevklerini, zeki kafanızda kendi kendinize yaratıyorsunuz. Hayalinizin ve inceliğinizin cömertliğine borçlu olduğunuz bu yardımla, dışarıdan ödünç almadan zarif, anlayış sahibi ve sanatkâr kalabiliyorsunuz. Benimse hayalim, ancak bana hasret ateşi vermek için işler. Ruhumu tatmin etmez. Sizin gibi estetik ihtiyacı kendi hayal zevkimde bulamayınca, benim içim sanatsızlıktan kuruyor. Size benzemek isterken, sizin tahtadan kaba bir taklidiniz oluyorum. Tıpkı insanlara benzetilmek istenen bebekler gibi, gülen gözler altında hissiz, anlayışsız, hafızasız, arzusuz, memleketsiz bir paçavra olacağım...”

Burhan güldü.

1 Kurtuluş Savaşı.

“Sanatkâr mübalağası buna derler!”

“Gülmeyin Doktor, eski zamanda paşalarınızın yabancı memleketlerden getirip vatanlarını unutturdukları cariyeler, başka neydiler?”

“Biraz gayret etseniz, Sudancayı unuttuğu halde Türkçeyi öğrenmeyen dadımı da misal getireceksiniz...”

“Zavallı! Dilsiz mi? Ah zavallı! Kim bilir ne mustarıptır!”

“Katiyen... Aksine... Merhametinizi beyhude yere israf etmeyin, o çok mutlu. Çünkü insan kendini nasıl görürse öyle olur. Bedbaht görünce, hele böyle sonu gelmeyen felsefe teorilerine de sapsarsa, muhakkak bedbaht olur.”

“Alay etmeyin Doktor, düşünün, hangi ümidin sıcak cazibesine tutularak buraya geldim? Ne olmayı ümit ettim? Doğu’da bir aşk kahramanı! Ne oldum? Bir parya! Sanatsız, vatansız, reddedilmiş bir zavallı! Belki günün birinde kocam beni sevmeyecek, kendi milletinden bir kız isteyecek...”

“Ay, bu vehim sizde de mi var? Aman yarabbi bize ne güven!”

“Öyle değil Doktor, size de Sami’ye de çok güveniyorum. Bizim üstümüze evlenmezsiniz. Bu muhakkak. Fakat hislerinize, kalbinize hâkim olmak elinizde mi? Yarın doğacak benliğinizi biliyor musunuz? Memleketinizden birinin sizin üstünüzde yapacağı tesiri inkâr etmek doğru değildir. Irkınızdan bir kadının hasreti nasıl olsa bir gün kalbinize gelecektir ve o gün bizim için bir felakettir. Sizin muhabbetiniz de olmazsa bizim buradaki hâlimizi hiç düşünüyor musunuz? Düşünün! Tekrar memleketimize dönmek mümkün olmayacak. Bir kere orayı reddettik, bütün bağlarımızı birer birer kopardık ve yabancı olduk... O halde? Sevilmeyen ve acınarak tutulan bir zavallı olarak vatanımız olmayan Türkiye’de, bizden soğuyan kocamızın yabancı evinde kalacağız... Ah, ne küçülüyorum... Düşünmesiyle küçülüyorum... Parya!”

Andrée silkindi ve fena bir kâbustan kurtulmak ister gibi, ayağa kalktı, Burhan’ın karşısında durdu. Dudaklarıyla gülme-ye çalışarak:

“Doktor, benliğimi kaybetmemek için de bir ilaç isterim!”

“Seyahat edin!”

“Yağma yok! Bir kere aldandım. Ben uzaklaştıkça Sami bensiz hayata alışıyor ve benim ihtiyacımı az duymaya başlıyor. Onun bensiz yaşamaya alışmasını istemiyorum.”

Sonra yine oturdu, ciddi ve kederli bir tavırla:

“Doğrusu Doktor, bizi alanlar da bedbaht, biz de bedbaht. Bizden olan çocuklar daha da bedbaht. İki kafalı harikalar gibi bedbaht! Size bir şey söyleyeyim mi? Sakin ve mesut olmak isterseniz memleketinizin kuralları ve yaşayacağınız hayatın tarzı dışına çıkmayınız. İnsan, gördüğü terbiyeye muhalif bir hayatta mümkün değil, mesut olamıyor. Ben hatta kızlarınızın yabancı terbiye almalarını bile makul görmüyorum. İleride hayatlarında bulamayacakları, belki lüzumsuz birçok şeyin, maddi manevi ihtiyaçların bağımlılığını onlara öğretmeye ne lüzum var? Tabii olmayan bir terbiyeden sonra tekrar her şeyi unutarak tabii hayata girmelerini istiyorsunuz. Artık mümkün mü? O zaman ne oluyorlar? Bizim gibi bedbahtlar. Onlarla bizim hayatımız zaten birbirine bazen benziyor. Onlar da biz de *déraciné*’ler,¹ köksüz, avare insanlarız. Ruhlarımızda bir yangın izi saklayan zavallılarız. Hepimizi, sizin benzetmenizle herhangi bir ateşin ışığı cezbediyor. Düşüncesiz pervaneler gibi kimimiz aşkın ateşine, kimimiz terbiyesini aldığı memleketlerin serabına, hepimiz meçhul hayatlara, hayali saadetlere diyerek, uça uça ateşe gidiyoruz. Kanatlarımız kavrulup, uzun can çekişmeleri içinde çırpına çırpına yanıncaya kadar tehlikeyi göremiyoruz! Pervanelere acıyın!”

Andrée elini kutuya uzattı, aldığı iki cigaranın birini Doktor’a verdi, öbürünü mangaldan tam bir Türk hanımı gibi yaktı. Artık söyleyeceğini bitirmiş gibi, tekrar dumanı seyre daldı...

Doktor, karşısında esen bu elem ve acı rüzgârından kalbi yanarak susuyordu. Uzun müddet sessiz kaldılar. Burhan şimdi Andrée’yi unutmuş, kendi ailesini düşünüyordu. Karısı, çocukları, kardeşi, hepsi, hepsi... Bütün sevdiklerini, şimdi alevini gördüğü bu ateşe kendisi atmıştı. Kendi eliyle hepsini bedbaht birer parya yapmıştı. Ondan sonra da karşılarında aciz içinde kıvranmaktan başka bir şey yapamıyordu.

1 (Fr. *déraciné*): Kökünden kopmuş, köksüz.

Tekrar aklına Leman'ın mektebi geldi. Alnını buruşturan bir üzüntüyle:

“Bizimkilerin Amerika seyahatleri ne oldu?” dedi.

“Yeni bir şey yok. Aman Doktor, o mektebi bana hatırlatmayınız.”

“Nesime çok üzüldü mü?”

“Görünüşte üzülmeydi. Fakat ben o kızın, kafasının arkasında bir şey sakladığına hükmediyorum. Onda gizli bir hal var. Kayınpederim, *Mesnevi*'sinden başını kaldırıp görmüyor. Kardeşi Anadolu'da, ben yabancıyım. Kimse o kızın kalbini anlamıyor fakat onda bir şey var.”

“Leman'a dair bir şey duyuyor musunuz?”

Andrée, Leman'ın hikâyesini biliyordu. Fakat doğrudan doğruya Burhan'a söyleyemedi.

“Leman daha açıktır. O sırrını saklayamaz. Nasıl olsa duyarsınız,” dedi.

Lakin Doktor anlamadı.

Zaten anlasa da artık çok geçti. Kaderin önüne geçilecek zaman bitmişti. Şimdiden sonra, ister istemez hepsi kendi beğendiği yolu takip edecek ve kendi çilesini dolduracaktı.

Burhan'ın dediği gibi Amerika'nın cazibesine tutulan zavallı pervaneler artık uça uça, sevine sevine ateşe gidiyorlardı.

Ateşe Doğru

Fırtına birdenbire, umulmaz bir günde koptu ve son bağları da kopararak aldı götürdü.

Kış geçmiş, bahar gelmişti. Ilık havası mavi yaldız içinde titreyen bir nisan günüydü. Her tarafta meyve çiçekleri açmış, Boğaziçi tepeleri erguvanlardan pembe olmuştu.

O gün Burhan'ı Büyükkada'dan bir hastaya çağırdılar. Cemil'le birlikte saat bir vapuruna bindiler. Denizi seyretmek için güvertede oturmuşlardı.

Heybeli'ye yanaşırken ikisi de başlarını kaldırarak Byzance College'ı seyrettiler. Burhan, kalbindeki yarayı tazelediği için ürpererek oraya bakıyordu. Fakat Cemil öyle değildi, o hâlâ ümit ediyordu...

Bir müddet sonra yolcular çıkıp da vapur ayrılırken, birden nasıl olduysa Cemil arkasına baktı. Bakmasıyla haykırması da bir oldu. "Aaa!.."

Burhan döndü. Vapurun biraz arkasında, rıhtımdan henüz ayrılan bir sandalda, Amerikalı subayın yanında Leman'ı gördü. Vapurun dalgalarından sallanan kayıkta Leman, korkarak subaya tutunmuştu. O da gülerek onun belini tutuyordu. Vapur uzaklaşmaya başlayınca Leman başını kaldırdı ve vapura baktı. Fakat tam o saniyede gözü Burhan'ın gözüyle karşılaştı.

Acele Amerikalıyı itti. Fakat artık çok geçti. Vapur uzaklaştı. Asabi bir hareketle yerinden fırlayarak sanki gözüne inanamıyormuş gibi, parmaklığın üstünden düşecek derecede sarkan Cemil de artık vapurun dönmesiyle bir şey göremez oldu.

Burhan bir müddet donakaldı. Adeta dili tutuldu. Ümitsiz bir manayla kendisine dönen Cemil'e sessiz ve uzun bir bakışla baktı. Bembeyaz olan dudakları ve yüzünün etleri titriyordu. O zaman Cemil, gözlerini kapayarak yerine oturdu. Bir tek kelime konuşmadılar. Hiç, hiçbir şey söyleme arzusu duymadılar. İkisi de sonsuz bir ümitsizlik uçurumundan yuvarlanıyorlardı. Neden sonra bir an, meslek zihniyetiyle Burhan hastasını düşündü, "Bu titreyen ellerle nasıl ameliyat yapacağım," dedi. Fakat bu düşünce bir saniyeden fazla sürmedi, tekrar derdine döndü. Şimdi iki eliyle yüzünü kapayan Cemil'e bir kere daha baktı... Ona bakarken, öğretmen Burhan Ahmet'in dudakları ağlayacak gibi büküldü, büküldü; sonra bütün gayretine rağmen yüzünden aşağı yaşlar inmeye başladı.

* * *

O hafta Leman korkarak eve dönerken o günkü gezmeye lanet ediyordu. Annesinin eleminden ziyade babasının bağırması onu ürkütüyordu. Fakat evde kimsenin bir şey bilmediğini görünce uzun bir nefes aldı. İlk tehlike atlatılmıştı. Burhan'ı nasıl olsa kandıracağını ümit ediyordu. İlk öfkeyle ailesine haber vermezse sonraları öfkesi hafifleyince elbet bir şey söylemez, diye kendisini teselli etti. Gidip Burhan'a yalvarmayı düşündü fakat Claire'in meseleyi duymasını istemiyordu. Nihayet beklemeye karar verdi. Günler geçtikçe tehlike azalır ve ben de rahat ederim, diye düşünüyordu. Fakat öyle olmadı. İlk günlerin güveni zaman geçtikçe tuhaf bir rahatsızlık halini aldı. Bilinmezlik içinde yaşamak ona azap vermeye başladı. Tepesi üstünde asılı duran bu kılıcın korkusu, hayatının bütün rahatını kaçırıyordu. Evdeyken her kapı çalışında yüreği oynuyor, Burhan'ın bahsi geçtikçe benzi atıyor, annesinin babasının Burhan'ı görmelerinden titriyordu. Gün geçtikçe, bu korku tahammül edilmez bir hal aldı.

Nihayet daha fazla dayanamadı. Jack ile uzun uzadıya görüştüktan sonra bir gün, hafta arasında izin aldı ve ağabeyini görmeye gitti. Meseleyi açıp artık kurtulmak istiyordu. Jack onu kapıya kadar götürdü. Ve otomobilde bekledi. Burhan meseleyi büyütmez ve babasına annesine haber vermemeye söz

verirse eskisi gibi mektebe devam edecek, diplomasını aldıktan sonra evleneceklerdi. Fakat kardeşi görüşmelerini yasaklamaya kalkışacak, evlenmelerine karşı çıkacak olursa hemen o gün Jack'in evine gidecek ve Amerikan Elçiliği'nde evleneceklerdi.

* * *

Eğer Burhan onu hiddetle karşılasaydı, çıkışsa, bağırsaydı, belki Leman bu derece zor durumda kalmazdı.

Kardeşi odaya girdiği zaman, onun geldiğini duymamış gibi, Burhan önündeki yazıya devam etti. Başını kaldırıp bakmadı bile ve bu bakmayan gözlerin muammalı dargınlığı karşısında Leman donakaldı. Nasıl hareket edeceğini şaşırdı. Korkak bir sesle, "Ağabey!" diyebildi.

O zaman Doktor gözlerini kaldırdı ve şifasız bir kederle, ümitsiz bir dargınlık bezginliğiyle ona baktı:

"Ne istiyorsun?"

Leman'ın sesi büsbütün titredi.

"Ağabey!"

"Ne istiyorsun?"

Sitem dolu, dargın ses karşısında Leman ilk defa utandı. Ve bir şimşek anı; ruhunu kaplayan yabancı pasının altından haki ki benliği uyandı. Belki fena bir harekette bulunduğunu hissetti. Sadece bir şimşek anı... Sonra yine pas üstün geldi.

"Ağabey, sanki neye dargınsın?"

Burhan omuzlarını silkerek başını önüne eğdi. Onunla konuşmak istemediği belliydi. Bu hareket karşısında Leman, her sıkıştıkça kullandığı silaha müracaat etti, ağlamağa başladı. Fakat Burhan bu silahtan da etkilenmiş gözükmeyince artık dayanamadı. Gözlerini silerek doğruldu ve yalvarmaya başladı.

"Ağabey, nişanlandığımı size söyleyemedim, mektebin bitmesini bekliyordum... Bunda darılacak ne var? Beni üzme... Nişanlandıysa kabahat mi işledim?"

Burhan yine kımıldamadı.

"Jack Peterson'ı vallahi sen de beğenirsin..."

Bu sözler üstüne Burhan sessizliğini muhafaza edemedi. Deli gibi yerinden fırladı ve büyük bir horgörüyle kıza bakarak:

"Nişanlandın mı? Kimle, kimle?.."

“Jack Peterson’la...”

“Fakat sen çıldırmışsın! Delirdin mi, delirdin mi?”

“Neden?”

“Mektebe değil, seni tımarhaneye vermeli...”

Leman yalvarmayı unuttu. O da hiddetle ayağa kalktı.

“Ağabey, ne darılıyorsun; sen de Hristiyan’la evlenmedin mi?”

“Kızım, sen cidden delirmişsin! O başka, bu başka...”

“Neden başka?”

“Ben karımı Türk yapmak üzere aldım. Sense Amerikalı olacaksın...”

Leman alaylı bir tarzda ona baktı:

“Emin misin, yengem Türk oldu mu?.. Sen buna inanıyor musun?”

“Olsun olmasın, burada yaşıyor ya... Sense memleketini reddediyorsun, memleketine ihanet ediyorsun... Anladın mı? Memleketi bırakıp gidiyorsun. Lakin nereye gidiyorsun? Hangi bilinmeze! Ne delilik! Kızım, kızım hiç aklın kalmadı mı? Bir kere etrafına bak! Claire’e bak, Andree’ye bak! Hangisi memnun, hangisi huzurlu?.. Hem unutma ki Sami ve ben namuslu adamlarız. Toplumda yeri olan insanlarız. Sen sokakta gördüğün ilk herifle gidiyorsun. Kimdir, nasıl adamdır, biliyor musun? Belki bir canı, belki bir hırsız, belki bir haydut!”

“Aman ağabey, subay!”

“Ne çıkar? Bir gönüllü subay! Bundan daha belirsiz ne olabilir?”

“Babası büyük bir fabrikatörmüş!”

“Sen de buna inandın! Babasından gelen hiçbir mektubu gördün mü?”

“Hayır.”

“Nüfus cüzdanını, pasaportunu gördün mü?”

“Hayır.. Lüzum görmedim. Sözüne inanıyorum.”

“Hocalardan bunun büyük bir fabrikatör çocuğu olduğunu işittin mi?”

“Herkes bana haset ediyor. Doğruyu söylemezler ki...”

“Budala! İster misin, bu büyük ve zengin fabrikatörün oğlu hakkında Amerika Elçiliği’nden malumat alayım?”

“Aa, ağabey duyarsa darılır.”

“Ben sana söyleyeyim, senin fabrikatör çocuğu büyük bir serseriden başka bir şey değil! Leman, Leman, uçuruma, simsiyah felaket uçurumuna gidiyorsun...”

“Daha neler, daha neler...”

Burhan deminki soğuk hiddetinden pek farklı bir galeyanla aşağı yukarı geziniyordu... Bir müddet sonra Leman’ın karşısında durdu ve acı bir kederle:

“Leman, Leman, keşke ölseydin! Senin için daha hayırlı olurdu,” dedi.

Leman’da ilk mahcubiyetten ve tereddütten artık eser kalmadı. O da hiddetle:

“Fakat artık çok oluyorsun, neden öleyim?.. Bu şimdiki kurallarını niçin kendine tatbik etmedin? Hem bana bak, bedbaht olayım, bahtiyar olayım, sana ne? Ben böyle istiyorum! Hayatımın hâkimiyim. Yirmi üç yaşımdayım. Memleketi terk etmeye gelince; ben giderek ona hainlik ediyorsam, sen Frenkliği içeri getirerek hain oldun, çocuklarını Fransız yaptın, benim çocuklarım olursa doğal olarak...”

Burhan dinlemeye tahammül edemedi:

“Budala kız, Amerika senin gibi bir küçük kızı değil, milyonlarca insanı, dünyanın her tarafından gelen bin bir milleti yutmuş ve hazmetmiş bir memlekettir. Sen orada Türk çocukları yetiştireceksin! Vah zavallı! Sen orada kendin ne olacaksın, ondan haberin var mı? Onlara benzemeye uğraşan feci bir enkaz! O serseri Peterson’dan hakaret gören, sefalet içinde sürünen, kim bilir daha hangi ıstıraplarla çırpınan, yaşamak için ağlayarak uğraşan, reddedilmiş bir parya olacaksın... Düşün... Hangi belirsiz hayat için memleketini, anneni, temiz istikbalini ve sıcak yuvanı bırakıp gidiyorsun?.. Namusumuzu lekeliyorsun.”

“Rica ederim, Peterson’ın aleyhine bir şey söyleme! Hem ben Türk’ten ziyade Amerikalı oldum...”

Burhan fena halde sinirlendi:

“Ne çabuk, ne çabuk?.. Birkaç sene yarı Amerikalı, yarı Ermeni bir mektebe gitmekle ne çabuk milliyetini unuttun?..”

“Ya sen, ne çabuk Fransız kadınla evlenecek kadar Fransız olmuştun?..”

İki kardeş birbirlerine baktılar ve tıpkı birer yabancı gibi birbirlerini anlamadıklarını hissettiler. Aynı zamanda birer düşman gibi, birbirlerinden nefret ettiler.

Burhan için bu hal ancak birkaç saniye sürdü. Dayanamadı, elinde büyüyen küçük kardeşini felakete bırakmaya tahammül edemedi. Ona yaklaştı. Artık roller değişmişti.

Burhan yalvarıyordu:

“Leman, kardeşim, nasıl böyle düşünebiliyorsun! Artık kanın bizim kanımızla kaynamıyor mu? Çocuğum, küçücüğüm... O yabancı adama emniyet etme! Mümkün değil, o seni bizim gibi sevemez. Korkmuyor musun? Bu şüpheli hayata nasıl atılacaksın!”

“Seviyorsam!”

“Sevemezsin! Bir yabancı, bir düşman sevilmez. Öyle zannediyorsun...”

“Sen de sevdin...”

“Ya ben fena yaptım... Ya ben yanıldım...”

Leman alay etti:

“Demek pişmansın...”

Burhan saz benizli Nihal’i, boynu bükük Sevda’sını düşündü, yaramaz oğullarını hatırladı. Ve mendiliyle gözlerini kapadı:

“Çocuklarımı çok seviyorum. Fakat onların memlekette birer kurban olmasına ben yaptım... Benim günahım... Claire’in bedbaht olması benim günahım... Belki senin bedbaht olman da benim günahım... Leman, bana bak! Azaplarımı, ıstırabımı, pişmanlığımı gör ve kendine acı!”

Burhan, kardeşinin sustuğunu ve düşündüğünü görünce, onun kalbini uyandıracak son sözü aradı. Fakat tam o esnada oda kapısı açıldı, içeri çarşafli olarak anneleri girdi. Hayretle iki kardeşe baktı.

Öbürleri şaşkın bir halde, kendilerini toplamaya çalıştılar.

“Ne var, ne oluyorsunuz?”

Burhan limon gibi benziyle, bembeyaz dudaklarıyla tebesüm etmeye uğraştı. Yapmacık bir tavırla:

“Anne, safa geldin. Nasılsın?” dedi.

“İyiym oğlum. Çoktandır gözükmedin, merak edip gelmiştim. Claire evde yokmuş! Senin yanında hasta var zannederek

bekliyordum. Derken Leman'ın sesini duydum... Fakat Leman sen niye geldin? Mektepten ne diye çıktın? Hasta değilsin ya? Kuzum, ne oluyorsunuz? İkiniz de sararmışsınız. Yoksa kavga mı ediyordunuz?”

“ ... ”

“Allah aşkına ne var?”

Burhan, kardeşine baktı ve bekledi. Leman başını önüne eğmişti. Bir müddet cevap vermedi. Sonra annesine yaklaştı ve bir şey söylemeden boynuna sarılıp ağlamaya başladı. Bu sefer samimi ağlıyordu. Annesi sebebini bilmeden onu öpüyor, okşuyor ve teselliye uğraşıyordu. Burhan'ın gözleri parladı. Acaba aradığı çare bulunmuş muydu? Adeta ümide düştü. Bir dakika geldi ki yüzüne kan çıktı ve oh der gibi bir vaziyet aldı. Fakat tam o esnada bir otomobil borusu¹ duyuldu. Kulakları tahriş eden bir sestti. Kapının önünde bekleyen Jack, meraka düşmüş ve kendini hatırlatıyordu...

Leman birden doğruldu, gözlerini sildi. Elinde olmadan annesinden uzaklaştı. Başını uzattı, neredeyse, çağıran sese, “Geliyorum,” diye cevap verecekti. Haline bir telaş, heyecan geldi. Öbürleri bir şey anlamadan bakıyorlardı. Ortaya ağır, acı bir sessizlik indi... Burhan'ın alnında ter damlaları parladı. Kulak verilse kalbinin sesi duyulacaktı. Leman yaptığını bilmiyor gibi, bu sessizliğin içinde kapıya ilerledi... Cezbeye tutulmuş² gibi çekilip gidiyordu. Kapının eşiğinde bir saniye tereddüt etti. Ve o zaman ilk defa, yüzünde ıstırap kasılması gözüktü. Bir yeri acıyor gibi, eliyle alnını tuttu, olduğu yerde sallandı. Sonra döndü. Bir kere daha annesine baktı. Bakınca dayanamadı, annesini bir daha öpmek istedi. Koştı, acele acele öptü, öptü fakat öptükçe ana kanı, kendi kanını çekiyordu. Onun sıcak, buruşuk yüzüne dokununca sanki öbür cazibe hafifledi. Ayrılmadan öptü. Annesini boğacak gibi öptü...

“Leman ne oluyorsun? Ne var?”

Leman cevap vermeden başını annesinin göğsüne dayamış hıçkırıyordu. Henüz ne o ne Burhan bir'tek kelime söylemişti.

1 Korna, klakson.

2 Kendinden geçme, çekime kapılma.

Bütün trajedi, soğuk bir sessizlik içinde oynanıyordu. Otomobil bir daha ötmeseydi ne olacaktı? Fakat öttü. Ve o boğuk sesi duyar duymaz Leman annesini bıraktı. Uykuda gibi, bulanık gözlerle bir kere daha etrafına bakındı, söylediğinin farkında olmadan, “Ağabey, allahaismarladık. Anne bana darılma!” dedi ve gitti. Koşarak merdivenleri indiği duyuldu.

Bir dakika sürmeyen soğuk şaşkınlıktan sonra Burhan’ın aklı başına geldi.

“Leman!.. Leman!.. Leman!..”

Aşağıda apartmanın kapısı açıldı ve uzaklaşan bir otomobilin horultusundan başka, cevap veren olmadı.

Burhan, ölüden beyaz bir renkle, annesinin karşısında durdu. O, hâlâ anlamadan, hayret içinde bakıyordu.

“Ne oluyor? Nereye gitti?”

“Amerika’ya! Bir Amerikalı herife!”

İhtiyar kadın elini başına götürdü.

“Ah!.. Burhan!.. Allah’tan bul!.. Hep senden öğrendiler,” dedi ve oraya yıkıldı. Bayılmıştı.

Burhan'ın Son Elemi...

Uzun müddet anne ile baba, bu felakete inanamadılar. Kızlarının bir Amerikalı ile evleneceğine ikisi de ihtimal veremiyorlardı. Günlerce dönmesini beklediler. Bu utanç verici felaketi herkese duyurmamak için Leman'ı açıktan aramamakla beraber, hep, bir arkadaşında kalmıştır, diye kendilerini aldatmaya uğraştılar.

Nihayet emrivaki meydana çıktı. Leman'ın Amerika'dan bir mektubu geldi. Ve bu ilk mektup, bir felaket haberi idi. Hayal ürünü servetin şaşaası ve fabrikaların dumanlı faaliyeti yerine onu, çoğu zaman bacası tütmeyen bir fakir evin husumet dolu havası karşılamıştı.

İhtiyarlar yıldırımla vurulmuşa döndüler.. Hiddetleri, dargınlıkları, hepsi eridi. Hemen geri dönmesini kızlarına yazdılar. Fakat ondan sonra, artık Leman'dan bir satır bir şey almadılar; ne mektup ne haber, hepsi kesildi...

Bu azap ve işkence çılgınlığı içinde, ömründe ilk defa annesi sessiz itaatinden çıktı ve kocasıyla birleşerek Burhan'a hücum ettiler. Eğer o bir Hristiyan kadınla evlenmeseydi Leman da bu felakete düşmezdi, dediler. Kızlarının korkunç suskunluğu karşısında meraktan çıldırdıkça, ikisi de Burhan'ı sorumlu tutmaya başladılar.

Burhan için bundan acı bir işkence olamazdı. Fakat onlara hak verdi. Ailesinin neden kendi sorumluluk hisselerini hesaba katmadıklarını düşünmedi. Aslında sıg ve uysal olan Leman'ı, Byzance College'a vermekle yaptıkları ilk hataya, daha sonra, serbest terbiye veren mektepte kızlarının bu serbestliği ne şekilde

kullandığını hiç teftiş etmemekle ikinci bir hata ilave ettiklerini onlara hatırlatmak istemedi. On senedir kızlarının her gün biraz daha kendi muhitinden, ailesinden ve milli terbiyeden uzaklaşan şahsiyetini, aile şefkatine yaklaştırmaya hiç çalışmadıktan başka, aksine kızlarının bu yeni zihniyeti karşısında gurur ve ıftihar hissederek, ilerleme saydıkları bu yolda onu teşvik ettiklerini de söylemedi ve Burhan, bütün günah sorumluluğunu yükledi. Zaten gurbette ve ıstırap içinde, hangi meçhul yola saptığı bilinmeyen kardeşinin acısı, ona başka bir şey duyuracak halde değildi... Vicdan azabı içinde bunalıyordu. Evlerindeki matem havası artık yabancıları bile boğacak bir raddeyi buldu. Eski şen Burhan'dan eser kalmamıştı. Evi çınlatan o iyi kahkahalar hiç duyulmaz oldu. Şimdi Burhan omuzları çökmüş, adeta bir ihtiyardı. Bazen günlerce odasına kapanıyor ve çocukları ile işinin haricinde kimseyi görmüyordu.

Onun bu halinden bıkan Claire, kendini her vakitten ziyade gezmeye, eğlenmeye verdi. Evlerinde ne rahat ne huzur hatta ne de iyi yemek imkânsız bir hale geldi. Fakat boğazına o kadar düşkün olan Burhan bunu bile fark etmedi. Kocasına inat olarak Claire, onun bunun kendisiyle flört etmesine razı oluyor ve büsbütün arzusuna göre yaşıyordu. O arada, beklenen beşinci çocuk doğdu ve bir iki gün yaşadıktan sonra öldü. İnsan hayatına o kadar hürmet eden, çocuklarını delicesine seven Burhan bu yeni çocuğunun ölümüne adeta memnun oldu. Onun da hayatta kendi günahının cezasını çekecek bir kurban olmasından ve ıstırap çekmesinden o derece korkuyordu ki evladının ölmesine acıyacak hali kalmamıştı.

Burhan'ı yavaş yavaş, acı bir kanaat ezmeye ve mağlup etmeye başladı: Bütün dürüstlüğüne, bütün çalışmalarına rağmen hayatta fenalıktan başka bir şey yapamamıştı!.. Ve sonsuza kadar topluma bir şer aleti olma tehlikesindeydi. Artık Burhan kendi kendinden korkuyordu. Çok iyi bir evlattı fakat hakikatte annesini ve babasını bedbaht etmiş ve utandırmıştı. İyi bir kardeşti fakat örneğiyle kardeşini felakete yollamıştı. Çok iyi bir kocaydı fakat hanımını kendi milletinden seçmemekle onu da kendini de bedbaht etmişti. Hiçbir zaman birbirlerini tamamlayan, iyilik yolunda birlikte yürüyen ve çocukları aynı

fikirde büyüten hayat ortakları olamamışlardı... Ya çocukları?.. Pek şefkatli ve fedakâr bir baba olma zevkine rağmen yavrularını iki akım, iki milliyet, iki zihniyet, iki din, iki mizaç arasında çekile çekile, sağlıksız kafalı zavallılar yapmıştı. Zaten en büyük günahı onlara karşıydı! Velhasıl hep etrafında felaket yaratıyor, sevdiklerine ıstırap ve matem veriyordu. Ya topluma, memleketine olan vazifesi? Dört çocuğu vardı fakat acaba biri olsun topluma faydalı olacak mıydı? Memlekete borcunu ödemeyen bir babanın çocukları, hele bu çocuklar büsbütün safkan Türk olmazlarsa hangi örneği takip edeceklerdi?

Burhan ruhunu kemiren bu korkuyu duyalı, işinin haricindeki bütün vaktini çocuklara hasretmeye başlamıştı. Uzak memleketlerin fethini hayal ede ede uykuyu, rahatı ve huzuru kaçan, hatta akıllarını oynatan fatihler gibi, o da yetişemeyeceği bir ülkenin fethini gece gündüz düşüne düşüne hasta oluyordu. Bu ülke, kanından olan çocuklarının zihnî ve terbiyesiydi. Yetişilmez büyük emeli, çocuklarına milliyetlerini sevdirmekti.

Artık hayatta Burhan için bu emelden başka cazibe kalmadı. Gençliğinde ne uzun hülyalar kurmuş ne büyük gayeler arkasından koşmuştu. İnsanlığa hizmet, milletine hizmet gibi emeller beslemişti. Bugün düşününce, bunların büyüklüğü önünde hayretler içinde kalıyor. Meğer en mütevazı, en basit, herkesin yaptığı bir vazifeden, çocuklarını terbiye etmekten bile acizmiş. Artık şimdi her şeyi bırakarak, her şeyi unutarak, bütün o eski emellere kalbini kapayarak vazifesine koyuldu.

Burhan, son bir ümitsizlikten pek korkuyordu. Kendisi için hayati bir ehemmiyeti olacak bu imtihanda, insanlık ve Türklük hissiyle vermeye mecbur olduğu bu eğitim vazifesini yerine getirmekte eğer başarılı olamazsa, artık kendisinin bir daha kalamayacak derecede düşeceğini hissediyordu. O zaman, o zaman Türk toplumuna fenalık eden zararlı bir insan kalacaktı... Sonsuza kadar...

Onun için çok dikkat etti. Çocukları üzerine uzun uzun düşündü. Oğlanlar çok küçüktüler, annelerine muhtaç yaşıydılar. Nihal'de daha şimdiden Claire'in bütün kusurları ve zaafı gözükiyordu. Burhan'ın bütün ümitleri Sevda'ya çevrildi. Za-

ten Sevda hem en büyük çocuğu hem Türklüğe en yakınıydı. Bir kere o Türk olursa, elbet öbürlerine de tesiri olacaktı...

Sevda'ya baktıkça, onun ağırbaşlı tavırlarında, çok bilen bakışında, parlak gözlerinde Burhan, geleceği aydınlatan bir huzur vaadi, kendini toplum için faydalı bir fert haline koyacak bir eser hazırlığı ümit etmek istiyordu. Sevda iyi bir Türk kızı olduğu zaman Burhan nasıl derin bir iç ferahlığıyla, "Oh, kurtuldum, kâbusu attım!" diyecek, vicdanı rahat, günahları silinmiş, mezara uzanacaktı.

Her geçen günle bu emel biraz daha büyüyordu. Nihayet vazgeçilmez bir ihtiyaç gibi kalbini yiyen, gündüzleri işi arasındada onu sabırsızlandıran, her fikrine, her hareketine hâkim olan bir gaye şekline girdi. Ondandır artık sokağa gitse Sevda'yı düşündü, güzel bir manzara görse ona anlatmak istedi, her şeyde onun ruhunu açacak, ona güzelliği, büyüklüğü, ideali sevdirecek vesileler görmeye başladı. Birlikte camileri gezdiler, İstanbul'un o geçmişi yaşatan, huzur dolu arka sokaklarında dolaşırlar. Çarşıda Türk eserleri aradılar. Her güzel şeyde, her estetik ve yüksek misalde Burhan, kızına milli ruhun ulviliğini telkin edecek bir vasıta bulurdu. Milli atılımları vermeye çalışırdı.

Kızının terbiyesi adeta bir hastalık gibi, beyninden hiç sıyrılmaz bir kuruntu oldu.

Sevda'da rahat vermeyen, emniyet telkin etmeyen bir hal vardı. Burhan bazen onun gözlerinde parlayan fazla hummayı merak eder, onun kaçan, saklanan ve kapanan bakışlarından ürker, onu istediği gibi açık ve aydınlık görmemekten titrerdi. Onda belki de anlamadığı ve bilmediği meçhul bir insan olabileceğini düşününce çılgın bir kâbus yaşıyormuş gibi silkinerek kalkar ve kalbine giren yılanı sıyırmak için hemen kızını yanına çağırır ve onunla konuşurdu. Fakat bu konuşmalar da onu tatmin edemiyordu. Sevda'nın sesinde bile bir tutukluk, açık ve serbest olmayan bir şey, çocuk sesinden ziyade, çok bilen ve acı çeken büyük bir insanın ürkek şivesi vardı. Bütün iyi niyetine rağmen Doktor, bunu fark etmek mecburiyetinde kalıyordu. Ve o zamanlar Sevda'da, geleceği aydınlatacak ümit yerine, hayatını simsiyah yapacak bir işkence seziyor ve titriyordu.

Ah bu şüpheler, harap eden şüpheler...

Baba olmasaydı yahut bu derece ümit etmeseydi, belki hakikati daha önce keşfederdi. Fakat babaydı ve bütün ümidi, bu kızında toplanmıştı.

Nihayet dinsiz Burhan, kızına namazı öğretti. Milliyetin yapamadığını belki din yapar, dedi. Ve bütün hayatının prensibini reddederek, kendinden utana utana, kızını din vasıtasıyla Türklüğe bağlamak istedi. Kızıyla birlikte Kuran okudu, dindar gözüktü. Tesadüfen Ramazan'da oldukları için, geceleri birlikte camileri gezdiler. Her güzel, her yüksek şeyde kendine yardımcı aradıktan sonra, şimdi artık Allah'tan yardım dilenmeye başladı. Bu mesele üstüne karısıyla aylarca dargın kaldılar. Fakat Sevda'nın Türk yetişmesi için kalbini delen bu şüphelerin işkenmesini dindirmek için, ah bu trajediyi bitirmek için Doktor her şeye razıydı.

Burhan, Sevda'yı mektepten almış, evde kendisi okutuyordu. Claire için buna tahammül güçtü ve ana ile baba arasında kızına sahip olmak için bir rekabet başladı. Babaninki aleniydi. Fakat anne alttan alta uğraşıyordu.

Bir zaman geldi ki Burhan, Anadolu'ya gitmeyi düşündü. Orada, tertemiz Türk ortamında, saf Türkler içinde, çocukları hiç şüphesiz Türk olacaktı. Belki karısı bile gâvurluğunu unutacaktı. Ve bu ümit karşısında Doktor, muayenehanesini, derslerini, talebelerini, geleceğini, her şeyi unuttu. Bu fikri düşünce Claire, yine avaz avaz bağırırdı. Cemil bile hocasının aklını oynatmış olmasından korktu. Fakat orada yaşanan trajediyi küçük asistan yavaş yavaş hissetti... Ve artık hocasından hiç ayrılmaz oldu.

Bir gün Doktor, yine muayenehanesinde hasta kabul ediyordu. Her güne nispeten gelen azdı. Son hasta çıkınca acele ellerini yıkadı. Önlüğünü çıkardı ve kızının dersine bakmak için içeri girdi.

Sevda'nın odasına girerken, masa başında oturan kızın, acele bir kâğıt sakladığını fark etti. Hemen bir kitabın arasına koyup kitabı da masasının gözüne tıkmıştı. Göz itilirken Burhan büsbütün içeri girdi. Süratinden dolayı bu hareketleri görmekten ziyade hissetti. Yaklaştı, elini Sevda'nın başına koydu. Fakat öbürü,

başını kaldırmadı. Önündeki kitabı okuyor gözüktü. Babasını her vakit karşılayan sessiz tebessümünü bile göstermedi. Yüreğinin hızla attığı duyuluyordu. Bu saklanan gözler, kaçan yüz karşısında Burhan sapsarı oldu. Sanki trajediye dair bir önsezi kalbine doğdu. Fakat bir tek soru sormadan, girdiği gibi çıktı.

Kalbinden vurulmuştu. Bir yere saklanıp düşünme ihtiyacıyla odasına kapandı.

Demek, kızının kendinden saklı bir şeyi varmış hem de bir mektubu yahut bir kâğıdı... Kızının kendisinden saklı bir sırrı olsun, onun kalbinde bilmediği bir şey olsun; gizli, demek kötü bir şey... Bu, o kadar büyük ve o kadar korkunç bir şüpheydi ki merak işkencesiyle deliye döndüğü halde kızına bir türlü sormak istemedi, sormadı. Beyhude bir ümitle, kızının gelip kendisine, sormadan söylemesini ve kalbini temizlemesini bekledi. Uzun günler bekledi, bekledi... Büyük bir yükseklikten düşerken duyulan baş dönmesiyle, dehşetle, titreyerek, kurtulmayı bekledi...

Ders okuturken artık Burhan da kızının gözlerine bakamıyordu. Çok baksa sırrı görmekten korkuyordu... Gezmede konuşamıyordu... Kızının sesindeki yabancılığı anlamaktan korkuyordu.

Nihayet bir gece dayanamadı. Artık böyle yaşamasına ihtimal yoktu. Kalktı, bir hırsız gibi, kızının sırrını çalmak için ders odasına girdi. Masanın gözünü çekerken elleri o kadar titriyordu ki her şeyi devirmekten ve gürültüye Sevda'nın gelmesinden ürktü. Göğsü tıkanacak gibi atıyordu. Her tarafa baktı. Bir şey yok... Bütün kâğıtları birer birer okudu. Bir şey yok... Demek bir şey yokmuş! Kuruntu yapmış. Oh!

O zaman biraz rahatlamış olarak odasına geldi, hatta yatmaya hazırlanırken yeni bir fikirle birden durdu, sonra tekrar geri döndü. Bu sefer çocukların yatak odalarına gitti. Bu yana yana duran dört beyaz yatağa bir müddet baktı, sonra gece kandilini aldı ve birer birer çocuklarını seyretti. Oğlanlar, siyah saçları altında hafif terlemiş alınlarıyla, yuvarlak pembe yanaklarıyla melekler gibi uyuyorlardı. Nihal, süs budalası, ertesi günü bukle olsun diye saçlarını kıvrırma makinelerine koymuş, mavi damarları gözüken zayıf şakaklarını, beyaz alnını açmıştı.

Uykuda insanı seyretmek, biraz ruhunun sırlarını çalmaktır! Uyuyan zekânın müdafaası kalmayınca, sima ekseriya insanın zaaflarını saklayamaz... Nihal'in de yüzünde, hırçın ve şımarık tabiatı, uykuda meydana çıkıyordu. Burhan ondan sonra Sevda'ya geçti ve uzun uzun baktı. Sevda iki eli yanağının altında, beyaz yatağı içinde ne uslu uyuyordu. Geceliği kadar beyaz yanaklarına inen siyah kirpikleri, yüzüne kapalı bir mana veriyor ve ince eflatunumsu gözkapakları, altında saklı duran gözlerin merakını uyandırıyor. Gür siyah saçları ortadan ayrılmış, iki örgü olarak kulaklarının arkasından göğsüne iniyor ve yorganın altında kayboluyordu. Halinde hiç çocuk tavrı yoktu. Soluk yanaklara, morarmış gözkapaklarına baktıkça Burhan merak etti. "Acaba derslerle çok mu yoruluyor?" dedi. Sonra tekrar daldı. Hiçbir gün bu teslimiyet haliyle kızını tetkik etmemişti. Bir bilmece çözmek ister gibi, merakla bakıyordu. Baktıkça zihnine yeni bir şüphe girdi. Onda yalnız çocukluk eksik değildi. Sevda'da bir Türk kıızı hali de yoktu. Bembeyaz teni ve uslu uslu uyuması, nedense Burhan'ın aklına Montpellier'deyken baktığı bir genç rahibeyi getirdi. Tuhaf, o da böyle uyurdu. Bu hatıranın gelişine, bu düşüncenin manasızlığına şaşarken, o günler zihninde canlanıyor ve rahibe hakkında birçok ayrıntı aklına geliyordu. Mesela başı ucunda bir İsa resmi dururdu; yastığı altında bir tespih vardı, siyah taneli, zincirli ve ucunda küçük bir İsa'sı olan rahibe tespihi... Her sefer Doktor onunla şakalaşır ve tespihini alırdı. Yastığının altında daha neler vardı; İsa ve Meryem'in, kendisini görmeye gelen çocuklara ikram edilecek renkli resimleri ve daha neler... Burhan bunları düşünürken elinde olmadan kızının saçlarını okşamak için uzattığı elini yastığın üstüne dayadı. Sonra nasıl oldu, haberi olmadan, elini yastığın altına kadar uzattı. Birden, en korkunç vakalar karşısında duyulmayacak bir dehşetle, oradan uzun bir şey çekti. Yılan gibi soğuk, korkunç bir şey... Burhan'ı yüreğinden, öldürücü bir zehirle ısırın bir şey... Korkudan fırlayacak gibi büyük gözleriyle o çektiği şeye bakıyor, bakıyor fakat bir türlü tuttuğu şeyin hakikatini, duran beynine aksettiremiyordu... İnanamıyordu... Tespih! Ucunda küçücük İsa'sı olan, taneleri kara, araları zincirli, rahibelerin kullandıkları gibi bir Hırıs-

tiyan tespihi! Onu, belki ne yaptığını bilmeyerek, iğrenerek yere attı, başında saçları dimdik olmuştu. Alnında soğuk terler parladı. Elini tekrar yastığın altına götürdü; birkaç resim, tıpkı rahibeninki gibi resimler ve Fransızca bir mektup... Titreyen elleriyle, kandilin zayıf ışığında mektuba baktı.

Mektup ateş harflerle, Burhan'ın beynine yapışmıştı. Rahipler mektebinde Hristiyan çocukların genellikle yaptıkları gibi, günahlarını affettirmek için İsa'ya yazılmış bir yakarış mektubu. Burhan, okuyamadı.

Kandili bıraktı. Mektup da elinden düştü, tekrar almak için eğildi fakat alamadı... Tespihin yanına, resimlerin üstüne gitti, Burhan da onların yanına yığıldı. Ve rahibeler gibi uyuyan kızının beyaz yatağına başını dayayarak bir ölü karşısında ağlar gibi, hıçkıra hıçkıra ağladı.

Ölen, yalnız kızının milliyeti miydi? Bütün emekleri, ümidi, gayesi ve bütün hayatının eseri, hepsi bitmişti. Artık bundan sonra ne evladı ne ailesi ne kanından kimsesi ne de onu zararlı insan olmaktan kurtaracak bir dayanağı, bir ümidi vardı; hiç, hiçbir şeyi kalmamıştı. Doktor Burhan Ahmet ölmüştü.

Karanlıkta

Güneşin, üstüne elmas tozu serptiği mavi Marmara'nın kenarında, şimdi artık pembe ve beyaz çiçekler açan kestane korusunun ortasında, Amerikan mabedi, esrarlı bir değirmen gibi durmaksızın işliyordu.

Kanlı Baal'in, rahmet ışınlarına bürünerek meydana çıkan bu yeni şahsiyeti Mesih'in sayesinde, refah içinde ve mağrur yaşayan rahipleri, genç-ihtiyar, erkek-kadın öğretmenler ve misyonerler kafilesi şevkle, zevkle, sevgili "ilâhî maslûb"¹ için kurbanlar hazırlıyorlar.

Sene sonuna yaklaştı. Yakında yirmi kız mektebi bitirecek. Talebeler bir taraftan imtihana çalışıyor, öbür taraftan eğlencelerine ve dedikodularına devam ediyorlar. Kolejin adeti böyledir...

Bu arada, Leman'ın kaçması mektepte bir zaman dedikodu mevzuu oldu. Birçok gizli haset uyandırdı. Tenkit edenler oldu. Tasvip edenler bulundu. Hocalar tebessüm ettiler. Sonra her şey gibi, o da unutuldu. Mektep onu da eskittikten sonra başka olaylara geçti.

Bu yakında zaten olay bolluğu var. En mühimi, en büyüğü, en fecisi: Desmoulins gidiyor! Ölen amcasından büyük bir miras yediği için artık zengin oldu. Bir daha gelmemek üzere memleketine dönüyor. Ve içlerinden kimseyi seçmeden gidiyor. Leasher bile karısından fırsat buldukça Mari ile flört ettiği

1 "Çarmıha gerilmiş ilah" anlamındaki ifade, Hz. İsa için kullanılan Fransızca *le divin crucifié* ifadesinin çevirisidir.

halde, Desmoulins hocaların eteklerinden ayrılmamakta hâlâ inat ediyor. Bugünlerde Miss Gölge ile görüştüğü söylenmeye başlandı. Hatta hatta, gülüncü, onu alıp birlikte Fransa'ya götüreceği bile rivayet ediliyor. Bunu duyan Hayganuş İnekçiyan geçen gün Miss Gölge ile saç saça baş başa kavga etmiş... Fakat öbürü hâlâ, sessiz ve itaatkâr, Desmoulins'i adım adım, gölge gibi takip etmeye devam ediyor. Kim bilir belki de böylece Fransa'ya kadar takip edecektir. Ve sonra orada günün birinde, nereye gittiği anlaşılmadan, ortadan gölge gibi kayboluverecektir.

İkinci büyük olay, Serge ile müzik öğretmenini darılmışlar. Kapıyı aralık buldukça, Serge'nin odasını teftiş eden kızlar, yatağı üstündeki işlemeli, kurdeleli yastıkları görmez oldular. “Şapelde öğretmen org çalarken, artık elektrik tamiratına lüzum kalmadığını fark ettiler. Gerçi hâlâ çamlar arasında gezinen çiftler gözüküyor. Fakat Serge'nin yanında kadın müzik öğretmeninini dimdik, kemikli vücudu yerine şimdi omuzları atik, yuvarlak vücutlu, boyalı kızıl saçları şapkadan taşan ihtiyarca bir eş dolaşiyor... Ve uzaktan, Doktor Pratts'ı hatırlatıyor. Fakat bütün bunlar öğrenci dedikodusu. Hiç aslı olmasa gerek. Hatta kadın müzik öğretmeninini gözlerinin şiş ve kırmızı olması da belki çok çalışmasındandır.

Üçüncü olay daha neşeli! Mesut olan Bâhire'nin güldürücü hikâyesi: Bâhire evine darıldı ve mektebe yerleşti. Ondan sonra, bir de Amerika seyahatine çıktı! Bu, doğrusu büyük bir kahramanlık hikâyesidir. Eski bir defterdar olan babası, Bâhire'yi evlendirmeye kalkışır. İyi de bir kısmet bulur. Fakat meseleyi kızına açtığı zaman, adamcağızın hayal etmediği bir şey olur. Bâhire külotlu bacaklarının üstünde doğrularak, “Baba, bende bir kadın hâli var mı? Beni sökük dikerken, yemek pişirirken, çocuklarımın yüzünü yıkarken göreceğini hayal edebiliyor musun?” diye sorar. Ve hayret içinde bakan ihtiyara daha iyi anlatmak için, “Baba, ben ne erkeğim ne kadını. Fakat bana, ‘İlle bir cins seç!’ dersen, bizim memlekette kadından ziyade erkeğe yakın olduğumu itiraf ederim. O zaman da beni evlendirme fikrinde ısrar edersen benim işimi göreceksin, dikişlerimi dikeceksin, evi-

mi temizleyecek birini bulman gerekir. Böyle birinin ne cinsten olacağını artık sen takdir et,” deyince ihtiyarın yüreğine iniyormuş. Acıyan Bâhire, ona biraz daha izahat vermiş: “Biz, geleceğin insanlarıyız. Biz, erkekle kadın farkını ortadan kaldıran, bir tek insan tanıyan peygamberleriz. Erkeği mağlup ettik ve kadınlığı muzaffer, hâkim konumuna çıkardık. Benim vazifem budur!” demiş.

Adam bundan da bir şey anlamamış ve kendisinin hangi üstün meziyetle bu yolda başarılı olduğunu sormuş. “Kin ve intikam! Çalışmak ve savaşmakla!” cevabını alınca, artık kızından bir hayır gelmeyeceğini anlamış ve ümidini keserek, bir daha eve gelmemesini rica etmiş.

Bâhire’nin mektebe temelli bir şekilde yerleşmesi bundan ileri gelir. Fakat olayın asıl talihli tarafı, onun bu hareketini pek yüksek bir kahramanlık kabul eden Miss Hare, senelerden beri onu himaye eden feminist öğretmen, bu hareketine mükafat olarak kendisini alıp Amerika’ya götürdü. Bir sene onda misafir kalacakmış. Ve işin garibi, şimdi Bâhire, Amerika’da, “Türk Kadını” üstüne konferanslar veriyormuş.

Bir de dördüncü olay var. Fakat onu pek yüksek sesle söylemeye gelmiyor. Bu, mektebin sırrı!.. Müdire duyarsa, söyleyenleri muhakkak okuldan atar. Kulaktan kulağa fısıldamalı ve mektep haricinde, katiyen ama katiyen tekrarlamamalı: Nesime’nin Hristiyanlar Cemiyeti’ne hizmete gireceğinden ve hatta Hristiyan olacağından bahsediliyor. Daima Miss Jones ile düşüp kalkması, sonra şapele devamı, daha sonra dalgın tavırları, azap dolu halleri, bu rivayete çok hakiki bir şekil veriyor. Üstelik kadın öğretmenler de onunla pek meşgul oluyorlar. En gözde talebelerden biri sırasına geçti. İsa Cemiyeti’nden hiç çıktığı yok. Elbet bunların altında bir sebep olacak. Fakat aman bunu yabancı kimse duymasın, sorarlarsa bile katiyen inkâr etmeli!..

Bütün bu olaylar arasında imtihan geldi ve geçti. Nesime parlak bir şekilde mektebi bitirdi. Şaşaayla diplomasını aldı. Ve gözyaşları içinde, mektebin her odasını ayrı ayrı dolaştıktan sonra, sevdiği hocalara hıçkırığa hıçkırığa veda etti. Daha sonra

arkasına baka baka Taş Köprü'yü geçti, gölgeli yeşil yokuştan indi ve hayata girdi...

Eve döndüğünden bir hafta sonraydı. Bir gün Nesime, yengesini Andrée'ye misafir gideceğini söyleyerek, elinde büyük bir valizle odasından çıktı. Onun bir müddettir acayipleşen, hırçınlaşan tabiatından, olura olmaza ağlamalarından, kendi kendine gece yarısına kadar bahçede serviler altında dolaşmasından hayretlere düşen ve usanmış olan bütün ev halkı, onun birkaç gün için Andrée'ye misafir gitmesini memnuniyetle karşıladılar. "O da biz de rahat ederiz," dediler. Fakat umulanın aksine, epey bir zamandır herkese sinirli ve yabancı muameleler yapan Nesime, bugün hepsinin ayrı ayrı gönlünü aldı. Büyük yengesini bile muhabbetle öptü. Dadılarına, bacılarına hatta lalasına hep sırayla sarıldı. Onu büyüten asıl dadısı, gözlerinde yaşlarla ihtiyar lalaya bakarak:

"Ne yaparsa yapsın, kız gönlümü aldı," dedi.

Lala, erkeklere mahsus bilgiç bir tavırla:

"İyi çocuktur fakat mektep bozdu," diye karar verdi.

Nesime, *Mesnevi*'nin üstüne beyaz sakalını döken babasının yanına girdi. İhtiyarın gözlüğünü çıkarttı, küçükken yaptığı gibi ona sokuldu.

"Babacığım, beni öp, ağabeyime gideceğim!" dedi. Fakat bu kelimeleri söylerken dudakları titriyordu.

"Güle güle git yavrum..."

"Baba beni öp, daha daha öp, iyi öp, küçükken gibi... Babacığım! Babacığım!"

İhtiyar hayretle öpüyordu. Odası loştu. Belki de gözleri zayıftı yahut çocuğunun gözlerine bakmaya alışık değildi.

Nesime'nin kirpiklerinde parlayan yaşları fark etmedi. Anlamadı.

"Baba, allahaısmarladık... Babacığım, babacığım! Ah, canım babacığım!"

Şeyh, başını kitabının üstüne tekrar eğdi bile.

"Selam söyle yavrum."

"Babacığım allahaısmarladık. Canım babacığım!"

Kapının eşiğinde hâlâ babasına bakıyor. Ebediyen ayrılırken, kalpte saklamak istenilen sevgili yüzler için yapıldığı gibi,

gözlerini onunla doldurmak istiyor. Ve bu resmi alıp ta öbür dünyalara götürecektik...

Ona bakmayan ihtiyar babasına, eliyle son bir öpücük gönderdi ve yanaklarından yaşlar akarak çıktı.

Nesime'nin göreceği biri daha var. Bahçede, güneş altında, bembeyaz, ayna gibi parlayan Marmara'nın önünde, matemli kara servilerin dibinde küçük ve beyaz bir sütun vardı. Burası annesinin mezarı. Hırsız gibi etrafına baktı, kimseyi göremeyince oraya yaklaştı ve diz çöktü, kabre başını dayadı, uzun hıçkırıklarla ağladı. Bir müddet sonra yüzünü kaldırdı ve yine diz üstü sürüne sürüne baş taraftaki taşa yaklaştı. Annesinin ismini taşıyan sütuna ıslak gözleriyle baktı. Soğuk mermeri öpmek ister gibi yüzünü yaklaştırıyordu fakat birden durdu. Başını önüne eğildi ve daldı! Ne düşündü? Taşa sarılan kolu düştü. Diz üstü, başı eğili kaldı...

... Annesinin ismini taşıyan bir taşa teması ihtiyacı, anne şefkati için titreyen, yanan kalbine bir sevgi gayesi gibi nihayetsiz arzular veriyordu. Onu öperse, tanımadığı annesini biraz öpmüş gibi memnun olacaktı. Kalbinin boşluğu dolacak, ruhu hafifleyecek ve biraz affedilmiş gibi bir huzur duyacaktı... Tıpkı küçüklükte yaptığı gibi, mermere sarılıp, "Ah anneciğim, anneciğim" diyebilse...

Fakat beyaz, soğuk, dimdik mezar taşına yaş dolu gözlerle baktıkça, dizleri üstünde gerilemekten başka bir şey yapamıyor... Ve anladı ki artık bu taşa dokunmaya, orada yatan bir avuç toprağa anne demeye hakkı kalmamış, hüsrana dolu kalbini teselli edecek artık hiçbir bağ bırakmamıştı.

İşte annesini taşıyan taşa ve toprağa bile kızarması gereken yüzünü süremiyor, sürmekten utanıyordu...

Ruhunda, bütün ölümlerin umutsuzluğunu buldu... Halbuki daha hayat kapısında idi.

Mezar taşına dokunamadan, kalbinde bir kere onu öpeme ukdesiyle yüzü gözü yaş içinde, yavaş yavaş, sürüne sürüne, arka arka uzaklaştı. Ve daha şimdiden hasretinin yükünü omuzlarında taşıyarak çıktı, gitti.

Akşam!.. Vapur kalktı. Nesime güverteye çıkıp, uzaklaşan İstanbul'u seyretme cesaretini kendinde bulamadı.

Kamarasına sımsıkı kilitlendi. Uzakta bir servilik görmekten korkuyor, dargın beyaz mezarlardan ürüyor..

Fakat terk edilen vatanın sesi kamarasına kadar girdi... Kalbinde mi bu ezan sesi? Hayır, İstanbul'dan geliyor... Akşam ezanı! Öyle ya, akşam! Ezan vakti oldu. Çark ve makine gürültüleri arasında onu nasıl fark etti? Vatandan kaçan kızı çağırmaya gelmiş gibi, ne berrak ve hazin duyuluyor. İştmemek için Nesime pencereyi kapamaya kalktı. Fakat başını pencereye yaklaştırınca, dışarıda yeni bir ayın, henüz koyulaşmayan Marmara üstüne serptiği gümüş ve pırlanta yolu gördü: Gümüş servi! Ya oradaki siyah serviler?.. Beyaz mezarlar?..

Yatağının üstüne oturdu. "Ah anneciğim," dedi. Ve başını pencereye dayadı, gümüş serviye seyre daldı... Yüreğinde, henüz benzerini tanımadığı bir sızı var... "Acaba beni affedecekler mi?" dedi.

Sonra hepsini ayrı ayrı düşündü: "Şimdi ne yaparlar?"

Babası, arkasında bütün dervişlerle, mihrabın önüne durmuştur... Allahu Ekber! Ve Mevleviler, başlarında uzun külâhlar, o zarif inleyişleriyle hepsi birden ahenkle postları üstüne rükû ediyorlar... Allahu Ekber... Yine muntazam bir tavırla kalıyorlar... Huzur ve sükûn dolu, sevgili dergâh! Ah, orada hiç vicdan azabı yok...

Haremde¹ dadılar, bacılar, akşam hazırlığıyla meşguldürler. Büyük yenge ciddi, vakur yüzüyle misafirlerin ortasında, ev hanımlığını yapıyor. Bir taraftan sofralar hazırlanıyor, bir taraftan kafes arkasında hanımlar için seccadeler yayılıyor, giden gelen kalabalık... Fakat hepsinin kalbi aynı ahenkle atıyor, hepsinin zihninde aynı düşüncelerin ve göreneğin düzeni hâkim...

Sıcak yuva!.. Annesiz bile olsa, anne kokan sevgili ev! Ya dışarı? Ayın bu gümüş ışığı altında, mavi bir güzellik ve nurlu bir sükûn içinde dinlenen bahçe! Servilerin siyah nöbetçiler gibi, uyuyanları beklediği bahçe!

1 Eskiden saray, konak ve evlerde yabancı erkeklerin giremediği, yalnız kadınlara mahsus bölüm.

... Nesime oradan yavaş yavaş bir sesin ta kalbine kadar aksettiğini duyuyor. Servilerin hışırtısı mı yoksa bahçenin nefesi mi? Belki de orada yatan bir annenin, kaçan kızının arkasından ağlaması... Ayın ışığı altında, serviler ne karardılar! Mezarlar da ne beyaz ne beyaz, ölüm gibi beyaz... Yavaş yavaş, bahçede gezenler başlıyor... Servilerin siyah gölgelerinden, beyaz hayaller süzülüyor, kanatları açık büyük kuşlar gibi döne döne meydana çıkıyorlar. Bunlar dervişler mi?.. Fakat bugün ne kadar çoktular! Dönüyorlar... Yüzleri bembeyaz, yanaklarından aşağı nur gibi yaşlar parlayarak akıyor. Fakat ne uzun kafiye! Nereden geliyorlar? Bütün mezarlar mı açıldı? Hepsi kim? Nesime bunları tanıyor... Bütün ecdadı... Ta Mevlana'ya kadar giden kendi babaları... Hepsi beyaz, elem içindeki ruhlar gibi ağlayarak dönüyorlar; yaşlı gözleri, ümitsiz hüznüleri üstüne kapalı... Döne döne denize doğru gidiyorlar. Ne arıyorlar? Haç memleketine kaçan bir kızı mı takip ediyorlar? Onu çağırmak mı istiyorlar? Fakat o durmadan gidiyor, uzaklaşıyor, artık tutmak mümkün değil...

Beyaz gölgeler, gümüş servinin önünde, kanatları yaralı kuşlar gibi durdular... Sonra yine siyah servilerine döndüler ve inleyerek kayboldular. Mezarlarına gittiler. İçlerinden yalnız biri hâlâ duruyor, hâlâ arıyor... Mum gibi beyaz, mermer sütun gibi beyaz... Bu gölgenin hıçkırıklarını, bütün ıstırapıyla Nesime kalbinde duyuyor... “Çocuğum!.. Çocuğum!..”

Yüreğinde, dayanılmaz bir gariplik ve kimsesizlik ateşiyle Nesime, gözlerini açtı... Vapur hızlanmış olacak, çark ve maki-ne gürültüleri artmış...

Kız, yanan başını pencereye yaklaştırdı ve dışarı baktı. Önünde simsiyah dalgalı, uçurum gibi korkunç bir deniz var... Geçmişten, insanı telafisiz surette ayıran, kara ölüm perdesi gibi gerilen bir deniz...Ve bu denizde vapur, durmadan, dev solumalarıyla ilerliyor, koşuyor, koşarak onu götürüyor.. Oraya, tanımadığı o meçhul Yeni Dünya'ya... Bilmediği o yeni insanların arasına; ocaksız, yuvasız ve sevgisiz hayata!.. Gurbet!..

Gurbet!.. Ya daha sonra?.. Bu gurbette, bu yabancı insanlar arasında, bir lokma ekmek için, yaşama hakkı için mücadele-

ler... Kim bilir, nasıl onur yaraları... Belki hakaretler... Şüphesiz gözyaşları... Daha sonra... Muhakkak sonsuz pişmanlık...

Nesime, kalbini dolduran bütün ümitlerin eridiğini duydu... Onu uçurup götüren bütün hülyaların kanatları kırıldı... Ve oraya, beyaz yastığın üstüne, yaralı bir pervane gibi düştü...